

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

Ne delam umetnosti. Delam stvari.
Delam stvari, da bi bolje služil poeziji.

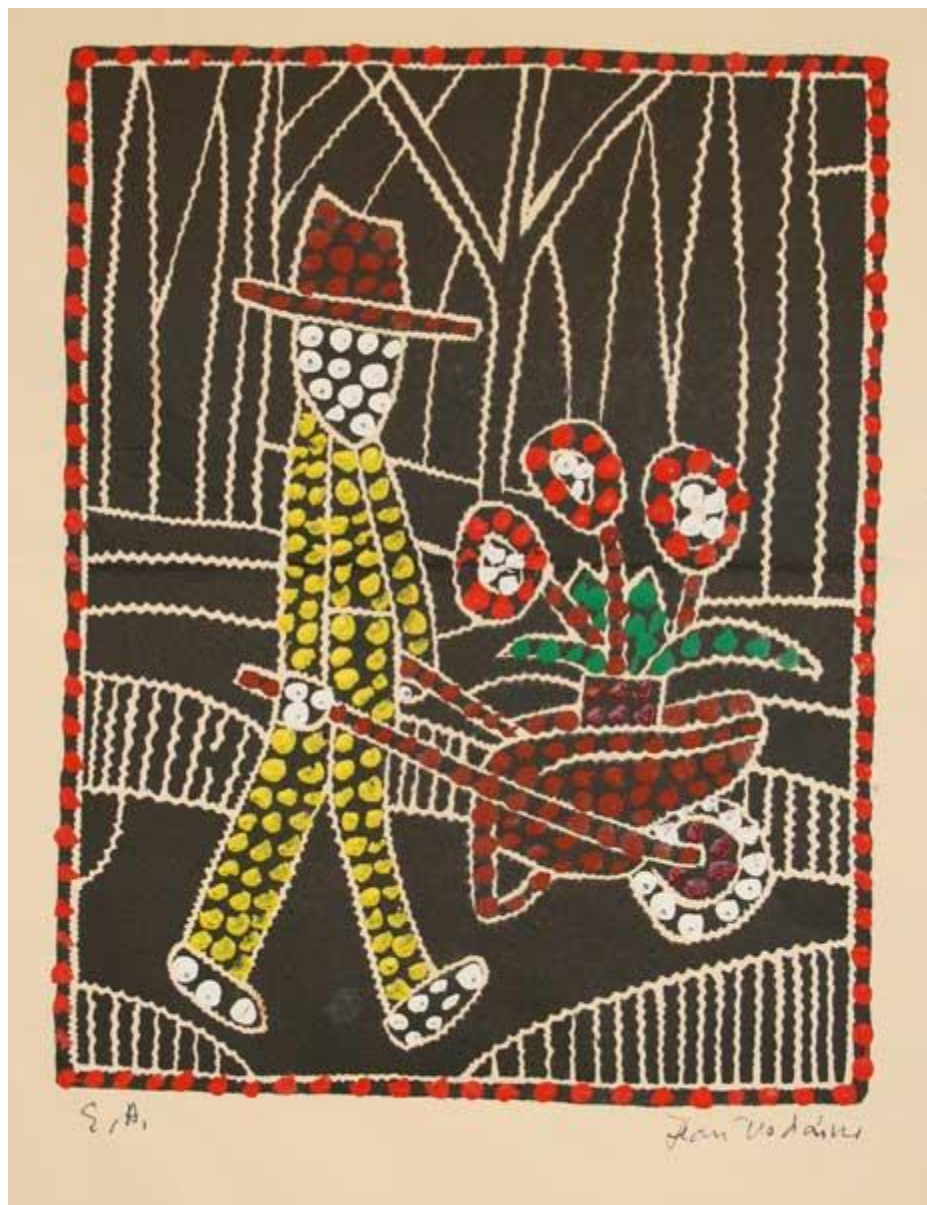
Pregled pesniškega opusa Jeana Vodaina

Magistrska naloga

Avtor: Urh Ferlež

Mentorji: dr. Miran Hladnik, dr. Katarina Marinčič, dr. Mateja Gaber

2022

Jean Vodaine, *Samokolničar*, koloriran linorez (Arhiv Muzeja naivne umetnosti Bègles).

Povzetek

Magistrsko delo analizira pesniško delo vsestranskega slovensko–francoskega umetnika Vladimirja Kaučiča – Jeana Vodaina (1921–2006). Ker je njegov opus obširen in raznolik, sem ga razdelil na zgodnje, zrelo in pozno obdobje.

Zgodnje obdobje obsega šest pesniških zbirk (*Rose et Noir*, *Le Toron Noir*, *A travers la Lucarne*, *L'Arbre Retrouvé*, *Le Jour se Fera*, *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*) in pesmi, ki so izšle v literarnih revijah v obdobju od 1945 do 1955. Obdobje je zamejeno z izdajo prve pesniške zbirke in začetkom izdajanja literarne revije *Dire*. Večina pesmi tega dela opusa je shematična, mestoma bi jim lahko očitali neizvirnost in repetitivnost. Le občasno je uspelo Vodainu v zgodnjem obdobju preseči te okvirje. Ustvaril je posamezne nadpovprečne pesmi. To se z zbirko *Pas de pitié pour les feuilles mortes* spremeni. Zbirka pomeni mejnik na pesnikovi umetniški poti in je kvalitetnejša ter izvirnejša od prejšnjih del. Vodaine je z naslonitvijo na Verlaina in z opevanjem tegob modernega ter delavskega življenja uspel speti tradicijo z moderno poezijo. Kvaliteti njegovega dela do 1955 sta jezikovna izurjenost in spretno vključevanje delavske tematike v poezijo, ki je sicer povsem lirična s potezami romantike. Pogoste teme v tem obdobju so narava, Bog, menjavanje letnih časov in Lorena.

V zrelem pesniškem opusu Jeana Vodaina sem analiziral pet pesniških zbirk in pesmi, ki so izšle v literarnih revijah med 1955 in 1984. To je obdobje, v katerem je izdajal revijo *Dire*. V tem času je njegov pesniški izraz dozorel, zato so pesmi izvirnejše in kvalitetnejše od tistih v zgodnjem obdobju. Poleg izvirne poezije je v pesniških zbirkah objavljajal dobršen del starejših, navadno nekoliko spremenjenih ali dopolnjenih pesmi. V zbirki *Le Bon Dieu à Crédit* (1955) prevladuje tip pesmi, v katerih obupani lirski subjekt toži nad svetom, življenjem, razmišlja o smrti in izgubljenem otroštvu. Bog v teh pesmih ni več upanje in ljubezen kot v zgodnjem obdobju, temveč neka oddaljena entiteta, ki jo lirski subjekt občasno nagovarja ironično. Podoben tip pesmi se pojavlja tudi v ostalih zbirkah, čeprav je vedno redkejši. Prevladujoč je še v zbirki *Les Pauvres Heures* (1957). V zrelem obdobju je ena pomembnejših tem opisovanje duševnih stisk tovarniških delavcev, v omenjeni zbirki se temu pridruži še kritika sodobnega sveta in napredka. Ostajajo motivi iz domače Lorene, prvič pa se v poeziji navezuje na motive iz svoje rojstne dežele, Slovenije. Njegov dvojni odnos do lorenske dežele je osrednja tema zbirke *Les Chants de Yutz* (1961). To je siva dežela, katere veduto sestavljajo tovarne, rudniki in plavži in kjer je smrt prisotna na vsakem koraku. Po drugi strani je to kraj otroštva in

mladosti, lepih spominov, v katerih se lirski subjekt večkrat izgubi. V *Petits Agglos de Mots Périmés* (1972) postane pesnik, ki je sicer ves čas opozarjal na položaj delavcev, bolj angažiran, iz zasanjanih lirskih pesmi se premakne k močnejšim besedam, prav tako se pojavi nekaj erotičnih motivov. Nekaj je pesmi, ki opisujejo uničenje, kritizirajo vojno in razgaljajo njene posledice. S to zbirko je pesnik dokončno prelomil s čustveno liriko prejšnjih zbirk, njegove pesmi dobijo sodobnejšo podobo in nove motive. Najobširnejša zbirka tega obdobje je *Sérénade pour un Chien Endormi* (1979). Tematsko je zelo raznolika, nekaj je spet pesmi resigniranega lirskega subjekta, nekaj o Loreni in delavstvu. Izvirno skupino sestavljajo pesmi, povezane z motivi železnice, predvsem nesreče na železniških gradbiščih. Nekaj pesmi že nakazuje pomembno temo poznega obdobja, to je življenje v mestu. Gre za široko paleto mestnih motivov: od lepote starih ulic do narkomanov in policijskega nasilja. Mnogo pesmi zbirke ima družbenokritično noto, pri izbiri motivov je avtor večkrat segel po svojem življenju in izseljenski zgodbi svoje družine. Nekaj pesmi je pesnik objavil v literarnih revijah, predvsem v tistih, ki jih je izdajal sam (*Poésie avec nous, Courrier de poésie, La Tour aux Puces*).

Pozno obdobje je zamejeno z letnicama 1984, ko je Vodaine prenehal z izdajanjem revije *Dire*, in 2006, ko je umrl. Iz tega obdobja sem analiziral dve obsežni pesniški zbirki. Prva je *Maixines*. Zbirka je poklon mestu Metz, o katerem govori dobršen del pesmi. Pesnik se je večkrat naslanjal na zgodovino ter sodobno življenje mesta in osebnosti, povezane z njim. Poezija v poznem obdobju postane manj hermetična kot v zrelem obdobju. Njegova zadnja pesniška zbirka *Quatre photos du profil droit* (1996) vsebuje različne pesmi z motivi, ki jih najdemo v vseh prejšnjih pesniških zbirkah (smrt, industrija), posebna pa je zaradi ludističnih pesmi, ki spominjajo na poezijo umetniškega gibanja Oulipo.

Jean Vodaine je poezijo tudi prevajal, skupaj z Venom Pilonom sta izdala zbirko prevodov slovenske poezije *Œillets rouges pour Paris* (1970).

Synopsis

This master's thesis analyses the poetry of the versatile Slovenian–French artist Vladimir Kaučič – Jean Vodaine (1921–2006). Because his oeuvre is so extensive and varied, I have divided it into early, mature and late periods.

Belonging to Vodaine's early period are six poetry collections (*Rose et Noir*, *Le Toron Noir*, *A travers la Lucarne*, *L'Arbre Retrouvé*, *Le Jour se Fera*, *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*) as well as poems he published in literary magazines from 1945 to 1955. This period is delineated by the publication of his first collection of poetry and when the literary magazine *Dire* began to be published. Most of the poems stemming from this part of his oeuvre are schematic, and at times they could be criticized for lacking originality and for being repetitive. Only occasionally did Vodaine manage to go beyond these limits and produce individual poems that were above average. Things changed with his collection *Pas de pitié pour les feuilles mortes*. The collection marks a milestone in Vodaine's artistic journey and is of a higher quality and more original than his previous works. By taking recourse to Verlaine and by singing the anguishes of modern and working-class life, Vodaine was able to unite tradition with modern poetry. In terms of quality, his work up to 1955 is marked by linguistic virtuosity and the deft integration of labour themes into a poetry that is otherwise entirely lyrical with touches of romanticism. Common themes during this period are nature, God, the changing of the seasons, and Lorraine.

From Jean Vodaine's mature poetic oeuvre, I analysed his five poetry collections and his poems published in literary magazines between 1955 and 1984. This is the period in which he published the magazine *Dire*. During this time, his poetic expression matured, which is why the poems are more original and of a higher quality than those from his early period. In addition to original poetry, Vodaine republished a good number of older poems, usually in a slightly modified or supplemented form, in poetry collections. The collection *Le Bon Dieu à crédit* (1955) is imbued by a type of poems in which the desperate lyrical subject complains about the world, about life, while pondering death and lost childhood. Unlike in his earlier period, in these poems God is no longer hope and love. Rather, He is a distant entity that the lyrical subject occasionally addresses ironically. A similar type of poem also appears in other collections, albeit increasingly rarely. The type is also dominant in the collection *Les Pauvres Heures* (1957). In Vodaine's mature period, one of the most important themes is the

description of the mental hardships of factory workers, and in the aforementioned collection this theme is allied to criticism of the modern world and progress. Motifs from Vodaine's native Lorraine remain, but for the first time in his poetry he brings in motifs from his native country, Slovenia. His double-sided relationship to the land of Lorraine is the central theme of the collection *Les Chants de Yutz* (1961). It is a grey land whose landscape consists of factories, mines and blast furnaces, where death is always lurking. On the other hand, however, Lorraine is a place of childhood and youth, of beautiful memories, in which the lyrical subject is often lost. In *Petits Agglos de Mots Périmés* (1972), Vodaine, who was always drawing attention to the plight of the workers, becomes more engaged, moving from dreamy lyric poems to stronger words, with some erotic motifs also appearing. Some poems describe the destruction, criticize war and lay bare its consequences. With this collection, the poet finally broke with the emotional lyrics of the previous collections, and his poems take on a more modern form and employ new motifs. The most extensive collection of this period is *Sérénade pour un chien endormi* (1979). Thematically, it is very diverse, and once again there are some poems with a resigned lyrical subject, some about Lorraine, and some about labour. One original group consists of poems with railway motifs, especially accidents at railway construction sites. Some poems show inklings of an important theme from Vodaine's late period: life in the city. There is a wide range of urban motifs, from the beauty of old streets to drug addicts and police violence. Many of the poems in this collection have a socially critical tone, and when choosing motifs Vodaine often referred to his own life and his family's story of emigration. During this period, some of his poems found their way into literary magazines, especially in those he himself published (*Poésie avec nous*, *Courrier de poésie*, *La Tour aux Puces*).

Vodaine's late period is delineated by the year 1984, when he stopped publishing *Dire*, and 2006, when he died. I have analysed two extensive poetry collections from this period. The first is *Maixines*, a collection that pays tribute to the city of Metz, which is present in a good many of the poems. The poet repeatedly relied on both the history and the contemporary life of the city and on the personalities associated with it. In his late period, Vodaine's poetry becomes less hermetic than in his mature period. His final poetry collection, *Quatre photos du profil droit* (1996), contains various poems with motifs found in all previous poetry

collections. It is distinctive because of its ludic poems, reminiscent of the poetry of the Oulipo artistic movement.

Jean Vodaine also translated poetry; he and Veno Pilon published a collection of translations of Slovenian poetry, *Œillets rouges pour Paris* (1970).

Résumé

Ce mémoire de master présente une analyse de l'œuvre poétique de l'artiste franco-slovène Vladimir Kaučič – Jean Vodaine (1921–2006). Etant donné que son œuvre est vaste et varié, on l'a divisé en trois parties : œuvre de jeunesse, œuvre de maturité et œuvre tardive.

Son œuvre de jeunesse comprend six recueils de poèmes (*Rose et Noir*, *Le Toron Noir*, *A travers la Lucarne*, *L'Arbre Retrouvé*, *Le Jour se Fera*, *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*) et les poèmes qui sont parues dans les revues littéraires entre le 1945 et 1955. On a délimité cette période artistique avec la parution du premier recueil de poèmes en 1945 et le début de parution de la revue littéraire internationale *Dire*. La plupart des poèmes provenant de cette période sont plutôt schématiques, on peut leur reprocher une certaine répétitivité et un manque d'originalité. Toutefois, Vodaine a parfois réussi à dépasser ses cadres habituels et à créer des poèmes de valeur artistique plus importante. Cela change avec le recueil de poèmes *Pas de pitié pour les feuilles mortes* (1951) qui représente un tournant dans le parcours artistique de Jean Vodaine et qui est bien plus original que ses œuvres précédentes. En s'appuyant sur les poèmes de Paul Verlaine et en parlant des difficultés de la vie des ouvriers, Vodaine a réussi à lier la poésie traditionnelle avec les tendances artistiques plus modernes. La qualité de son œuvre jusqu'en 1955 est dans la maîtrise de la langue et l'emploi imaginaire des motifs de la vie ouvrière dans les poèmes qui sont sinon lyriques, parfois un peu romantiques. Les thèmes fréquents à cette époque sont la nature, Dieu, les changements des saisons et la Lorraine.

L'œuvre de maturité comprend cinq recueils poétiques et les poèmes qui sont parus entre 1955 et 1984. C'est l'époque où Vodaine publiait la revue *Dire*. Son expression poétique s'est développée en cette période. À côté des poèmes inédits, il publiait dans les recueils les poèmes déjà édités dans les recueils précédents, souvent il les a un peu changés ou accomplis. Dans *Le Bon Dieu à Crédit* (1955) est dominant le type de poème ou le sujet lyrique désespéré se lamente sur le monde et la vie, réfléchit à la mort et à l'enfance perdue. Dieu dans ses poèmes ne représente plus l'espoir ou l'amour comme dans l'œuvre de jeunesse mais plutôt une entité éloignée que le sujet lyrique adresse, parfois il le fait avec l'ironie. Ce type de poèmes est présent également dans les autres recueils, mais il devient plus rare avec chaque nouveau recueil. Il est dominant encore dans *Les Pauvres Heures* (1957). Un des thèmes importants de l'œuvre de maturité est la misère des ouvriers d'usines. On y trouve aussi la

critique du monde contemporain et du progrès. Tout en gardant des motifs lorrains, il y mentionne son pays natal la Slovaquie pour la première fois. Sa relation ambiguë envers la Lorraine, dont la vedette est faite des usines, des mines et des hauts-fourneaux est le thème principal de *Les Chants de Yutz* (1961). D'une part, il s'agit d'un endroit où la mort est omniprésente. D'autre part, c'est le pays où le sujet lyrique a passé son enfance et sa jeunesse, le pays des beaux souvenirs dans lesquels il se perd parfois. Dans *Petits Agglos de Mots Périmés* (1972), le poète qui d'ailleurs mettait en garde constamment les conditions dans lesquelles travaillaient les ouvrières devient plus engagé pour la cause ouvrière. Des poèmes lyriques rêveux il passe aux poèmes avec un vocabulaire plus fort. Pour la première fois apparaissent les motifs érotiques. Il a aussi écrit quelques poèmes qui décrivent la guerre et les destructions qu'elle cause. Avec ce recueil, il a complètement rompu avec la poésie lyrique des recueils précédents. Ses poèmes deviennent plus modernes. Le recueil le plus vaste de cette époque est *Sérénade pour un Chien Endormi* (1979). Son contenu est très hétérogène. Il y a à nouveau quelques poèmes avec le sujet lyrique résigné, sur Lorraine ou bien sur la vie ouvrière. Les poèmes originels de ce recueil sont liés aux motifs de chemins de fer, surtout sur les accidents qui se produisent sur les chantiers ferroviaires. Quelques poèmes indiquent vaguement un des thèmes dominants de l'œuvre tardive. Il s'agit du thème de la vie en ville, les motifs s'étendent de la beauté des vieilles rues aux toxicomanes et à la violence policière. Beaucoup de motifs concernent la critique de la société, en certains sont autobiographiques. Pendant cette époque, Vodaine a publié quelques poèmes dans les revues littéraires, notamment dans celles dont il était rédacteur (*Poésie avec nous*, *Courrier de poésie*, *La Tour aux Puces*).

L'œuvre tardive s'étend de 1984, l'année où Vodaine a cessé de publier la revue *Dire*, jusqu'en 2006, jusqu'à sa mort. On a analysé deux vastes recueils poétiques et quelques poèmes publiés ailleurs. Le premier recueil est intitulé *Maixines*. Il s'agit d'un hommage à la ville de Metz car une partie considérable des poèmes parle de cette ville. Le poète s'est appuyé sur l'histoire et sur la vie contemporaine de la ville et sur les personnages qui sont liés avec elle. La poésie de l'œuvre tardive est moins hermétique et plus facilement compréhensible. Son dernier recueil *Quatre photos du profil droit* (1996) contient des poèmes sur des thèmes divers qu'on peut trouver dans les recueils précédents (la mort, l'industrie). Une particularité du recueil sont des poèmes ludiques inspirés de la poésie de l'Oulipo.

Jean Vodaine a également traduit la poésie. En collaboration avec Veno Pilon, il a publié le recueil des traductions de la poésie slovène intitulé *Œillets rouges pour Paris* (1970).

Zahvale

Zahvaljujem se mentorjem, da so mi pustili proste roke in potem prebrali in popravili sadove teh prostih rok. Jeanu–Lucu Kaucicu, da mi je na stežaj odprl vrata v svojo hišo. Marku Gregu za pomoč v arhivu Tolminskega muzeja. Prijateljem iz Luksemburga, da so podprli moje delo. Poloni, da je hodila z mano okrog in fotografirala nešteta Vodainova dela. Profesorju Jasonu Blaku za prevod povzetka v angleščino. Luciji Karničar za ilustracijo.

Kazalo

Povzetek.....	3
Synopsis	5
Résumé	8
Zahvale	11
Kazalo	12
Uvod	14
Namen magistrskega dela in metodološki poudarki	15
Seznam obravnavanih del z letnicami prvega izida.	17
Zgodnji pesniški opus	19
Življenje Jeana Vodaina med letoma 1921 in 1955	19
Rose et Noir.....	21
Le Toron Noir	23
A Travers la Lucarne.....	24
L'Arbre Retrouvé	28
Le Jour se Fera.....	30
Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes	33
Pesmi, ki so izšle v literarnih revijah	36
Vodainovi pesniški vzorniki v zgodnjem obdobju	39
Zreli pesniški opus	40
Življenje Jeana Vodaina med letoma 1955 in 1984	40
Le Bon Dieu à Crédit.....	43
Les Pauvres Heures	50
Les Chants de Yutz	55
Petits Agglos de Mots Périmés	60
Sérénade pour un Chien Endormi.....	63
Pesmi, ki so izšle v literarnih revijah	75
Pozni pesniški opus	79
Življenje Jeana Vodaina med letoma 1984 in 2006	79
Les Maixines.....	80
Quatre photos du profil droit.....	87
Vezi s slovensko poezijo.....	91
Vprašanje nacionalne in umetniške identitete	95
Sklep.....	99
Priloga	100

Vodainovo Pismo Edvardu Kocbeku	100
Viri in literatura	102

Uvod

Vladimir Kaučič, s psevdonimom Jean Vodaine, je bil človek, o katerem je treba veliko naštevati. Po narodnosti Slovenec, po rojstnem listu Italijan, nato naturaliziran Francoz. Po poklicu čevljar, električar, pesnik, pisatelj, prevajalec, tiskar, urednik, založnik, slikar, grafik. Avtor več sto pesmi, slik, gravur, knjig, revij. Sodelavec nešteti umetnikov, velikih in malih, Vena Pilona, Edmonda Duna, Gastona Chaissaca, Clauda Billona, Charlesa Le Quintreca, Bruna Durocherja. Človek z izjemno sposobnostjo tega, kar bi danes imenovali mreženje, prireditelj pesniških večerov, predstav, razstav, ki so združevale umetnike iz Lorene in sosednjih regij v okoliških državah.

Produkcija umetnika s takšnim življenjepisom in obsegom delovanja je ogromna. Opusi umetnikov niso nikoli v celoti enako kvalitetni, a si kot celota vseeno zasluži strokovno obdelavo. Jean Vodaine kot likovni umetnik in tiskar je že dobil nekaj strokovne pozornosti v Franciji in Sloveniji. S tem magistrskim delom bo dobil še prvo analizo svojega pesniškega dela. Privedla nas bo do novih naštevanj. Za začetek bo treba naštetih več kot ducat pesniških zbirk, potem še motive in teme pesmi teh zbirk. To je poezija mrtvega listja, muk tovarniškega dela, železniških nesreč, grenko–sladke lepote železne Lorene, meščana njene prestolnice Metza. In če se vrnemo k uvodnemu odlomku, poezija menjavanja letnih časov – upanja, da bo po zimi, pomladi, poletju in jeseni prišel peti letni čas – ljubezen.

Patience d'aube à venir
Que vienne la saison cinquième
Affranchir notre devenir
Sa vision dir : que l'on s'aime.
/.../
La saison cinquième est d'amour
Sille la mer de l'utopie
Nos lampes sont claires de jour
Puisque la mort s'est endormie.

Le jour se fera

Namen magistrskega dela in metodološki poudarki

Vladimir Kaučič – Jean Vodaine je bil že v življenju v svoji regiji priznan vsestranski umetnik, napisanih je bilo nekaj del o njegovem življenju in umetniškem ustvarjanju. Izpostaviti je treba 57–58. številko revije *Plein Chant*, ki jo je leta 1995 uredil Joe Ryczko. Leta 1997 je izšel zbornik *Jean Vodaine Le passeur des mots*, izdala ga je knjižnica Pontiffroy v Metzu, uredila ga je Marie–Paule Doncque. Ob razstavi v Pilonovi galeriji in Tolminskem muzeju leta 2002 je izšel katalog *Bad adn: Jean Vodaine*. Poleg tega je izšlo na desetine člankov in še več knjig. Vsa ta literatura je zakladnica iskrih spominov na osebnost Jeana Vodaina, anekdot, spominov na sodelovanje in podobno. Strokovne refleksije njegovega dela je malo. Tisti, ki so vendarle strokovno pisali o Vodainu, so se osredotočali predvsem na njegovo tipografsko in tiskarsko delo. Njegovo slikarstvo in tisto, kar nas v tej nalogi zanima, poezija, sta ostajala ob strani, prav zato je to magistrsko delo prvi poskus znanstvene obravnave pesniškega dela.

Pesniške zbirke in ostalo gradivo o Jeanu Vodainu v slovenskih knjižnicah niso dostopni, zato jih je bilo treba pridobiti drugod. V Sloveniji nekaj gradiva hrani Pilonova galerija v Ajdovščini, pridobila ga je predvsem z zapuščino Vena Pilon, ki je bil dober Vodainov prijatelj. Drugi del dokumentacije v Sloveniji je v Tolminskem muzeju, kamor je Vodaine gradivo skozi leta pošiljal sam. V Franciji ima daleč najpopolnejšo zbirko Vodainovih del njegov sin Jean–Luc Kaucic, ki hrani tudi njegovo korespondenco in kopico ostalih dokumentov. Nekaj gradiva hrani knjižnica Pontiffroy v Metzu. Z namenom zbiranja gradiva sem obiskal tudi Dominiqua Pilon v Parizu in dr. Myriam Sunnen z Nacionalnega centra za književnost (Centre national de littérature) v luksemburškem Merschu, ki se je ukvarjala z ustvarjalnim sodelovanjem Edmonda Duna in Jeana Vodaina.

Namen magistrskega dela je raziskati pesniški opus Vladimirja Kaučiča – Jeana Vodaina, na podlagi njegovih pesniških zbirk in ostale objavljene poezije načrtati njegov pesniški razvoj, povzeti glavne teme in motive njegove poezije, sopostaviti njegovo ustvarjanje z biografskimi podatki ter tako iskati morebitno avtobiografskost v literarnih delih, poiskati duhovno in filozofsko podlago njegove poetike, vzornike v drugih pesnikih ali literarnih tokovih. Zanimale me bodo tudi avtorjeve vezi s Slovenijo in slovensko poezijo ter njegova narodna identiteta, pri čemer bom zagovarjal prepričanje, da gre med drugim za slovenskega izseljenskega avtorja, ki je pisal v francoskem jeziku.

Poezije Jeana Vodaina ni doslej strokovno raziskoval nihče. Ko so zbirke izhajale, se je podatek o izidu sicer znašel v kakem časopisu, pesniške zbirke večinoma nimajo spremnih besed, v katerih bi kdo reflektiral objavljeno. Izjemi sta zbirki *Le Jour se Fera in A Travers la Lucarne*, kjer avtorja spremnih besed sicer pišeta o pesmih iz zbirke, a tega ne navežeta na preostali pesnikov opus. Uspelo mi je najti le eno recenzijo Vodainovega dela, zbirke *A Travers la Lucarne*. Spremni besedi in recenzijo sem vključil v obravnavo. V arhivu Jeana–Luca Kaucica je več debelih fasciklov časopisnih izrezkov, saj jih je pesnik dosledno shranjeval. V veliki večini gre za članke, povezane s predstavitvijo njegovega tipografskega in tiskarskega dela in razstav likovnih del, zapisi o pesniških zbirkah so omejeni na kratke notice o izidu.

Zaradi pomanjkanja tovrstnih zapisov je težko razmišljati o recepciji njegovih del med sodobniki. V magistrskem delu so torej prve interpretacije teh pesmi. Druga težava pri raziskovanju dela Jeana Vodaina, ki je povezana tudi z recepcijo, so ročna izdelava večine pesniške zbirk in s tem nizke naklade. Predvsem v zgodnjem obdobju, ko je tiskal na ročni šolski preši, je bilo izvodov malo. Poleg tega ni imel navade, da bi svoja dela vsaj v enem izvodu sistematično shranil, nekatera dela je v celoti prodal ali razdal.¹

Pri analizi Vodainovega opusa sem se naslanjal predvsem na interpretacijo njegovih pesmi. Pri interpretacijah pesniških zbirk sem med pesmimi skušal najti povezave, rdeče niti vsake zbirke posebej. Kjer to ni bilo možno, sem znotraj zbirk iskal skupine pesmi, ki so si bile vsebinsko podobne. Zaradi velikega števila pesmi bi bila analiza vsake posamezne pesmi za format magistrske naloge nemogoča, zato sem pri pesniških zbirkah izpostavljal pesmi, ki so izstopale bodisi po svoji kvaliteti bodisi po motivih, ki so bili za pesnikov opus na tisti točki inovativni ali prisotni v večjem številu. Ves čas sem se pri analizi novejših zbirk primerjalno skliceval na starejše zbirke, če se mi je zdelo to pomembno. Osredotočil sem se predvsem na vsebinski vidik poezije, nekaj oblikovnih značilnosti sem omenil samo v uvodu k analizi vsake pesniške zbirke. Vodaine je imel navado, da je svoje, pa čeprav že izdane pesmi, spreminjal in popravljal, ter jih nato znova objavljajal v drugih pesniških zbirkah in revijah. Te pesmi sem pri analizi upošteval le na mestu prve objave, z dvema izjemama, v ilustracijo sem eno takih

¹ V ilustracijo tega: Marchal (2009, 70) opisuje, kako so pri založbi *Travers* iskali zbirko *Les Chants de Yutz* iz 1961, ko so hoteli pripraviti njen ponatis. Vodaine je v začetku leta 2006 ležal v bolnišnici v Pont-à-Mousson, njegova želja je bila videti zbirko *Les Chants de Yutz*, ki je ni več imel. Prijatelji so jo poiskali zanj, našli so en izvod v univerzitetni knjižnici v Angersu, en izvod v Pilonovi galeriji (ki je sicer le fotokopija). Šele po njegovi smrti so pri založbi preko bibliofilskih sorodnikov dobili originalni izvod, ki so ga ponatisnili.

sprememb omenil pri analizi zbirke *Le Bon Dieu à Crédit*, pri analizi *Petits Agglos des Mots Périms* sem obravnaval sicer že prej objavljeni cikel pesmi, ker je v popravljeni verziji dobil dodan motiv, pomemben za oris pesnikovega umetniškega razvoja. Pri interpretaciji sem si ponekod pomagal s pesnikovo biografijo, včasih je bilo za razlago nekaterih motivov treba poznati zgodovino Lorene in njene geografske značilnosti. Njegov slog in motive sem ponekod povezal z njegovimi pesniškimi vzorniki in sodobniki.

Seznam obravnavanih del z letnicami prvega izida.

1) Zgodnje obdobje

Pesniške zbirke

- *Rose et noir* (1945)
- *Le Toron Noir* (1947)
- *A travers la Lucarne* (1949)
- *L'Arbre Retrouvé* (1951)
- *Le Jour se Fera* (1951)
- *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes* (1952)

Pesmi iz revij

- Nenaslovljena pesem, *Poésie avec nous* (št. 1, 1949)
- *Poème*, *Poésie avec nous* (št. 3, 1950)
- *Poème*, *Anthologie des lauréats Goéland* (1950)
- Nenaslovljena pesem, *lô* (št. 4, 1951)
- Nenaslovljena pesem, *Courrier de Poésie* (št. 1, 1951)
- *Le Homme*, *Courrier de Poésie* (št. 5–6, 1953)
- *Poème*, *Courrier de Poésie* (št. 7, 1954)
- *La fille de l'orage*, *Caractères*, *Revue de poésie contemporaine* (št. 11, 1955)

2) Zrelo obdobje

Pesniške zbirke

- *Le Bon Dieu à Crédit* (1955)
- *Les Pauvres Heures* (1957)
- *Les Chants de Yutz* (1961)
- *Petits Agglos de Mots Périms* (1972)
- *Sérénade pour un Chien Endormi* (1979)

Pesmi iz revij

- *Soleil, Pourquoi* in *La Fille du Soleil*, *Le Pont de L'Epée* (št. 25, 1964)
- *Salle d'attente*, *La Tour aux Puces* (št. 2, 1958)

3) Pozno obdobje

Pesniški zbirki

- *Les Maixines* (1985)
- *Quattre Photos du Profil droit* (1996)

Na seznamu so naštetá dela Jeana Vodaina, na podlagi katerih sem raziskoval njegova slog in razvoj. Zajeta je bila večina pesnikovih del, vendar ne vsa. Pesnikov sin Jean–Luc Kaucic, ki je hkrati največji zbiratelj in skrbnik očetove umetniške dediščine, je pripravil seznam vseh pesniških del, čeprav se zaradi pesnikovega načina objavljanja v prihodnosti kakšno delo lahko še najde.² Na seznamu je nekaj del, katerih izvodov ali njihovih kopij zaenkrat v arhivu ne hrani, prav tako jih ne hrani nobena druga institucija, kjer sem iskal literaturo. To sta v zgodnjem obdobju zbirki *Piéta* in *Le vagabond d'étoiles*, obe iz leta 1950. Enako velja za drugo številko revije *Poésie avec nous*, zbirko *L'arrière pays*, ki je izšla leta 1955 pri belgijski založbi C.E.L.F. ter tri pesmi iz 1975, ki so izšle v reviji *Le Thyrse Bruxelles*. Med letoma 1983 in 1991 je več pesmi objavil v reviji *Travers*. Šlo je za umetniško revijo z nizko naklado, ki mi je prav tako ni uspelo pridobiti, da bi jo lahko vključil v raziskavo. Za izvode naštetih zbirk in revij sem, brez uspeha, preveril v katalogih Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque nationale de Luxembourg, Médiathèque de Pontiffroy Metz, Bibliothèque de grand Besançon in Bibliothèque royale de Belgique.

Pri poeziji zrelega obdobja, objavljeni v revijah, sem navedel vsa literarna dela, ki jih je Vodaine skozi leta objavil v reviji *Dire*, vendar te poezije nisem podrobneje analiziral. Knjižnica Pontiffroy v Metzu hrani Vodainovo unikatno delo *Agenda de 17 poèmes manuscrits*. Gre za ročno izdelano in ilustrirano knjigo s sedemnajstimi pesmimi, ki je prav tako nisem vključil v raziskavo.

² [[Jean-Luc Kaucic](#)] Bibliographie de Jean Vodaine. Seznam je sicer pripravljen na podlagi Plein Chant.

Zgodnji pesniški opus

Življenje Jeana Vodaina med letoma 1921 in 1955

Družina Kaučič³ se je v Loreno, v Basse-Yutz preselila septembra 1924; priselili so se legalno, saj je v tistih letih Italija odseljevanje Slovencev z novopridobljenih ozemelj odobraval. Najeli so hišo ob reki Mozeli, ki je hišo večkrat poplavlila, pogosto pa je prisotna kot motiv v Vodainovi poeziji. Vodainov oče je sprejel službo v rudniku železa Algrange, čez tri leta je odprl čevljarstvo delavnico. Vodaine je hodil v lokalno katoliško deško šolo, najprej do enajstega leta, potem dve leti ne, pa pri trinajstih spet za dve leti zaradi neizpolnjene šolske obveze. Šolanje je zaključil leta 1938, potem je delal v očetovi delavnici in opravil mojstrski izpit za čevljarja. Formalne umetniške izobrazbe ni imel in večkrat je poudaril, da je samouk.⁴

Vodaine enfant, vers 1927.

Vodaine et ses parents dans la cour du
47 Grand'Rue à Basse-Yutz.
1937 (on voit la pèrissoire
en train de se construire).

Slika 1 Fotografija Vodaina kot šestletnega dečka (levo) in Slika 2 družina Kaučič pred hišo v Basse-Yutzu leta 1937. (Plein Chant, 57–58, 8)

³ Pojavlja se tudi zapis Kavčič, v delu je dosledno uporabljen zapis z »u«.

⁴ Bortignon, 1988, 236–240.

V obdobju med letoma 1921 in 1966, ki zamejujeta to obdobje, je bil Vodaine izrazito povezan z lokalnimi delavskimi kulturnimi društvi. Leta 1947 je bil med ustanovitelji društva L'Art Populaire, v okviru katerega je vodil tečaje retorike risanja in gledališko skupino. Istega leta je kupil svojo prvo tiskarsko prešo in se poročil. V tej dobi je spoznal pesnike Gastona Chaissaca, Raymonda Brianta, Charlesa Le Quintreca in Edmonda Duna. Leta 1950 je sodeloval na Sejmu pesnikov na Place des Vosges v Parizu, kjer je spoznal več umetnikov, med njimi Vena Piona, s katerim sta sodelovala pri prevajanju slovenske poezije v francoščino. Izdajal je delavski pesniški reviji *Courrier de Poésie* in *Poésie avec Nous*, v katerih je objavljaj tudi svoja dela. Tesneje se je povezal s krogi naivne umetnosti in L'Art Brut (Anatole Jakovski, Jean Dubuffet). V letih 1954 in 1955 je delal pri pariški založbi Caractères, kjer je svoj krog poznanstev še razširil, spoznal je tudi Tristana Tzaro in Jacquesa Préverta. Za poslovilno darilo je ob vrnitvi v Loreno od založbe dobil prešo, ki je bila tehnično bolj dovršena od njegove prve (šolske) in je omogočala tehnično bolj dovršen tisk naslednjih pesniških zbirk in prvih številk revije *Dire*. Po vrnitvi iz Pariza je začel tipografsko ustvarjati, po njegovih besedah se je tega lotil pod vplivom dadaizma in srečanja s Tzaro leta 1955.⁵

S pesniškim opusom Jeana Vodaina je povezano vprašanje njegovih narodne in jezikovne pripadnosti in odločitev. Njegov materni jezik je bil slovenščina, govoril je tudi nemško. Njegovo celotno šolanje je potekalo v francoščini, zato se je odločil, da bo to jezik njegovega pesniškega ustvarjanja. Vodainov pogled na pomen jezikov ilustrira naslednja izjava: »La seule chose qu'il y avait de certain, c'est qu'un cerveau qui ne parle que le français, c'est un petit cerveau. Un cerveau qui parle le platt, l'autrichien, le polonais, le slovène, eh bien, ce cerveau devient un peu gros. Et s'il ajoute du français, il devient universel.«⁶ Večjezičnost in večnacionalnost Lorene, njena lega na križišču več narodov, so zaznamovali Vodainov opus in njegova prizadevanja za več kulturnega življenja v regiji. Jean Vodaine je po svojih besedah ostal Slovenec, govoril je, da so Slovenci trmast, sploh tisti iz hribov, kot je bil on. Sicer je skoraj celo življenje uradno bil Italijan, jugoslovansko državljanstvo je zavrnil, francoskega pa je dobil šele leta 1985.⁷

⁵ Repères, 1995; Ryczko, 1995, 61.

⁶ Bortignon, 1988, 239.

⁷ Doncque, 1997; Ferlež, 2021.

Rose et Noir

Prvo pesniško zbirko je Jean Vodaine izdal leta 1945, pri štiriindvajsetih, naslovil jo je *Rose et noir* (*Rožnato in črno*). Izdalo jo je njegovo društvo L'Art Populaire, natisnila jo je tiskarna L'Echo v Thionvillu. Čez dve leti, torej 1947, jo je ponatisnil in izdal sam. Izvodi prvih Vodainovih del so zaradi nizkih naklad precej redki, leta 2020 je Association Jean Vodaine, ki jo vodi pesnikov sin, pripravila novo izdajo, in sicer skupaj v enotnem snopiču z njegovo drugo pesniško zbirko *Le toron noir*. Ta nova izdaja ima uvod Clauda Billona, en linorez in tri gravure Vodainove hčere Muriel.⁸ Leta 1947 je Vodaine dobil prve nagrade za svoje pesniško delo, nagrado violette na festivalu Jeux Floraux v Toulousu, za pesem *La mort de l'Ouvrier* iz zbirke *Le toron noir* pa nagrado Germaine Briant, ki jo je podeljevala bretonska literarna revija *Le Goéland*.⁹

Zbirka *Rose et noir* vsebuje devetnajst pesmi. Po obliki so klasične, večina ima shemo prestopne rime, ki se le redko podre. Vse pesmi razen ene so naslovljene. Pojavljajo se motivi, ki so značilni za ostale zbirke zgodnjega opusa. To so motiv vagabunda:

Je suis seul ! ... l'âme vagabonde (*Ennui...*),

topolov:

J'aime les peupliers
de ta chère Lorraine (*Les peupliers...*),

sanje:

Mais moi, je rêve de labours
dans l'alcool rose des tavernes (*Alcool rose*),

cvetlice, predvsem vrtnice:

Pourquoi cueillir les fleurs, ô ma Main asservie ? (nenaslovljena pesem),

jesen, gola drevesa in mrtvo listje:

Le rêve et les feuilles du vent (*Evasion*)

ali:

Les arbres nus restent pensifs (*Ce jour...*).

⁸ Repères, 1995; Ryczko, 1995, 61–63.

⁹ Življenjepis Vladimir (Frédéric) Kaučič Jean Vodaine, 2002.

Pesmi lahko razdelimo v tri skupine. Prvo zaokrožajo pesmi o Loreni in o delavski tematiki, druge so izrazito romantične, tretje pa impresionistično–romantične. V prvi skupini zavzema posebno mesto reka Mozela, posvečena ji je pesem *La Moselle à Thionville la nuit*, kjer lirski subjekt poje hvalnico reki, želi utopiti svoje skrbi v rečnih valovih. Pesem *La chant de la Moselle...* govori o nasprotju, ki loči hrupno delo v tovarni od milega napeva Mozele, na koncu pa pozove zasanjanega delavca, naj se vrne na pot svoje usode:

Humain, retourne à ton destin !

Car ton âme erre plus sereine tout le long de ces flots rouillés.

Omenjene pesmi izpostavljam zaradi eksplicitno omenjenih resničnih Vodainovih krajev, sicer so po zgradbi podobne pesmim tretje skupine. Imenujem jo impresionistično–romantična, saj lirski subjekt opazuje in poseblja naravo okrog sebe, nato jo poveže s svojimi notranjimi občutki (nostalgija, melanholija, neuresničena ljubezen), stisko pa občasno prekine klic k Bogu. Primer take pesmi je *Ce jour*, kjer lirski subjekt v prvih dveh kiticah opazuje jesen:

Ce jour, craint par l'automne roux/.../

ce jour pleure de vains poèmes,

to ga spomni na smrt, o kateri razmišlja v naslednjih dveh kiticah:

Route pluvieuse des jours

tu me conduis sur le Calvaire

où périt lentement l'amour

et tu finis au cimetière,

zadnja kitica je pomirljivi klic k Bogu:

Et puis sans toi, Dieu, rien n'est beau

et l'âme n'est qu'un ossuaire !.

Tak tip pesmi je Vodaine razvijal tudi v naslednjih pesniških zbirkah. Sicer vsebinsko klasične pesmi v naslednjih zbirkah pridobijo na kvaliteti zaradi spretne uporabe jezika, ki se kaže predvsem v izvirnih metaforah. V *Rose et noir* tudi na jezikovni ravni ostaja pri bolj ustaljenem izrazu, česar pri prvih objavljenih pesmih seveda ne gre obsojati. Mestoma se vendarle pokaže, da se bo razvil pesnik s sočnejšim pesniškim izrazom, na primer »Nuages cicatriciels« (*Les formes et les couleurs bougent...*) ali »un lézardé séjour« in »mon coeur vendange des larmes« (*Alcool rose*).

Pesmi druge skupine so romantične ter po jeziku in tematiki še tradicionalnejše. Čeprav so elementi klasične romantike prisotni tudi v tretji skupini, je tukaj njihova obravnava še bolj v duhu romantikov 19. stoletja. V pesmi *Si, l'élú, j'avais été...* lirski subjekt nagovarja mitološko Muzo, motivi iz duhovnega sveta so tudi v pesmi *Voler les yeux...* (Bog, Kajn in Abel, Škrat). Bivanjska vpraševanja na primer v pesmi *Qui suis-je ?*:

Je voudrais tant servir mon rêve et les humains
Mais j'erre si longtemps dans cette forêt sombre.

Dolgčas in naveličanost, ki jo spremljajo vzdihljaji: »Ah ! Cette prison dans moi-même« (*Ennui...*) ali »Oh ! laisse-moi tisser mes rêves« (*Voler les yeux...*). Pesmi te skupine so literarnozgodovinsko najmanj zanimive, kažejo pa na literarne vplive, pod katerimi je bil mladi Vodaine.

Povzamemo lahko, da gre za prvenec mladega pesnika, ki še išče svoj individualni pesniški izraz. Ta se mestoma že pokaže, večinoma pa ga prekrije lirično opisovanje narave ali zgledovanje po romantičnih pesnikih.

Le Toron Noir

Zbirko *Le Toron Noir* (Črni zvitek žice) je Vodaine natisnil in izdal leta 1947. Zbirka ima le štiri pesmi. Vse štiri so naslovljene, glavna oblikovna značilnost vseh je prestopna rima. Pesmi *La mort de l'ouvrier*, *La ballade des roses* in *Arbres...* imajo delavsko tematiko. V vseh treh je izpostavljen prelom med delavskim življenjem, ki je tesno povezan s smrtjo, naravo ter dušo, nebeškimi silami, za ilustracijo:

Usine, ton glas nous ramène ...
Quand nos yeux au profond terroir
Chercheront les tombes lointaines,
Roses, revives-nous un soir !

Ta povezava med tovarno in zunanjim svetom je še bolj izpostavljena v pesmi *La mort de l'ouvrier*:

J'étais un robot près de flammes
vendant la force de mes mains.

Pesem *Arbres ...* se začne z za Vodaina značilnim nagovorom lirskega subjekta o naravi:

c'est des arbres qui nous regardent
avec l'instinct religieux

Potem pa:

à l'usine ne vient nul ange
soeur trop blanche pour l'ouvrier.

Pesem *Le baton du vagabond* je sorodna omenjenim pesmim tretje skupine iz *Rose et noir*, tipa, ki dominira v naslednjih zbirkah (tj. *A travers la lucarne*, *L'arbre retrouvé*, *Le jour se fera*). V zbirki torej prevladuje delavska tematika, ki jo je Vodaine načel že v *Rose et Noir*, a jo tukaj razvije in poudarja razkol med delom v tovarni, ki ima v njegovi poeziji negativno mesto. To lahko povežemo z Vodainovo mislijo, ki je sicer odtisnjena tudi na ščitnem ovitku ponatisa *Rose et noir – Le toron noir* iz 2020: »La fatigue à l'usine c'est du temps volé à Poésie.« (Utrujenost zaradi tovarne krade čas poeziji).

A Travers la Lucarne

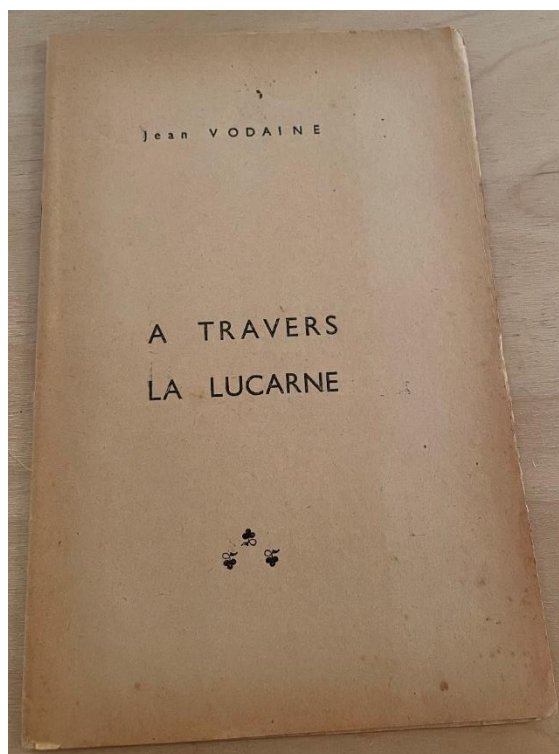
Zbirka *A travers la Lucarne* (Skozi luknjo v strehi) je izšla leta 1949, založila jo je revija *Vent Debout*, Vodaine jo je natisnil leto poprej. Predgovor k zbirki je napisal René Wintzen. Zbirka vsebuje deset pesmi, ki niso naslovljene, zato jih označujem s številkami, kot so razporejene po vrstnem redu v zbirki. Po obliki so svobodne, členjene so na kitice in verze različnih dolžin. Rima je svobodna, Vodaine večkrat uporablja iteracijo, npr.:

alors non enfance ne s'est pas perdue en route
le long des aubépines
le long des chemins fangeux
le long de l'abîme
le long du péche (10. pesem)

in retorična vprašanja

Quel remords a rouvert mon grenier obscur où des étoiles rient à travers la lucarne ? (4. pesem).

Razen treh odtisnjenih deteljic na naslovnici zbirka nima likovne opreme. Tiskarjevo svobodno razporejanje besedila lahko vseeno opazimo. Postavitev pesmi, torej kje na strani se bo začel prvi verz, je odvisna od predhodne pesmi. Če se je ta končala na dnu strani, je pred začetkom naslednje četrtina strani prazna, če pa se je končala na sredi strani, pa se naslednja začne na vrhu. Ker pesmi niso naslovljene, jih je Vodaine s tem jasno razmejil, besedilu pa je vtisnil tipografski pečat, ki je v primerjavi z njegovimi naslednjimi, predvsem revijalnimi deli, manj izrazit.

Slika 2 Naslovnica pesniške zbirke. (Arhiv Tolminskega muzeja)

V Bruseljskem časopisu *La Quinzaine Littéraire* je izšla recenzija pesniške zbirke. Avtor je ritem pesmi označil za *od Boga dani ritem čevljarkega orodja*, opazil pa je tudi slovanski vpliv Vodainovih prednikov, pesnika primerja celo s staroruskim junakom Ilijo Muromecom.¹⁰

Lirski subjekt, ki ga Wintzen izenači z Vodainom, v pesmih govori kot opazovalec življenja, ki ga vidi skozi »strešno okno«.¹¹ To življenje, ki je zanj predvsem narava v vseh svojih pojavnih oblikah, vzporeja s svojimi čustvi, ki kažejo na melanholijo, deloma pa tudi na držo človeka, ki se ne bo predal. Njegov pogled se v pesmih z narave pomakne v dušo, ta pa večkrat v nagovor Bogu ali angelom. Tematiko pesmi lahko označimo predvsem kot bivanjsko in duhovno. Pogled skozi okno se spreminja, kot se spreminjajo narava in letni časi. Vodaine skuša naravo opisati na svoj način, njeni elementi so poosebljeni.

Le sang nu du soleil a fait un bond dans mon coeur (1. pesem),

Ah, cet oiseau de pluie qui chante les roses (5. pesem).

V naravi najde odmev svojih čustev, ki so bodisi njegova intimna:

Mon coeur ramasse les larmes de vos yeux et je suis assis devant la dernière aurore (4. pesem)

bodisi občečloveška:

¹⁰ Recenzija *A Travers la Lucarne*.

¹¹ Wintzen, 1949, 2–6.

Qui n'a pas rêvé de conquérir le ciel et de partir un jour vers l'impossible« (6. pesem),

Mes rêves étaient blancs, près d'éclore« (3. pesem).

L'appel étoilé des sources remonte dans nos désirs où la terre est secrète« (2. pesem).

Sanjava, melanholična čustva ali spomini na izgubljena prijateljstva in ljubezni sklepa klic k onostranstvu:

Et sur nos âmes en lambeaux nous avons réinventé notre Dieu (2. pesem),

Anges, restez encore

sur la route de mon âme (4. pesem),

Et je suis cet homme brûlant

des fêtes jamais fêtées,

d'anges jamais rencontrés

et la Grande Ourse est mon amie (1. pesem).

Deveta in deseta pesem sta nekoliko drugačni od prejšnjih. Lirski subjekt v njiju še vedno sanjari, a so vsaj njegove misli osvobodjene ozkega pogleda skozi »luknjo v strehi«. Ti dve pesmi sta drznejši od prejšnjih, občutje in ritem doživljanja se v primerjavi s počasno melanholijo prejšnjih pesmi pospešita. V deveti pesmi nagovarja ljubezen. Njena vrata so vedno zaprta, čeprav je že splezal čeznje, da bi utrgal vrtnico, ki je v tej in nekaterih drugih njegovih pesmih močan simbol ljubezni. Pri trganju vrtnice so ga pičili trni, rana pa se je z njegove »tatinske roke« vtisnila v njegovo srce – povezava med naravo in čustvi je torej vidna tudi tukaj. Na koncu lirski subjekt vendarle najde vrata vrta ljubezni odprta, a ga je obiskal neki »Iskalec zlata« in poteptal vrtnice. Pesem sklenejo verzi s kletvijo:

Me voici maintenant ton jardinier ;

Que la terre est rude

et que la la rose est longue à refleurir !

V deseti pesmi se razpoloženje razvedri. Pojavi se anafora.

J'aime...sourire sur la mer dont je suis,

J'aime...joie émise pour toute éternité.

Klic k naravi in Bogu je tukaj optimističen, zadnji verz pa je razglasitev ljubezni do ženske:

Et c'est par toi que j'aime, ô femme, mon ange terrestre.

Vodaine v svoji zbirki *A travers la lucarne* ostaja klasičen po tematiki, opazni pa so elementi, ki so značilnejši za njegov poznejši pesniški opus. V prvi vrsti je to spretna metaforična uporaba nevsakdanjih besednih zvez:

le sang nu du soleil, le destin des yeux verts, fleur oubliée du nom du vent.

V sedmi pesmi se pojavi motiv večkulturnosti, ki je pri njem, tudi zaradi bivanja in kulturnega dela v Loreni, pogost:

Par là s'en vont les hommes qui sont venus,
Qu'importent leur couleur, leur langue et leur dieu,
il nous ont fait l'aumône de leur signe.

Tudi narava, predvsem ob reki Mozeli, je bila za Vodaina močan navdih. V deseti pesmi se pojavi njegov pogost motiv topolov:

J'aime...jeu de lumière sur les hauts peupliers.

Po drznosti nekoliko izstopa deveta pesem, čeprav gre tudi v njej le za domišljeno metaforo vrta in vrtnice v povezavi z razočaranjem v ljubezni:

Et si tu vois quelques gouttes de sang,
c'est le prix que j'ai payé aux épines
qui voulaient me retenir.

Slika 3 Veno Pilon in Jean Vodaine pod strešnim oknom (lucarne) v ateljeju v Basse-Yutz, okoli leta 1965. (Arhiv Pilonove galerije)

L'Arbre Retrouvé

Zbirko *L'Arbre Retrouvé* (*Spet najdeno drevo*) je Vodaine natisnil 1951, izšla je v okviru njegove revije *Le Courrier de Poésie*. Knjigo likovno opremljata dva linoreza Rogerja Barotha. Zbirka vsebuje petnajst nenaslovljenih pesmi, zato jih označujem s številkami, kot so razporejene po vrstnem redu v zbirki. Po obliki so podobne tistim v *A travers la lucarne*, sorodni so tudi motivi. Naslov nakazuje osrednjo temo zbirke, torej naravo in človekova čustva. Motiv »l'arbre retrouvé« se pojavi v četrti pesmi kot drevo, ki v svoji življenjski moči zacveti v pomladi. Povezan je z drugo temo, ki je v *A travers la lucarne* manj prisotna, gre za ljubezen in razočaranje v njej:

L'aubier de l'arbre retrouvé
chantant ces roseaux de lumière
toute éclatée de sève obscure
que l'amoureuses blessures
feront mûrir à l'horizon.

Motiv drevesa se pojavi še v petnajsti pesmi kot simbol ljubimca, razočaranega v ljubezni:

puis à un carrefour
je devins un arbre malheureux
dans un silence crucifié
au bord d'une route où tu ne passais plus.

Tudi v *L'arbre retrouvé* gre za naravo in čustva lirskega subjekta, ki pa tokrat redkeje kliče k Bogu:

Nous avons atteint Dieu notre furfit amant (2. pesem),

večkrat pa k svoji ljubljeni:

Dans tes yeux ce beau clair d'amour (7. pesem),
veux-tu de la rosée des pleurs
veux-tu des étoiles aimées, des fleurs (8. pesem).

Pogost je motiv poljuba:

Un baiser refleurit l'été (9. pesem),
D'un baiser nous avons surpris le firmament (2. pesem),
Baiser, baiser, qui appelles-tu baiser ? (12. pesem).

V šesti pesmi se pojavi motiv tovarne, ki je v Vodainovem delu pogost. Lirski subjekt sanjari o zvezdah in o tem, da ni dobro biti sam, zjutraj pa ga tovarna pričaka samega, z zbegano zvezdo v srcu:

L'ombre me pousse vers le matin
doucement me chase de mes rêves
j'abandonne au jour mes lourdes mains
pour le travail précis du destin
et l'usine me retrouve seul
une étoile égarée en mon coeur.

Glede na to, da je v letih nastanka te pesmi delal kot fizični delavec, je mogoče, da gre pri tovarni za avtobiografski drobec.

V zbirki po vsebini izstopa deveta pesem, v kateri je pesnik prestopil vsebinske okvirje, v katerih je ustvarjal do tedaj. Če v ostalih pesmih prevladuje impresija narave in čustveni odgovor lirskega subjekta nanjo, je vzdušje v tej pesmi temačnejše, celo grotesknejše, izraz pa bolj ekspresionističen. To je pesem o obžalovanju.

Un regret traîne ses bâtards
pour je ne sais quel beau silence,
Groteskno vzdušje ponazarjata veter
le vent crie trop tôt ou trop tard

in nebo, »naličeno« z zelenim večerom

sous le ciel fardé d'un soir vert,

stopnjujeta pa ga motiva v otroka v podobi pojočega belega Pierrota

le pierrot blanc souffre son sang

in mrtve deklice, ki se smeje v sence in veter, zvezde »ujetnice« pa se smejejo njej

la fille rit dans le vent
tout les étoiles captives
ne voudront plus rien lui croire
déchaînant leur rire perlé.

Slika 4 Edmonde Dune in Jean Vodaine v ateljeju, petdeseta leta. (Arhiv Tolminskega muzeja)

Le Jour se Fera

Zbirka *Le Jour se Fera* (*Naredil se bo dan*) je izšla leta 1951 v okviru pariške literarne revije *Escales* in je ena redkih zbirk, ki jih ni založil in natisnil Vodaine sam. Ista revija je leta 1950 izdala zvezek prevodov slovenske poezije, ki jih je prav tako uredil Vodaine. Spremno besedo k zbirki je pod psevdonimom Jean Markale napisal Jacques Bertrand (1928–2008), ki je leta 1947 revijo *Escales* tudi ustanovil. Bertrand, sicer Bretonec, je bil literat in raziskovalec keltske zgodovine, bil je prijatelj Andréja Brétona in tako povezan z nadrealističnim gibanjem.¹² Jean Vodaine je imel, kot kaže, vsaj v tem obdobju dobre stike z bretonskimi literati. To poleg sodelovanja z Bertrandom dokazujejo že omenjana nagrada revije *Goéland* in korespondence s Théophilom Briantom in Charlesom Le Quintrecom. Bertrand je v spremni besedi pohvalil Vodainovo mladostnost, spontanost in podedovani slovanski čut za liriko ter čustvenost. Opozoril je na njegovo znanje štirih jezikov in na njegovo pesniško samoniklost, da ne pripada nobeni pesniški šoli.

To poudarjanje samoniklosti je možno razumeti kot idealizacijo dejstva, da Vodaine ni imel formalne umetniške izobrazbe, ne moremo pa trditi, da gre za pesnika, ki ni bil pod vplivom drugih umetnikov.¹³

¹² Geslo Jacques Bertrand v spletni enciklopediji Larousse.

¹³ Markale, 1951, 2–3.

Slika 5 Platnica zbirke. (Arhiv Dominiqua Piloni)

Zbirko sestavlja dvanajst pesmi, ena od njih je cikel štirih pesmi (*Nocturne: Poème en trois mouvements et une finale* (Nokturno: pesem v treh dejanjih in finalu)). Pesmi z izjemo *Nokturna* in njegovih delov niso naslovljene. Naslov zbirke ni naključen, saj se prav v vseh pesmih pojavljajo motivi noči, zore in mraka. Gre za motive, ki so sicer prisotni v vseh zbirkah zgodnjega opusa, v pesmih iz *Le jour se fera* pa so še dodatno poudarjeni. Prisotni so tudi ostali Vodainovi zgodnji motivi. Gre za menjavanje letnih časov:

Roux de douceur, l'été s'en va (1. pesem),

motivi jeseni, predvsem mrtvo listje:

dans la fronde des feuilles mortes, dans l'or
mourant de l'automne des dieux (5. pesem)

in ostala motivika iz narave, oblaki, veter, korenine, tudi že poudarjena vrtnica

Bisse la rose d'or aux chansons de lumière (9. pesem).

V večini pesmi lahko razberemo obrazec narava–duša/čustva – Bog, primer druge kitice četrte pesmi:

pour cet arbre qui me regarde
avec l'instinct religieux
du ciel, pour mon coeur qui tarde
aux bornes du réel milieu.

V zbirki se večkrat pojavi motiv izgubljene mladosti, otroštva:

Ombre errante, ô mon petit homme,
entends-tu l'enfance mourir ?

Vodaine v *Le jour se fera* večinoma uporablja prestopno rimo, redkeje zaporedno ali prosto. Mestoma uporabi enjambement ali anafore. Te so v nekaterih pesmih uporabljeno tako, da se izbrana beseda ponovi velikokrat, s tem pa pesnik doseže učinek nekakšne religiozne zasanjanosti. V drugi pesmi se šest verzov začne z »et«, gre za naštevanje duhovnih videnj ob srečanju z »Našo Gospo jutrišnjega dne« (Notre-Dame de demain.) V prvi pesmi *Nocturna* (*Ronde des regrets*) se enajst verzov prične z »dansera«, pri dvanajstem »mais l'oiseau mort ne dansera pas« je postavljena na konec, razmerje enajst proti ena ustvari antitezo med plešočo domišljijo, dušo in mrtvo ptico. V peti pesmi pet medmetov »oh« začenja vzdih o sanjskem zelišču »oh, l'herbe à rêve, oh, l'herbe à aimer«, podobno lirski subjekt s šest »ô« v šesti pesmi vzdihuje po izgubljenih besedah v jesenski sanjariji (»automnal rêveur«, »ô mes mots perdus«).

Čeprav Vodaine v *Le jour se fera* ostaja blizu tradicionalni poeziji, lahko opazujemo njegovo jezikovno spretnost. Verzi, kot so na primer:

La lune orpheline a pleuré
de grosses larmes de lumière
sur l'étang du rêve endormi« (1. pesem)

in domislice, kot je besedna zveza »Notre-Dame de demain«, to potrjujejo. Po drugi strani se motivi, teme in uporabljene besede precej ponavljajo, zato pesmi ponekod učinkujejo neizvirno. Najkvalitetnejša pesem zbirke je cikel *Nocturno*, ki je prvi tak objavljen pesnikov cikel. Naslovi pesmi cikla so *I Ronde des regrets* (Serija obžalovanj), ki ga zaznamuje že omenjeni »dansera«, *II Menuet*, *III Complainte* in *Finale du nocturne*. V prvi pesmi lirski subjekt sanjari o svojem čistem otroštvu »l'enfance pure«, čutih in modrini hrepenenja, »l'azur de désir«, po njih pa bo plesala luna. Zasanjano razpoloženje preseka zadnji verz, ki pravi, da mrtva ptica ne bo plesala »mais l'oiseau mort ne dansera pas«. Druga pesem je še bolj domišljajska, saj v njej lirski subjekt nagovarja luno in govori o mačku:

C'est un chat juant à la lune
de ses prunelles de minuit.

Tretja pesem učinkuje kot vrnitev v realnost, z njo pa Vodaine precej subtilno pokritizira delavsko življenje. (Kruto) realnost ponazarjajo verzi z motivi denarja in tovarne:

Nul sommeil ne se vend au bouge
de l'horizon. L'astre est sans prix
/.../
L'usine tient à sa revanche
et rejoue l'échec à l'azur
/.../
Et la nuit va compter la somme
des larmes pour son bon plaisir.

V *Finale* je vzdušje bolj pomirljivo in spet bolj zasanjano. Vodaine v tej pesmi slavi otroštvo. Vpelje metaforo ključa od zaklada, ki predstavlja otroštvo. Otrok je kralj ulice, na kateri se igra, čeprav se tega ne zaveda. Ko odraste, prestol izgubi »Nul ne chante à l'enfant grandi/de détrôner la rue«.

Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes

Zbirko *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes* (Brez milosti za mrtve liste) je Vodaine izdal kot del svoje revije *Courrier de Poésie* leta 1951. Na začetku zbirke je odtisnjen linorez Luca Duvota. Pesmi niso naslovljene, njihov začetek označujejo poudarjene inicialke, sicer je pesmi v zbirki trinajst. Pesmi so si po dolžini različne, prav tako se razlikujejo dolžine verzov in kitic, tudi znotraj pesmi. V dobršnem delu pesmi (od četrte do enajste po vrsti) prevladuje prestopna rima, ki se občasno podre, v ostalih pesmih je rima svobodna. Vodaine tudi v tej zbirki večkrat uporabi enjambement in retorična vprašanja.

Celotna zbirka je zasnovana kot nekakšna tožba lirskega subjekta nad neprijaznim svetom, v katerem živi, a to niso romantične in melanholične tožbe kot v prejšnjih pesnikovih zbirkah. Mrtvi listi iz naslova so sicer že prej bili pogost Vodainov motiv, a so tu uporabljeni precej drugače. Če jih je prej lirski subjekt opazoval in je to v njem sprožilo niz grenkosladkih občutij, obravnava motiv v tej zbirki na drug način. Podobno je tudi z ostalimi pesniku ljubimi motivi. Nekoč metafore in simboli melanholiije in žalosti ob izgubljeni ljubezni (vrtnice) ali ob prihodu jeseni so zdaj del psihične bolečine sodobnega človeka. Motiv iz naslova se pojavi le v deseti

pesmi: »Adolescents de lumière, pas de pitié pour les feuilles mortes«, menjavanje letnih časov pa se sprevrže v grotesko:

Mémoire ternie, tu ris boiteuse d'esprit et de corps
/.../
et comme une prairie d'été, ton tendre souci de la mort

/.../
La parole repense l'épreuve, le corbillard ses roses
courent aux filles d'automne quand grince les roses.

Prva pesem se začne z verzom »Il m'est arrivé de chanter des blues«, kar je rdeča nit zbirke. Motivi so razpeti med sanjami:

ce fut la terre à rêves (2. pesem),

strahovi:

Des chats sortent de l'ombre
jouent avec nos coeurs, griffent
nos angoisses, courent au gauffre (3. pesem),

smrtjo:

J'ai la mort à bord
ô benne de minuit (4. pesem),

Bogom:

repu de tendresse tout brûle jusqu'à Dieu même (6. pesem)

in težavami sodobnega sveta:

grisés d'asphalte les enfants apprennent d'autres sourires
pavés de femmes, pavés d'alcool qu'avez vous fait de l'homme (1. pesem)
/.../
J'aurais voulu acheter le monde
avec un billet d'amour tout neuf
mais personne pour rendre la vieille monnaie
usée par la vie (2. pesem).

Ne umanjka niti Vodainov motiv lorenskih topolov:

façade de vieux souvenirs
dansant au son d'un feu léger

dans les heures bordées de peupliers (12. pesem).

Tematika delavstva je povezana s težavami sodobnega sveta. Čeprav se pojavlja v več pesmih in je pesniku, tudi avtobiografsko, pomembna in blizu, jo uspe v pesmi uvesti zelo subtilno. Povedano drugače, tegobe delavca so za Vodaina v *Pas de pitié pour les feuilles mortes* tema kot vsaka druga, in to je razlog, da lahko vsa prej omenjena motivika deluje skladno s to delavsko, četudi se morda sanjski prividi in ropot tovarniških strojev zdijo nekaj diametralno nasprotnega. Odhod v tovarno je vedno nekaj slabega, tovarna je nekaj, kar razčloveči, primer iz druge pesmi:

L'exil au joli visage qui a vendu son âme
dans les déserts parés d'usines.

Odhod v tovarno je »une mort quotidienne«, pesnik poudarja, da delavec tovarni prodaja predvsem svojo dušo. To niso delavci z duhom upora, kot jih poznamo iz kramparske poezije, ampak delavci – lirične duše, kar lahko razumemo v kontekstu Vodainovih prizadevanj, da bi se tudi poezija delavcev z obrobja uveljavila kot enakovredna tisti vodilni, elitni. Povedano lahko dokažemo s četrto pesmijo, ki govori o rudarjih, ki so pod zemljo razčlovečeni. Lirski subjekt govori, da je na polnočni voziček natovoril premog, potem pa še tri mrtve rudarje:

J'ai du charbon à bord
ô benne de minuit
et puis trois mineurs morts
remontons vite ce puits.

Zbirka se zaključi optimistično, saj zadnja pesem govori o kaosu, ki vlada na svetu, zadnja dva verza, ki sta sicer tudi dodatno poudarjena z drugo pisavo, pa se glasita:

Reste avec nous bonheur imprévu
Il fait si froid sur les routes nationales.

Jean Vodaine je vse pesmi (z izjemo devete) iz *Pas de pitié pour les feuilles mortes* ponovno objavil v zbirki *Les pauvres heures* (*Revne ure*, 1957, Založba Caractères). Svoje pesmi je sicer večkrat popravljaj in potem ponovno objavljaj nove verzije. V tem primeru so stare pesmi v novi zbirki dobile naslove, ki tako mestoma natančneje usmerjajo njihovo razumevanje pri bralcih. Četrta pesem je na primer postala *Chant du mineur* (*Rudarjeva pesem*), kar poudari delavsko tematiko.

Vodaine je z izdajo *Pas de pitié pour les feuilles mortes* presegel tradicionalne in repetitivne vzorce, v katerih se nahajajo pesmi starejših pesniških zbirk. Razvil je sodoben in izviren pesniški izraz, ki se v poznejših pesniških zbirkah bolj uveljavi. Vodaine se je kvalitete poezije iz te zbirke zavedal, saj je posamezne pesmi vključil tudi v nekatere druge naslednje pesniške zbirke.

Slika 6 Grafika Luciena Duvota iz zbirke. (Arhiv Pilonove galerije)

Pesmi, ki so izšle v literarnih revijah

V času svojega zgodnjega pesniškega ustvarjanja večino svojih pesmi izdajal v zbirkah, kljub temu pa je nekaj njegovih pesmi pristalo v revijah. Leta 1950 je v *Antologiji nagrajencev revije Goéland* (Anthologie des lauréats Goéland) kot dobitnik iz 1948 objavil pesem z naslovom *Poème*. Trikitična pesem pravi, da v radiu dežuje, z neba pa se oglašča Chopinova glasba, čeprav je čas za odhod na delo v tovarno, kjer odzvanja zvok kladiv in kletvic. V tovarni dela mlad vajenec, ki pili, tovarna pa rani tako njegovo dlan kot srce. Pesem je preprosta, a ponazarja Vodainovo idejo o nasprotju med harmonijo umetnosti in zunanjega sveta ter tovarno, ki človeku uničuje telo in dušo.

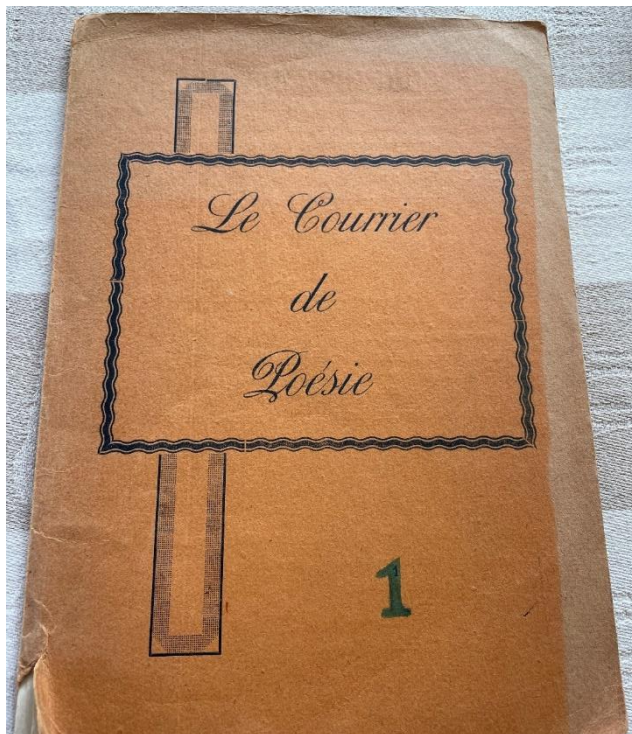
Leta 1951 je objavil pesem brez naslova v reviji *lô*. Pesem je kratka, ima dve kitici, podpisal pa jo je kot Jean Vodaine Cordonnier (čevljar). Po vsebini je preprosta, govori o izseljencu, ki je v eksilu v državi, ki ni njegova, sam prepeva pesem o neki daljni deželi. Glede na to, da je Vodaine iz izseljenske družine, je vsebino pesmi verjetno vzel iz svoje družinske zgodbe.

V letu 1955 je objavil v reviji *Caractères, Revue de poésie contemporaine*. Revijo je izdajala istoimenska založba, pri kateri je Vodaine v letih 1954 in 1955 delal. Urednik in eden od ustanoviteljev založbe je bil Bruno Durocher, literat poljskih korenin s pravim imenom Bronisław Kamiński. Pesem z naslovom *La fille de l'orage* (Hči nevihte) se začne v vodainovskem prepletu nagovarjanja narave in izražanja duševnih bolečin, nato pa se sodobneje obrne k »Première fille de l'orage« in jo ironično prosi »Frappe moi sous l'arbre, je veux rire d'une douleur moderne«.

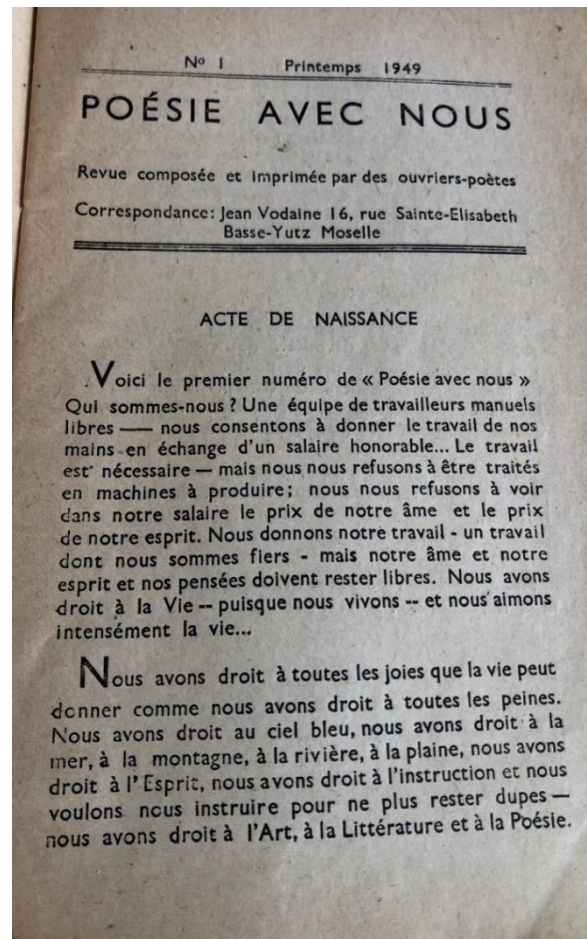
Leta 1949 je Vodaine skupaj s sodelavci začel izdajati revijo *Poésie avec nous*, izšle so tri številke. V arhivu Jeana–Luca Kaucica se nahajata prva in tretja številka, druga zaenkrat velja za izgubljeno. Prva številka se začne z uvodom »Acte de naissance«, v katerem Vodaine pojasni, zakaj so delavci začeli izdajati pesniško revijo. Pravi, da tovarni za plačo prodajajo svoje delo, da pa ne bodo prodali svoje duše. Imajo pravico do vseh življenjskih radosti, tudi poezije. Želijo postati pionirji delavske emancipacije, vendar ne v političnem in socialnem smislu, temveč v duhovnem in umetniškem. Vodaine je svoje pesmi objavil v prvi in tretji številki, skoraj zagotovo tudi v zaenkrat izgubljeni drugi. Pesem v prvi številki ni naslovljena. Govori o delavcih, ki obkroženi s stroji sanjajo o lepšem življenju, njihovo upanje pa ponazarja rumena cvetlica, ki je svoje korenine pognala na kupu žindre. V tretji številki je Vodaine pesem naslovil kar *Poème*. Je preprosta, a simpatična. Govori o šestih miškah, ki predstavljajo vsakodnevne skrbi. Te grizljajo nedeljo, dela prosti dan lirskega subjekta, on pa razmišlja, kdo je in po kateri poti naj gre v življenju.

Les souris quotidiennes
Grignotent mon dimanche de joie
Elles sont six et je suis tout seul
Mais je n'ai pas peur de souris
/.../
À travers mille paraboles
Je cherche mon chemin
Suis– je Œdipe ou Prométhée
Ou cet enfant qui attend
Qu'un aigle l'emporte au ciel ?

Od 1951 do 1954 je skupaj z Luksemburžanom Edmondom Dunom urejal revijo *Courrier de Poésie*. Ta revija je bila nekoliko daljšega roka, saj je izšlo osem števil, od tega ena dvojna. V prvi številki je razdelek z naslovom *Quatre poètes qui ont en commun la jeunesse et le prénom* (štirje pesniki, ki sta jim skupna mladost in ime), poleg Vodaina gre za pesmi Jeana L'Anselmea, Jeana Wagnerja in Jeana Laugiera. Vodainova pesem je nenaslovljena, gre za eno tipičnih pesmi zgodnjega obdobja, kjer obupani lirski subjekt išče uteho v naravi, omenja menjavanje letnih časov in kliče k nebeškim bitjem. Podobna je pesem *Le Homme*, ki jo je objavil v dvojni številki 5–6, podpisal pa jo je Jean Vodaine, delavec v plavžih. V zadnji številki je objavil pesem, ki je zopet naslovljena *Poème*, podpisal pa jo je s Fred Kaucic. Nesrečni lirski subjekt govori o izgubljenem otroštvu in nagovarja zlato ribico, da ga naj pride iskat med lokvanje. Motiv zlate ribice se spet pojavi v pesmi *Qu'elle est loin l'enfance ...* v zbirki *Le Bon Dieu à Crédit*.

Slika 7 Naslovnica prve številke *Le courrier de Poésie*. (Arhiv Jeana-Luca Vodaina)

Slika 8 Naslovnica prve številke *Poésie avec nous*. (Arhiv Jeana-Luca Vodaina)

Vodainovi pesniški vzorniki v zgodnjem obdobju

Za Vodaina bi lahko rekli, da se je s pesmijo že rodil. To je bila slovenska pesem, saj je pesnila tudi njegova mati, ob selitvi pa je s sabo v Loreno prinesla nekaj slovenske poezije. S šolanjem v francoski šoli in z odločitvijo za ustvarjanje v francoskem jeziku je spoznaval francoske pesnike. Iz njegovih zapisov vemo, da je najbolj cenil Arthurja Rimbauda in Paula Verlaina, v svojem zadnjem domu v Baslieuxu je imel nad posteljo obešeno Rimbaudovo sliko. Rimbaud in Verlaine sta bila oba kot Vodaine doma s severovzhoda Francije, Verlaine še bližje, iz Metza. Dobršen del Vodainove zgodnje poezije se zgleduje po romantiki, opaziti je naslonitev na Verlaina, predvsem na njegovo prvo zbirko *Saturnijske pesmi* (*Poèmes saturniens*). Pesmi, kjer je Vodaine presegel poetiko svojih vzornikov in razvil svoj izviren pesniški izraz, so v članku posebej izpostavljene, večino pesmi zgodnjega opusa pa predstavljajo pesmi, ki nadaljujejo (novo)romantične tradicije. Tako pri Verlainu kot pri Vodainu je v ospredju odnos med naravo in individuumu, oba navdihuje menjavanje letnih časov, predvsem jesen. Oba uporabljata motiv »mrtvih listov« (prim. Verlaine v *Chanson d'automne*), razpoloženje je razpeto med melanholijo, neizpolnjeno ljubeznijo, sanjskim in duševnim notranjim svetom. Značilnost, na katero lahko skrčimo večino zgodnje poezije obeh pesnikov, je temačni romantizem (*romantisme noir*). Literarni podslog obdobja romantike s konca 18. in začetka 19. stoletja označuje navdušenje nad melanholijo, norostjo, temačnim in strašljivim vzdušjem s prisotnostjo nadnaravnih bitij.

Opazujemo lahko tudi vplive Vodainovih pesniških sodobnikov. Očiten je vpliv Jacquesa Préverta, ki ga je osebno poznal. Motiv mrtvih listov se pojavi tudi v znani Prévertovi pesmi *Les feuilles mortes*, ki je bila uglasbena kot pesem *Autumn leaves*. Dodaten argument za to je prvi verz zbirke *Pas de pitié pour les feuilles mortes* »Il m'est arrivé de chanter des blues«, saj je prav to žanr popularnega šansona, ki je nastal po Prévertovi pesmi. Tudi sicer lahko v Vodainovem zrelem slogu (torej od zbirke *Pas de pitié pour les feuilles mortes* naprej) opazujemo podobnost s Prévertovim ustvarjanjem. Oba sta v svojim pesmih večkrat humorna, ironična in sarkastična ali pa se igrata z besedami. Vpliv lahko opazujemo na primer pri pesmi *Notre-Dame de demain* iz zbirke *Le jour se fera* in jo lahko primerjamo s pesmijo Jacquesa Préverta *Le Notre Père*, kjer lirski subjekt nagovarja Boga očeta.

Slika 9 Prizor iz dokumentarnega filma o Jeanu Vodainu. Na posnetku njegove hiše v Baslieuxu je lepo vidna reprodukcija Rimbaudove fotografije. (Bod edn – Bodi Jean Vodaine, dokumentarni portret)

Zreli pesniški opus

Življenje Jeana Vodaina med letoma 1955 in 1984

Drugi del pesniškega opusa Vladimirja Kaučiča – Jeana Vodaina sem zamejil z letnicama 1955 in 1984. Na eni strani je letnica 1955, ko je Vodaine delal pri založbi Caractères v Parizu, in na drugi 1984, ko je izdal zadnjo številko literarne revije *Dire*.

Vodaine je delo v Parizu sprejel leta 1954. Delal je kot tajnik ustanovitelja založbe Editions Caractères Bruna Durocherja, sicer francoskega pisca rojenega na Poljskem. Poleg pisarniškega dela je po potrebi pomagal tudi v tiskarni. Spomladi leta 1955 je dal odpoved. Svoje občutke o pariškem letu je opisal v pismu Edvardu Kocbeku, datiranem 23. avgust 1955. Zelo je pogrešal svojo družino, poleg tega se mu je zdel Pariz utrujajoče mesto, kjer je za uspeh igrati po njegovih pravilih. Označil ga je za »miroir aux alouettes«, nekaj, kar je videti dobro, a v resnici ni. Kljub nezadovoljstvu je bilo pariško leto za Vodainovo umetniško pot pomembno, saj je spoznal množico takratnih umetnikov. Najbolj znano ime je verjetno Tristan Tzara. Preko njega se je seznanil z dadaizmom in je prav pod vplivom te umetniške smeri začel ustvarjati svoje tipografske umetnine. Kot darilo ob koncu službe je dobil novo tiskarsko

prešo. V pismu Kocbeku je razmišljal, da bi se želel preživljati s tiskanjem, čeprav je iskal novo službo fizičnega delavca. Med letoma 1958 in 1961 je izdajal literarno revijo *La Tour aux Puces*, v prevodu Boljši stolp. Med 1956 in 1960 je opravljal razna dela na gradbiščih železnic, dokler ni doživel hude delovne nesreče pri kraju Vitry-le-François v Šampanji. Večkrat so mu operirali noge, pet mesecev je bil v mavcu, ob tem je še zbolel.

Slika 10 Jean Vodaine v ateljeju v Basse-Yutz. Avtor fotografije je Veno Pilon. (Arhiv Pilonove galerije)

Leta 1961 je z nogami v mavcu tiskal zbirko *Chants de Yutz* in prvo številko revije *Dire*, ta je izšla leto pozneje. V tem času je bil v navezi z Jeanom Dubuffetom, utemeljiteljem L'Art brut, ki mu je dal nekaj predlogov za izboljšavo revije, kupil njegovo sliko in prispeval nekaj risb za naslednji *Dire*. V tem času se je odločil, da se bo poskusil preživljati le z umetnostjo. Njegovo zdravstveno stanje je povzročilo nestrinjanje med dvema zdravnikoma, v tem času se je ohladil njegov odnos s prijateljem, luksemburškim pesnikom Edmondом Dunom, ki mu je pomagal pri zasnovi *Dire*.¹⁴ Vznejevoljeni in od poškodbe naveličani Vodaine se je odločil za nov začetek na jugu Francije. Kupil je hišo v Sainte-Croix de Quintillargues blizu Montpellier.

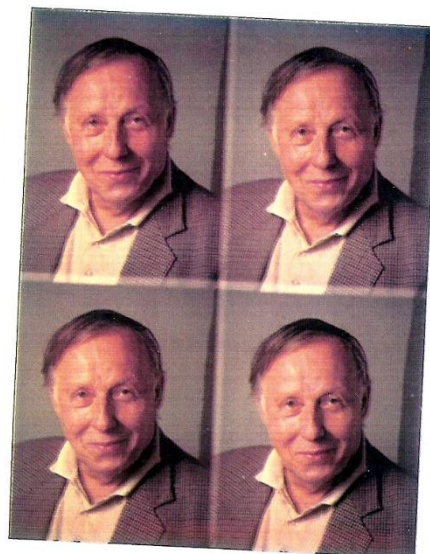
¹⁴ Sunnen, 2021.

Tam je začel novo serijo revije *Dire* in nameraval tam ostati. V tem času je dobil nagrado Mandat de Poètes. Sprl se je z nekim lokalnim veljakom, ki mu je skušal preprečiti nakup novega tiskarskega stroja, kar je bil glavni razlog, da se je vrnil v Basse-Yutz. Spet je kupil nov tiskarski stroj.

Leta 1964 sta umrla njegov oče in dober prijatelj Gaston Chaissac. Dve leti pozneje je v Basse-Yutzu začel tretjo serijo revije *Dire*. Hkrati je nadaljeval s poezijo, slikanjem, grafičnim ustvarjanjem ter urejanjem in izdajanjem raznih umetniških knjig, predvsem pesniških zbirk. *Dire* je bila revija velikega formata, bogato likovno in tipografsko opremljena, naročnike pa je imela po celem svetu. Še vedno je delal skoraj izključno sam in ročno. Njegova vizija je bila razvijati kulturo v Loreni, tradicionalno delavski regiji stran od kulturnega centra Pariza, kjer so se križali francoski, nemški, luksemburški in drugi vplivi. Veliko je razstavljal, leta 1982 tudi v Pilonovi galeriji v Ajdovščini. Slovenijo je sicer prvič obiskal leta 1969 z Venom Pilonom. Med letoma 1972 in 1975 je poučeval na šoli za lepe umetnosti v Metzu, nekaj časa je v mestu živel. Leta 1973 se je ločil. Preselil se je Baslieux, ki ga je želel spremeniti v vas poezije. Kot celo življenje je tudi tukaj organiziral razne prireditve in sprejemal umetnike in prijatelje. Leta 1978 je umrla njegova mati Marija. Dve leti kasneje je 1980 v Metzu organiziral prvi festival poezije, načrtoval je odprtje hiše poezije v mestu, česar mu ni uspelo uresničiti. Leta 1984 je izšla zadnja številka revije *Dire*.

Leta od 1955 do 1984 so razcvet Vodainove ustvarjalne kariere, katere višek je prav gotovo dolgotrajno izdajanje revije *Dire*. Vodaine se je v tem času vsakodnevno ukvarjal s poezijo, bodisi kot urednik bodisi tiskar ali – pesnik. V obilici ostalega umetniškega dela Vodaine v zrelem obdobju ni pisal toliko poezije ali izdal toliko pesniških zbirk kot v zgodnjem, ko jih je v desetih letih izdal kar šest. V zrelem obdobju je v skoraj trideset letih nastalo pet pesniških zbirk, to so *Le Bon Dieu à Crédit*, *Les Pauvres Heures*, *Les Chants de Yutz*, *Petits agglos de mots périmés* in *Sérénade pour un chien endormi*. Poudariti je treba, da je zbirka *Les Pauvres Heures* v celoti sestavljena iz pesmi zgodnjega obdobja, pa tudi ostale zbirke vsebujejo nekatere starejše pesmi. Pesmi je tako manj, a predstavljajo najkvalitetnejši del Vodainovega pesniškega opusa. V tem obdobju je napisal tudi svoje kratko prozno delo *La fable des animaux restés seuls sur terre* (Basen o živalih, ki so ostale same na Zemlji). Gre za kvaliteten likovni izdelek, ki ga je ob svojem obisku Lorene leta 1972 v dar dobil francoski predsednik Georges Pompidou.

Color
SYSTEMS
6, Rue du Noyer
67000 STRASBOURG
☎ 88.23.00.32

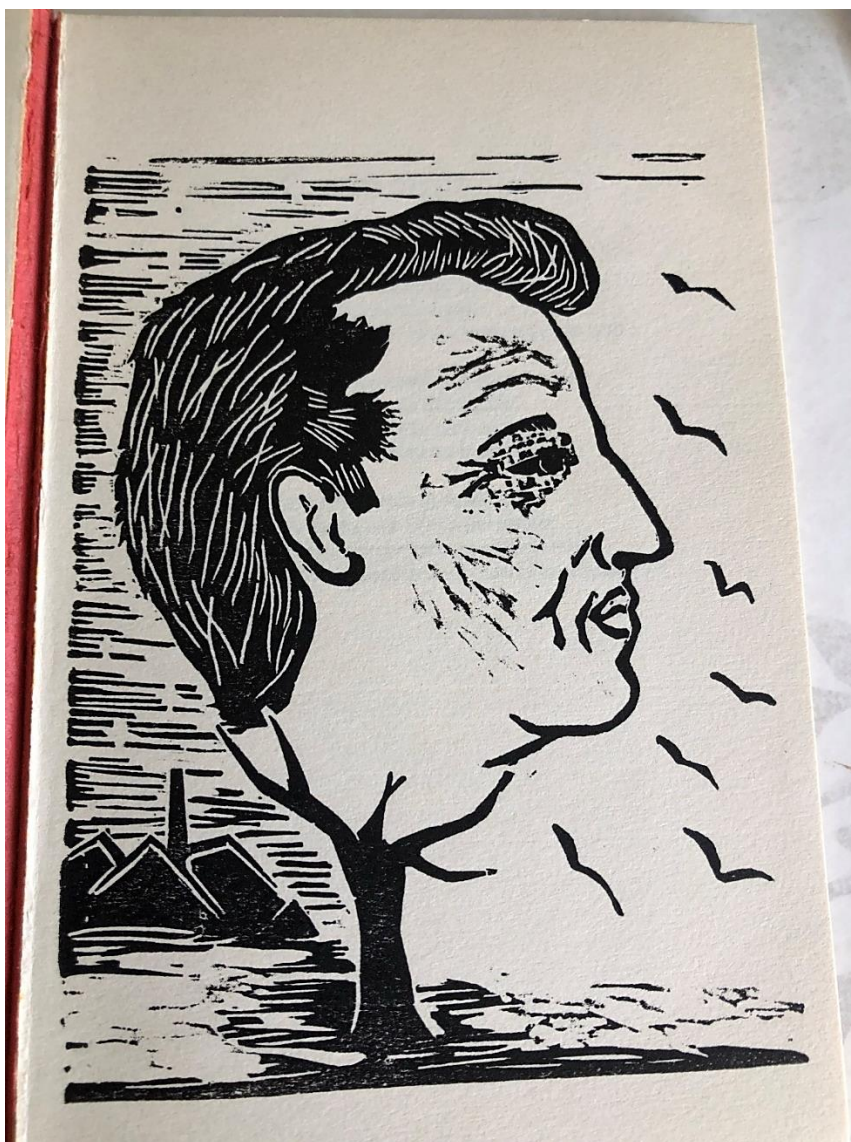
Slika 11 Vodainovi portreti. (Arhiv Pilonove galerije)

Le Bon Dieu à Crédit

Avgusta 1955 je Vodaine pisal Edvardu Kocbeku: »Saluez Jože Udovič de ma part,   l'automne je vous enverrai mon nouveau recueil que je suis en train d'imprimer et qui sera assez important.«¹⁵ Vodaine je bil človek neštetih idej in projektov, večkrat se je česa lotil, kaj napovedal, vendar mu to na koncu, navadno zaradi pomanjkanja časa ali denarja, ni uspelo. Na  citnih ovitkih njegovih knjig so se včasih znašli naslovi prihodnjih zbirk, ki niso nikoli izšle. Ker pa je v primeru iz pisma govora o zbirki, ki je  e v tisku, lahko upravičeno domnevamo, da gre za zbirko *Le Bon Dieu   Crédit*. Gre za prvo zbirko zrelega obdobja, očitno pa jo je kot prelomno sodil tudi pesnik sam. Zbirko je izdal dvakrat, prvič torej 1955, drugi  pa leta 1959 v okviru revije *La Tour aux Puces*. Bila jeopremljena z linorezi takrat  e pokojnega umetnika in Vodainovega prijatelja Luca (Luciena) Duvota, posebej zanimiv je Vodainov portret, na katerem je upodobljen kot drevo, ki raste iz lorenske dežele; to ponazarjajo hiše in dimnik v ozadju. Prva izdaja je imela na začetku natisnjen moto: »Le po te n'accorde   personne le droit de juger. Il rel ve directement de l'autorit  de Dieu.«¹⁶ Vodaine je poezijo pogosto povezoval z Božjim, o tem je večkrat razpravljal s prijatelji, to povezavo je razložil tudi v pismu Kocbeku, zato ta Božja »licentia poetica« ne preseneča.

¹⁵ Pismo Vodaina Kocbeku 23. avgusta 1955. V prevodu: »Pozdravite Jožeta Udoviča v mojem imenu, jeseni vam bom poslal svojo novo zbirko, ki jo ravno tiskam in ki bo zelo pomembna.«

¹⁶ Poezija nikomur ne priznava pravice, da jo sodi. Sodi neposredno pod Božjo oblast.

Slika 12 Jean Vodaine, kot ga je videl Lucien Duvot. (Arhiv Pilonove galerije)

Analiziral sem poezijo zbirke iz 1959. Zbirka je sestavljena iz triintridesetih pesmi. Te so členjene na različno dolge kitice, izjeme so pesmi *Ces lueurs ...*, *Les Matins* in *Le départ*, ki niso členjene. Ta zadnja omenjena je obenem najdaljša pesem v zbirki s 83 verzi na treh straneh, večina pesmi je krajših in natisnjenih na eno stran. Rima je svobodna, ponekod pa je uporabil tradicionalnejše vzorce. Izstopajoče stilno sredstvo je naštevanje. Vse pesmi imajo naslove, strani v zbirki niso oštevilčene. Večina pesmi iz zbirke je bila tukaj natisnjena prvič, proti koncu zbirke se ponovi nekaj pesmi iz starejših zbirk, ki so manj kvalitetne od novih in jih bom pri analizi pustil ob strani. Pesem *Pureté ...* iz *Le Bon Dieu à Crédit* ponatis popravljene prve pesmi iz zbirke *A travers la lucarne*. Pesem je v ponatisu dobila naslov, spremenjeni so nekateri verzi, tako je na primer verz:

ce pèlerin vers le regret de midi

postal:

le pèlerin retient l'éclat de midi.

V zapuščini Jeana Vodaina je tudi nekaj njegovih osebnih izvodov lastnih pesniških zbirk, v katere je s svinčnikom popravljaj pesmi in jih tako pripravljaj za morebitne nove natise. Če vzamemo v roke njegov izvod *Le Bon Dieu à Crédit*, vsebuje množico manjših popravkov, nekatere prečrtane verze. Tako je na primer pesem *La tulipe* postala *L'Œillet*. (*pride slika*) Moj namen na tem mestu ni podrobno analizirati vseh Vodainovih popravkov skozi leta, bolj izpostavljam to dejstvo kot značilnost in zanimivost njegovega ustvarjalnega procesa. Pri naslednjih analiziranih pesniških zbirkah konkretnih popravkov ne izpostavljam več.

Naslov zbirke *Le Bon Dieu à Crédit* zaobjame vodilni motiv pretežnega dela pesniške zbirke. Lirski subjekt niha med žalostjo, obupom, vdanostjo v usodo ali ironičnim pogledom na svet. Večkrat nagovarja Boga in angele, a so ti klici drugačni kot v poeziji zgodnjega obdobja. To ni več klic upanja *de profundis*, temveč klic nekoga, ki je bližje temu, da bo vero v Stvarnika in življenje izgubil. V ilustracijo tega občutja:

L'homme qui cherche Dieu dans l'homme

Sentira sa faim se creuser jusqu'à sa mort (*Le petit salaire ...*)

Večkrat je pri nagovoru ali omembi Boga prisotna ironija, ki jo lahko razberemo tudi v naslovu »Bog na kredit«, Bog kot duhovno in kredit kot materialno bi si morala biti nasprotje, a pri Vodainu nastopata v istih verzih:

Je ne reconnais plus l'étoile ni la terre

Il faut Dieu à crédit pour tout recommencer (*Le printemps ...*)

ali:

Des sanglots s'endorment dans leur lit forid

Images gaspillées come des prières

L'autre se gratte en pensant à Dieu le père

/.../

Quelq'un crie à dieu, à l'ami

D'autres grignotent la belle étoile

/.../

Dieu inconnu, rapproche-moi, rapproche-moi à crédit

Je n'ai surpris de ma vie comment ferai-je avec ma mort (*L'enfant ...*)

in:

Bonjour, Maître Néant,
Boîte de conserve, fil de fer,
Comment va Dieu aujourd'hui (*Bonjour ...*)

Dieu, grand disparu, grand absent, grand suicidé
Quand donc me réveilleras-tu de la mort ? (*Avis*)

Pogosto sta sopostavljena motiva izgubljenega otroštva in smrti, posebej presunljiva je pesem

Ne cherchez pas ... :

Un enfant dans les rues sans histoire
Marche tenant son âme par la main
Et cache sur pèlerine noire
Mille voyages sans lendemain

Au bord d'un étang de lune
Il se berce sur son image:
»Je ne serai ni roi, ni mage
Ni orfèvre aux secrets de fortune.«
/.../

Emmène moi hors de cette solitude
qu'importe vers le ciel ou vers l'enfer.

V zadnji kitici izvemo, da je otrokovo življenje uničila tovarna:

Mais l'usine détruit la légende grise
Frappe la mémoire toute nue
Embauche la raison soumise
Avec les ailes d'un enfant déchu !

Tematika izgubljenega otroštva je prisotna tudi v drugih pesmih:

Chacun porte en soi l'enfant qu'il tue
Mais il n'arrive jamais à jeter son cadavre (*La chair s'invite ...*)

ali:

Glas. Je ne sais plus quand il me grignote l'enfance

V pesmi *Qu'elle est loin l'enfance !* to otroštvo ironizirajoče idealizira:

Qu'elle st loin l'enfance !
Les étoiles tombaient comme des noisettes mûres
Les rires fleurissaient les cailloux
Retrouvaient le vertige sur les branches
Les jeux éblouissant la lumière crue.

Tu existes, planche du même bois
Où il te faut tailler le berceau, le cercueil. (*L'homme tombe ...*)

Mestoma se pojavi erotična tematika, kar je v Vodainovi poeziji prav tako nekaj novega:

Aux femmes nues brillant sous un soleil noir (*L'enfant ...*)
Le monde a la couleur du premier baiser. (*L'homme tombe ...*)
Une femme se déshabille dans sa mémoire (*La chair s'invite ...*)

Nadaljuje nekatere teme iz zgodnjega obdobja, tako lirski subjekt še vedno niha med resničnim in sanjskim svetom:

Mais les rêves résistent toute la nuit
Pour couronner l'aube natale (*L'enfant ...*)

V pesmi *Qu'elle est loin l'enfance !* piše o Loreni:

Terre lorraine où souffre le devenir
/.../
Parmi les peupliers et les clochers.

In nadaljuje z močno podobo industrijske dežele, ki jo ironizira z motivom zlate ribice:

Dans un brouillard de feux d'usines
/.../
Sur la berge un corps noyé s'abolit
Un poisson rouge taquine ses orteils
Un soleil dort de son dernier sommeil.

V pesmih *Rôdeur de brume ...* in *La lettre* se ponovi Vodainu ljubi motiv »les feuilles mortes«, mrtvih listov, tudi motiv menjavanja letnih časov se znova pojavlja, tako so v zbirki pesmi z naslovi *Le printemps* in *L'hiver* ali na primer v pesmi *Trois heures ...*:

Trois heures sonnent au clocher. L'automne
passe avec ses main jaunes et ne trouve personne.

Nadaljuje se tudi delavska tematika. Vodaine jo je v tej pesmih te zbirke še dodatno razvil in poglobil. Industrija, delavsko življenje in vse tegobe, povezane z njim, nastopajo v simbolu tovarne ali plavža. Predstavljajo nekaj izrazito negativnega, kar uničuje sanje in življenje. Ena takih pesmi je že citirani *L'Enfant*, ki, popreproščeno rečeno, govori o dečku, ki mu je tovarna uničila sanje. Pesem *Ces lieux* ... govori o tisočletnem miru, ko bo:

Le calme fleurit les villes et les hauts fourneaux.

Pesem *Bonjour* ... lahko interpretiramo kot klic jeznega delavca:

Boîte de conserve, fil de fer,
le souffle redevient usine
l'argile se meut de partout
boîte de conserve, fil de fer,
une fête allume les colères
mais la mort éteint tout.

Izpostavim naj še pesem, ki izstopa iz izbirke, to je *Le printemps*. Posebna je zaradi naštevanja mest in gorovij sveta. Tema sedemkitične pesmi je sicer obup v iskanju življenjskega smisla:

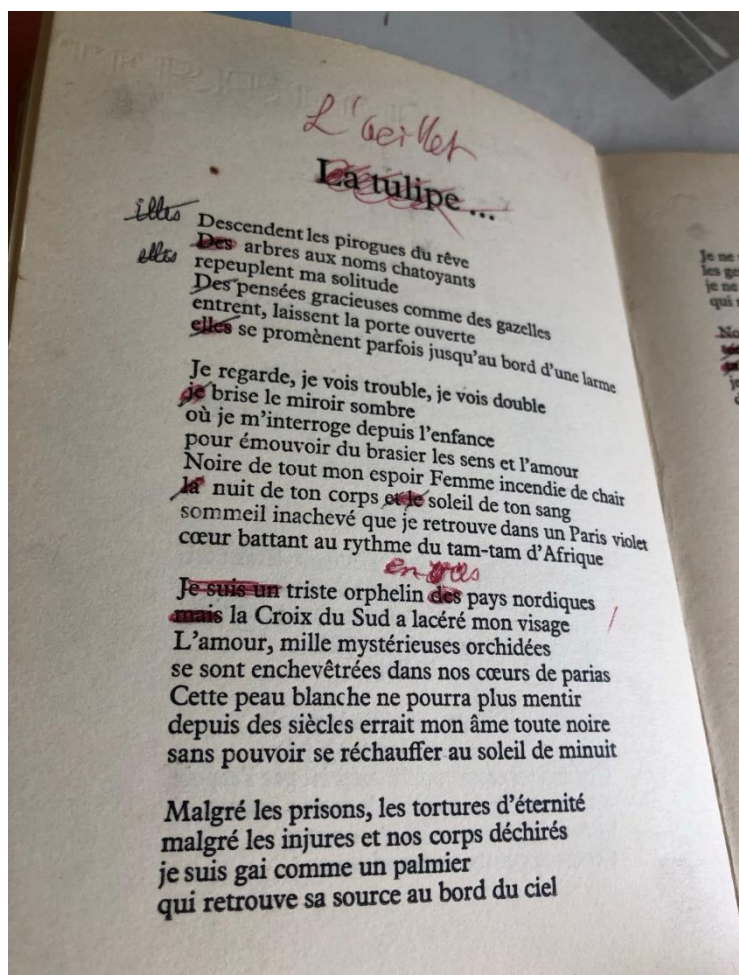
Montréal, Honolulu, Stuttgart,
j'interroge la boussole inquiète de ma vie
prêt à crier la révolte, loin de cacher
pour mourir devant des yeux et des sourires.

Pesem je tematsko tako sorodna ostalim v zbirki, naštevanje mest pa ustvari poseben učinek, saj daje vtis, da je lirski subjekt izgubljen v duši in geografsko:

La Mecque, Tokio, Buenos-Aires,
quel étrange joyau que notre joie, nos veines
arrache l'espoir, il renaîtra de nos peines
Budapest, Madrid, Melbourne, Domremy,
vole à notre spirale des mondes vers l'infini
tant de soleil surprend nos fatigues
Vannes, Lourdes, Dachau, Fatima,
/.../
Budapest, Athènes, Terre Adélie
/.../

Z zbirko *Le Bon Dieu à Crédit* je Vodaine obrnil nov list v svojem pesniškem ustvarjanju. Pokazal je svoj osebni slog, ki je kvaliteten tako jezikovno kot tematsko. Posebej je treba izpostaviti

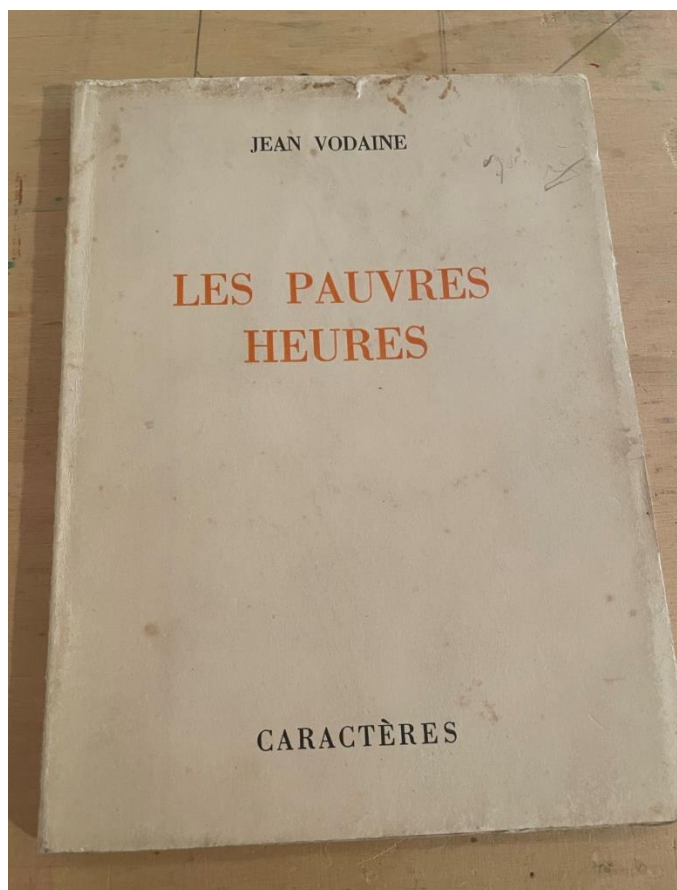
njegovo spretno kombiniranje motivov, saj se v isti pesmi znajdejo smisel življenja, izgubljeno otroštvo, subtilna kritika dela v tovarni, vse skupaj pa prežemajo iskrena pesniška čustva, najpogosteje Vodainu ljuba ironija.

Slika 13 Takole je bilo videti Vodainovo večkratno spreminjanje pesmi. (Arhiv Jeana-Luca Kaucica)

Les Pauvres Heures

Leta 1957 je Vodaine pri svojem nekdanjem delodajalcu, založbi Caractères, izdal zbirko *Les Pauvres Heures* (Revne ure). Gre za izdajo štiriintridesetih pesmi, zbirka likovne opreme nima, vse pesmi so naslovljene. V zbirki je prvič objavljenih dvajset pesmi, preostale so ponovljene iz prejšnjih zbirk, večina iz *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*.

Slika 14 Naslovnica zbirke. (Arhiv Pilonove galerije)

Večina izvirnih pesmi zbirke je vsebinsko in po kvaliteti bližje prvemu obdobju. Lirski subjekt zopet večkrat nagovarja Boga:

Vieux monde, Christ, Christ
Te suivent combien d'ombres errantes
Incapables à frôler un grand soleil
Diversion de général, d'usine, de rêve (*Poème*).

Številna so razmišljanja o smrti, sanjah in duši, torej motivov, ki so bili Vodainu najbližje v zgodnjem obdobju:

La rêve sans étoiles

Pour perdre un rêve dérouté (*Renouveau*),
La mort, ô quelle maison illusoire
Je veux ce bonheur qui m'ignore partout (*Prison ...*),

Toi mon âme que j'ai pour seul arme
Écrasée par les bagages et l'auto-stop
Qui hasarde au vent les flèches du ciel
As-tu dieu pour partir à pied vers l'usine (*Toi, mon âme ...*)

Zadnji odlomek iz *Toi, mon âme ...* vsebuje motiv tovarne, ki je večkrat prisoten drugod. V pesmi *La bicyclette bleue* kolo nastopa kot simbol v tovarni izgubljene mladosti. Gre za dolgo, štirinajstkitično pesem, ki je v zbirki natisnjena na štirih straneh.

Que font tes vingt ans sure une bicyclette bleue
/.../
Dans la pluie une auto claxonne de solitude
Et des ouvriers passent sur les années
Vers toujours la même usine
Où l'on mange leur jeunesse comme du pain blanc.

V pesmi zopet nagovarja Boga, razmišlja o osamljenosti, duši, upanju in naravi. Pesem bi lahko interpretirali kot krik lirskega subjekta, ki se je zgrozil ob dejstvu, da mladi ljudje puščajo svojo mladost v tovarni. Človek je po njegovem del narave in Boga in je kot duhovno bitje v popolnem nasprotju s tovarno. Za ponazoritev lahko primerjamo naslednja odlomka:

L'usine active des grandes colères
La haine marche des lueurs éperdues
Me voici trop entier, me voici perdu

In:

Des branches poussent en nous
Des racines s'enforcent à travers notre âme
Jusqu'à puiser Dieu le centre de nous-mêmes.

Čeprav pesnik večinoma ostaja v lirskem čustvovanju, znotraj tega večkrat kritizira svet in družbo, ki ga obdaja. Tudi pesem *Rouille* govori o uničevalski tovarni:

Un christ de fer tout usé
Qui m'a rouillé le sang, rouillé les yeux

Dévoré sa douleur sur sa charpente d'espérance
Le mensonge es ton bienfait social.

Posledice težkega delavskega življenja je Vodaine pogosto opisoval že v poeziji prejšnjih zbirk. V *Les Pauvres Heures* pride bolj do izraza kritika sodobnega življenja. To je mogoče navezati na pesnikovo biografijo, saj je zbirka nastajala prav v letih, ko je eno leto živel in delal v Parizu. V mestu je bil nesrečen, sodeč po poeziji pa bi lahko sklenili, da je mesto zasovražil. Tako na primer v pesmi *Rencontre* zapiše:

La grande ville est notre ennemie.

Motiv neprijaznega mesta skrbno razdela v pesmi *Ville*, njen prvi verz pravi:

Ville mégère de pierre et de sang.

Mesto je brezbožen in brezdušen kraj, kjer bo dober človek – pesnik, propadel. To ni kraj za dušo, to je kraj trpljenja in spektakla. Ljubezen, ki je v preostalih pesmih lirski subjekt tolažila, je tukaj zreducirana na »mehansko«. V pesmi opisuje svoja težka čustva, ki ga težijo v nočnem mestu:

Homme tu marches lentement avec la nuit
L'horloge saisit les autos la pluie
Les magasins de lumière
Tu as dix-huit francs dans ta poche
L'ombre de dieu bégaie ce soir il est trop tard
La cathédrale pèse sur les pavés sans fleurs
La ville se meurt de fatigue et aux fuyards
Les filles de trottoirs prêtent leur amour mécanique.

Noč v mestu dopušča sanjarjenje, podnevi je treba skriti tudi sanje, odnesel jih bo hrup dneva.

Takole se glasi zadnji verz:

Homme range bien ton rêve, la nuit finit
Les premiers autobus vont paraître.

Pesnik je veliko srečnejši v domači Loreni, pa čeprav so tam rudniki, tovarne in plavži, ki uničujejo mlada življenja. V zbirki sta dve pesmi z lorenskimi motivi in sta v primerjavi z mestnima, lahko bi rekli tudi pariškima, precej bolj pomirljivi, celo naivni. Gre za pesmi *Le vent du nord* in *Idylle*. Lorena je kraj mladosti, spominov. Dežela, kjer je jeseni sivo nebo in pesniku tako ljubo »mrtvo listje«. Tako v pesmi *Idylle*:

Prenons ce bateau qui nous emmène en Septembre
Où l'espoir et la mort étoillent les châteaux,
Devant l'âme les feuilles mortes savent attendre
Le grand souffle qui dessèche les roseaux
/.../
Le ciel gris tire, tire emportant la Moselle
Sous tant de ponts, sous tant de sements
À la dérive que nos adieux renouvellent
Le long du soleil et des côteaux allemands.

V zbirki sta pomenljivi dve pesmi, s katerima se je poklonil očetu in materi ter slovenski domovini. Prvič v njegovi poeziji se pojavijo motivi iz Slovenije. V času nastanka teh pesmi Vodaine še ni obiskal Slovenije, zato je bila njegova predstava o deželi sestavljena iz pripovedovanj staršev, morda tudi prijatelja Vena Piloni in drugih slovenskih izseljencev.

Pesem *Le village* govori o spominih matere lirskega subjekta na domačo vas. Ta vas je ideliziran prostor, kjer vedno sije sonce. Pravi, da njegova mati vedno živi v tej vasi, ki obstaja le v njenem spominu. V zadnji kitici lirski subjekt svojo mater poveže z Božjo materjo Marijo, saj pravi, da se bodo ljudje z vsega sveta:

O village de ma mère
Après un long exil, après un long retour
Je te retrouve toujours perché dans le soleil
/.../

Ma mère vit entière dans ce village
Bâti au fond de ma mémoire
/.../

Quand les humains du monde entier
Graviront les pents pour venir s'y reposer
Tu viendras, mère, les mains ouvertes
Apaiser leur plainte, bercer leur fatigue
Tu referas l'humanité.

Pesem *Le père parle* govori o očetu lirskega subjekta na domače kraje in na njegovo bojevanje v prvi svetovni vojni. Vodainov oče se je kot avstro–ogrski vojak v vojni boril, tako da gre v pesmi prav gotovo za avtobiografsko vsebino. V pesmi omenja več bojišč, Galicijo, Tirolsko,

Kobarid in Kanal. Pesem je obenem poklon domačim tolminskim krajem, ki jih je bližina soške fronte močno prizadela. Slovenske kraje v pesmi ponazarjajo tudi simboli nageljna in planike:

Suspendu à un mot
Un souvenir étincelle
Et des géraniums fleurissent pleins de sang
De la guerre mil neuf cent quatorze
L'année étoilée par la neige de Galicie
Les baisers de moisure dans le Tyrol
Où les gens priaient mil neuf cent seize
La framboise comme une amourette
La mort, les œillets, les blessures
Sur le roc éclaté mil neuc cent dix-huit
À Kanale et dans les cimes près de Kaborid.¹⁷

Adolescents de Slovénie de par mon âme
j'ai oublié les noms des camarades
dans un bouquet d'edelweis comme la mort
j'ai recompté les plaies des tuniques trouées
et pas un dieu pour marcher sur ma blessure
cette vieille terre qui boit l'Isonzo.

Zadnja kitica pesmi je nekakšna napoved, slutnja novih, hujših vojn. Govori o otrocih, ki se norčujejo iz prejšnjih vojn in starega orožja, saj imajo veliko boljša za uničevanje Zemlje:

Mais la lune glisse dans un monde étrange
Les enfants parlent de nos vieilles guerres
Ils se moquent de nos petits canons
Ils ont bien mieux pour déchirer la terre
Un feu si terrible que même après
Malgré Dieu, malgré le printemps
Plus jamais
Les œillets et les géraniums ne refleuriront.

Zbirka v dobršnem delu vsebuje pesmi iz prejšnjih zbirk in nekaj precej povprečnih pesmi, zato jo lahko štejemo med Vodainove manj pomembne zbirke. Kljub temu vsebuje nekaj novih tematskih poudarkov, ki v njegovih prejšnjih zbirkah niso bili prisotni. Nova je kritika mesta

¹⁷ Gre seveda za Kanal in Kobarid, ki sta v pesmi napačno zapisana.

(Pariza), posebej pa moramo poudariti prve omembe slovenskih krajev v njegovi poeziji, kar dokazuje, da je bil povezan tudi s slovensko domovino.

Les Chants de Yutz

Leta 1961 je Vodaine v samozaložbi izdal zbirko *Les Chants de Yutz* (*Pesmi iz Yutza*). Po besedah njegove družine in prijateljev je bila to njegova najljubša zbirka. Zadnja leta življenja je bil precej bolan, svoje zadnje leto je preživel po bolnišnicah. Njegova želja je bila, da bi spet videl svojo zbirko, saj si ob tisku ni shranil nobenega izvoda. Večkrat se mu je zgodilo, da je vse izvode svoje zbirke prodal, še pogostejše razdal prijateljem, posledica tega je, da še danes ne obstaja popoln seznam njegovih del. Leta 2006 so tako Vodainovi družinski člani in prijatelji odkrili komaj tri izvode, enega je hranila ajdovska Pilonova galerija. Odločili so se, da bodo v okviru literarne revije *Travers* pripravili ponatis zbirke skupaj z nekaj drugimi Vodainovimi pesmimi iz starejših zbirk ter nekaj neobjavljenih pesmi. Vodaine, čeprav na smrtni postelji, se je do zadnjega dne zanimal, kako tečejo priprave na izdajo ponatisa, ki ga ni nikoli dočakal. Ponatis je izšel leta 2009 v 57. številki revije *Travers*.¹⁸

Slika 15 Eden Vodainovih linorezov iz zbirke. (Arhiv Pilonove galerije)

¹⁸ Marechal, 2009, 70–71.

Analiziral bom izdajo iz leta 1961; gre za že omenjeni izvod iz Ajdovščine s posvetilom Venu Pilonu in njegovi ženi. Zbirka ima podnaslov »Poésie clandestine« (skrivna poezija) in je opremljena s pesnikovimi linorezi. Vsebuje osemnajst pesmi, vse so naslovljene. Oblikovno so členjene na različno dolge kitice, vzorci rim se razlikujejo, včasih je rima svobodna, drugič se pesnik drži tradicionalnih vzorcev.

Zbirka nosi ime lorenskega mesta Yutz, kjer je Vodaine preživel svoje otroštvo. Mesta ne idealizira, temveč ga slika z vsemi lepotami in bridkostmi, ki jih občuti. V pesmih konkretno omenja imena krajev iz Yutza in okolice:

Tu marches dans la silence de Yutz (*Dans cette ville ...*)

Yutz, je t'aime comme une terre natale (*Si j'étais poète...*)

La crépuscule des hauts-fourneaux

Braise les rues vidées de Thionville (*L'Adieu ...*)

Les morts sont revenus sur la route d'Ilange (*Les morts ...*)

Yutz je mesto, ki ga lirski subjekt ljubi kot rojstno deželo. To je kraj njegovih otroških spominov, ki jim ne more ubežati, za katere se zdi, da ga utesnjujejo:

La pluie revient et les pensées anciennes

Mais les toits ne sont plus si rouges qu'autrefois (*Si j'étais poète ...*)

ali:

Yutz, quelle drôle de cavalcade, ces rires, ces patois,

Cette enfance déchirée à chacune de tes ronces (*Si j'étais poète ...*)

Ostanki brezskrbnega otroštva so pomešani s kruto realnostjo. V Vodainovem Yutzu je smrt prisotna na vsakem koraku:

Qui est le mort que je ne connais pas

Cette peine me trouve et me déchire (Qui est ...)

Zopet se pojavi motiv mrtvih listov:

Le cimetière de Ham est triste,

/.../

Rêve fou qui tenailles les feuilles mortes

Que semais-tu près de la cimetière ?

V pesmih je več drobcev iz življenja dežele, ki jo v pesmi *L'Adieu* imenuje »la terre aux mille fumées«, deželo tisočerih dimov, s čimer ponazarja industrijski značaj Lorene. V *Hirondelles...* je to podoba lastovk, ki vsako leto poletijo na jug:

Hirondelles, aux premiers froids, amies
De Septembre, je vous ai vues repartir vers l'été
Des pays du Sud. /.../

V pesmi *Je t'appelle...*, je motiv policijske racije. Vodaine je v spominih opisal način dela lorenskih policistov, ki so bili do priseljencev strožji kot do domačinov. Priseljenci so se jih bali, saj so lahko bili že za manjše prekrške izgnani:¹⁹

Les policiers font une razzia à coup de bâtons.
/.../
Le flic rafistole du sang sur un rapport.
/.../
Le mot ouvrier est vidé par outrage
/.../
Ô mon espoir crapuleux,
Je crie contre l'homme. Et contre Dieu
Je lance une nouvelle bataille.

Nekaj je motivov iz delavskega življenja:

/.../ Les sirènes sans répit
Hurlent au travail /.../
/.../ Les ouvriers démarrent.
Plus que la brume, la solitude sépare ...
Du salaire! /.../ (*Dans cette ville*)

Ali poosebljena industrija v povezavi s smrtjo:

Dans la vallée aux rouilles fortes, l'industrie s'éveille
Essuyant les morts avec les premiers bruits. (*Les morts ...*)

Pesmi iz zbirke so negativne, melanholične, resignirane, če je v *Le Bon Dieu à Crédit* lirski subjekt v obupu življenja posegel po ironiji, se je v pesmih iz Yutza popolnoma vdal v usodo in bolečino. V tej poeziji ni več upanja, tako na primer v *Si j'étais poète* pravi:

Si j'étais poète, j'inventerais un regard
Pour anoblir toute chose dans la splendeur du bien.

¹⁹ Bortignon, 1988.

Dans l'affreux béton écloraient des roses.
Je volerais la trompette au roi des nègres
Pour sonner plus chaud le jugement de joie.

A niti pesnik ni dovolj močan, da bi premagal smrt. Ironija je tukaj skrčena na samoironijo krokodilje kože:

Quand je serai un vieillard en peau de crocodile,
Oublieux de la morsure splendide des forêts
Je vous parlerai d'une cime merveilleusement accomplie
Dont je rêve depuis mon plus jeune âge,
Mais les héros inventés par une guerre sempiternelle
Ne laissent pas le moindre fumier aux champs d'espoir.

Pesniško samonanašalna je tudi *Pourquoi n'écrivez-vous ...*, kjer se lirski subjekt sprašuje, zakaj se ne piše več ljubezenskih pesmi. V vsaki kitici omenja različna prevozna sredstva (konj, avto, tramvaj, norveška jadrnica, vlak, letalo). Interpretiramo jih lahko kot razburkano pesnikovo dušo in spomine. Kombinacija melanholiije, vzdihovanja za preteklostjo z prevoznimi sredstvi sodobnega sveta ustvarja edinstven učinek:

/.../ Klaxonne. Klaxonne,
Voilà qu'il faut une auto dans le poème,
Pour distribuer le classique: je t'aime ...
Pourquoi pas s'embarquer pour Valparaiso ?

Pesnikovo potovanje ni srečno:

Chagrin passeport, nul visa pour mon histoire !

in se konča melanholično ter v tišini:

La mélancolie a frété les avions de ma mémoire
Déjà, je suis déjà de retour avec mes poèmes,
Même si les souvenirs ne veulent plus me croire:
Il m'arrive quelquefois d'aimer en silence.

Življenje v moderni dobi, predvsem njegova hitrost, je delno krivo za melanholiijo in obup:

Sur le miroir brisé par un raid géométrique,
Lentement il enlève les gants de son âme,
Cent-soixante kilomètres à l'heure, la vie à coups de hache. (*Quand parlerez-vous ...*)

Tej temi je v celoti posvečena pesem *O nature rebelle ...*. V njej lirski subjekt nagovarja naravo, naj pohiti in si obenem zatiska oči, da nas na koncu vse čaka enaka usoda:

O nature rebelle, la vitesse, la vitesse,
C'est la nouvelle jeunesse
/.../
L'avenir es ton vol brisé, c'est demain si loin
/.../
Que faire des milliers de souvenirs ?
Nature, presse-toi, la vitesse, la vitesse,
Nous n'en finissons pas de mourir !

Izpostaviti je treba še pesem *Un avion* Tudi v njej so omenjeni lorenski kraji, in sicer Guentrangle, Küntzig in Cattenome. Pesem združuje motive, s katerimi pesnik kritizira družbo. Na eni strani opisuje delavce, ki bodo sedli na vlak, znova vzeli v roke svojo dušo in po stoletjih v rji znova spoznali srečo:

Comme les destins d'hommes sont lents à mettre en route
Depuis des siècles dans la rouille la joie les attend.

V nadaljevanju zapiše, da je treba v igri družbe, ki jo pomenljivo zapiše z verzalkami, treba plačati svoj del, pa čeprav s svojim telesom ali življenjem:

Dans le jeu SOCIÉTÉ, il faut payer la partie,
Même avec vos os, même avec votre vie.

Potem našteva poklice, omenja stroje (mostno dvigalo), torej besede, ki simbolizirajo proletariat. Od tega preide h kraljicam in popularni kulturi:

Le chef de gare. Ou le portier. Et ce match de football ?
Le champion du monde et le pont roulant sous les halles
Parlez au volant de vos machines
Dont le bruit n'entre jamais dans le cœur.
Que font ce matin les quelques reines
Qui restent en Europe
Princesses de blanc et de légende
Perdues dans les paradis du sexe artificiel
Photographiées par devoir dans les magazines
En ersatz pour toutes les petites peines du peuple.

Vodaine svojo kritiko razvija od svojih domačih lorenskih krajev in ljudi, ki delajo za vsakdanji kruh. Njihovo življenje je razpeto med delavnico, stroji in nogometno tekmo. To je njihova vloga v družbi, s svojim vsakdanjim težaškim delom ji plačujejo s svojim telesom. Pesem sklene

s kritiko vojne, ki je z drugo svetovno vojno in nemško zasedbo pustila posledice tudi v Vodainovem življenju in lorenskih krajih:

Nous prenons une brique, du mortier,
Ajoutons une année:
La guerre, la guerre a volé nos vingt ans.

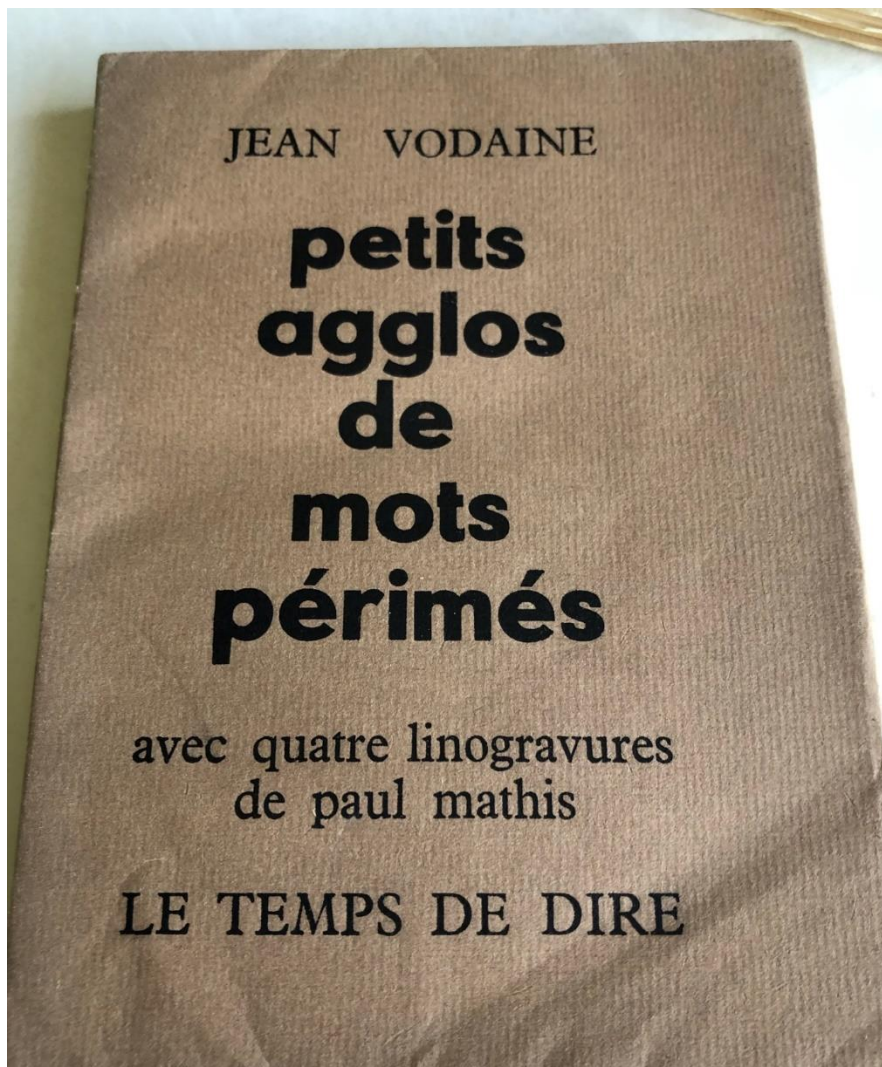
Zbirka *Les Chants de Yutz* je druga zbirka zrelega Vodainovega obdobja. Pesmi se na prvi pogled zdijo tematsko raznolike, a jim lahko določimo skupni imenovallec. Gre za izpoved nekoga, ki je v srednjih letih. Njegovo otroštvo se je zgodilo v Yutzu in okolici. To je kraj njegovih spominov, prvih prijateljev, osnovne šole, opazovanja narava in letnih časov, prihajanja in odhajanja lastovk. Obenem je Yutz industrijsko, sivo, megleno mesto, kjer je nešteto delavcev pustilo svoje življenje. Kraj, kjer je pečat pustila vojna, kjer je pesnik, ki je nekoč verjel v moč poezije in Boga, obupal in vidi smrt na vsakem koraku. V pesmih iz Yutza je ostalo samo še to, misel na smrt in beganje po spominih izgubljene mladosti. Prav malo verzov nakazuje zadnje drobce upanja, izgubila se je tudi nekoč rešilna ironija. Gre za zaokroženo pesniško zbirko, ki je oblikovno in vsebinsko kvalitetna. Mladostni romantični pesnik z repetitivno poezijo se je umaknil zrelemu pesniku, ki je sposoben napisati (staviti, oblikovati, natisniti in izdati) celotno zbirko sodobne in izvirne poezije.

Petits Agglos de Mots Périmés

Zbirka *Petits Agglos de Mots Périmés* (Mali skladi zastaranih besed) je izšla leta 1972. Jean Vodaine jo je izdal v svoji založbi, gre za prvo zbirko, ki jo je ustvaril v svojem zadnjem domovanju za časa umetniške kariere v Baslieuxu. Med prejšnjo pesniško zbirko *Les Chants de Yutz* iz leta 1961 in *Petits Agglos de Mots Périmés* je preteklo enajst let. Tudi sicer je v zbirki od šestindvajsetih pesmi le devet prvič objavljenih, ostale so zopet ponatisi iz *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*, in pa iz *Le Jour se Fera*. Razlog za tako pesniško tišino je izdajanje literarne revije *Dire* v tej dobi, to je Vodainu vzelo veliko časa in ustvarjalnih moči. Pesmi je v tem času objavljajl v *Dire*, redkeje v kakšni drugi literarni reviji.

Zbirka je skromno, a kvalitetno likovno opremljena. Vsaka stran ima glavo in nogo razmejeno s pasom natisnjenih okrasnih vzorcev. Dodani so štirje linorezi Paula Mathisa. Pesmi so brez naslovov, zato jih citiram le z zaporednimi številkami. Posebnost zbirke je, da niso natisnjene v obliki poezije, temveč kot proza. Vodaine je tak način postavljanja pesemskega besedila večkrat uporabljal v svojih literarnih revijah, pri pesniških zbirkah pa je do *Petits Agglos de*

Mots Périmés ostajal tradicionalnejši. Druga posebnost zbirke, ki se prej ne pojavlja, je zelo skromno postavljanje končnih in nekončnih ločil, kar predstavlja izziv pri branju in interpretaciji.

Slika 16 Naslovnica zbirke. (Arhiv Jeana-Luca Kaucica)

Najprej izpostavimo cikel pesmi *Nocturne*, ki je sicer prvič izšel v zbirki *Le Jour se Fera*, popravljenega in v obliki samostojnih pesmi pa znova v *Petits Agglos de Mots Périmés*. Posebej pomenljiv je dodatek dveh verzov pri pesmi, ki je bila prvotno tretja pesem cikla, naslovljena *Complatinte*, v novi zbirki pa je to šesta pesem zapovrstjo. V zrelem obdobju je pesnik v svoje stihe vključeval več motivov, povezanih s Slovenijo, očitno pa je z njimi dopolnil tudi kakšno starejšo pesem:

L'âme morte se souvient—elle de ses alpes slovènes, et l'eau du souvenir chante bleue comme l'Isonzo.

Čeprav je prvič objavljene poezije v zbirki malo, je ta umetniško stremljiva. Prvič v Vodainovem opusu se pojavijo prostaške in trše erotične besede. Pogosto je v pesmih kritiziral industrijsko okolje in njegov pogubni vpliv na delavčeva telo in dušo, a je to navadno počel v mehkih, čustvujočih lirskih izrazih. V deseti pesmi poseže po močnejših besedah, lahko bi jo označili za angažirano umetniško protestno pesem, v kateri tovarno primerja tovarno z vagino, ki osipa liste z otrok. Ritem pesmi narekuje ponavljanje besede »marguerite«, marjetica. Tovarna nastopa kot organska pošast, zaradi katere ima mojster delavec od industrijske maže umazane oči. V drugi kitici je lirski subjekt, pesnik, ki se skuša proti opisanemu tovarniškemu stanju brezuspešno boriti. Počasi bo znorel, veliki zid, »le grand mur«, simbol industrije in sveta sploh, skuša uničiti s svojim urinom, a se nič ne zgodi. V zadnjem verzu pravi, da bo umrl in to pesem zakopal za bralca. To lahko razumemo kot znak protesta.

Marguerite putain marguerite amour usine au grand vagun fabrique d'amour elle effeuille ses enfants et ne parle jamais de lui matelas de maître ouvrière aux yeux de cambouis marguerite du grand soir.

La folie monte lentement à la surface de ma peau et des écailles nacrées me transpercent la mémoire j'urine conte le grand mur avec tant de force mais le monde ne s'écroule pas et parce que je vais mourir j'enterre pour toi ce poème.

Erotično–vitalistična tematika se pojavi tudi v drugi pesmi, ki je verjetno ena Vodainovih najkrajših pesmi:

Après l'école chantaient les vergers et les tours, on allait toucher filles. Les loups gueulards aux yeux pâlis aboyaient dans les bois par-dessus les rivières.

Tovarna, ki je v njegovi poeziji tako pogost in pomemben motiv, je v prvi pesmi zbirke skrčena le na svojevrsten simbol zla, skupaj s paro, rjo in vozički za žlindro. Vse to »preraščajo« različne vrste cvetja, ne zdi se, da bi bili s tovarno v konfliktu, temveč v nekakšni pomirljivi simbiozi; prvi verz pravi, da je tudi bolečina brez pravega smisla:

Chagrin, chagrin mal raisonné, le fou pour la sainte amitié avati pensé dans sa brume tout un carnaval de roses. Mais la nuit s'est éclose en touffes de mimosa. L'usine perdait ses dividendes roses. Le fer lissait l'âme trébuchante. Pourquoi le fou ne s'est-il pas relevé comme un menhir de rouille, avec les myosotis électriques d'un chalumeau soudeur pour souvenir ? Il faut rire. Des néuphars, roulant l'oxyde des jours et des nuits, font dérailler sur un terrain vague un wagon crassier en larmes.

Preostale pesmi so tematsko povezane z uničenjem in vojno. Pesnik je do slednje kritičen in poudarja, da so za človeka, ki jo je doživel, uničujoči tudi spomini nanjo. Tako tretja pesem:

L'arbalète, le pistolet-jouet valaient presque la guerre. Au beau milieu de la route qui fume ne t'arrête pas pour te souvenir ! Après le travail se taisait l'enclume noircie : on buvait de la bière sucrée dans les veillées. Le soudard et sa ganache marchaient sur la chaussée. Respect de la vie les casernes chantent mauvais. Ces écharpes de mort dont on couvre la terre, le temps tenait son registre où inscrire notre génération. L'âge, sous l'arc-en-ciel qui noircit, ne t'arrête pas pour te souvenir.

Dvanajsta pesem je tožba lirskega subjekta po daljni deželi, ki je ne more doseči. Potegnilo ga je v vrtinec sanj, ki je poln simbolov (rdečkasta krava, planika). Glede na zadnjo vrstico lahko pesem interpretiramo, kot da pograša domačo slovensko deželo.

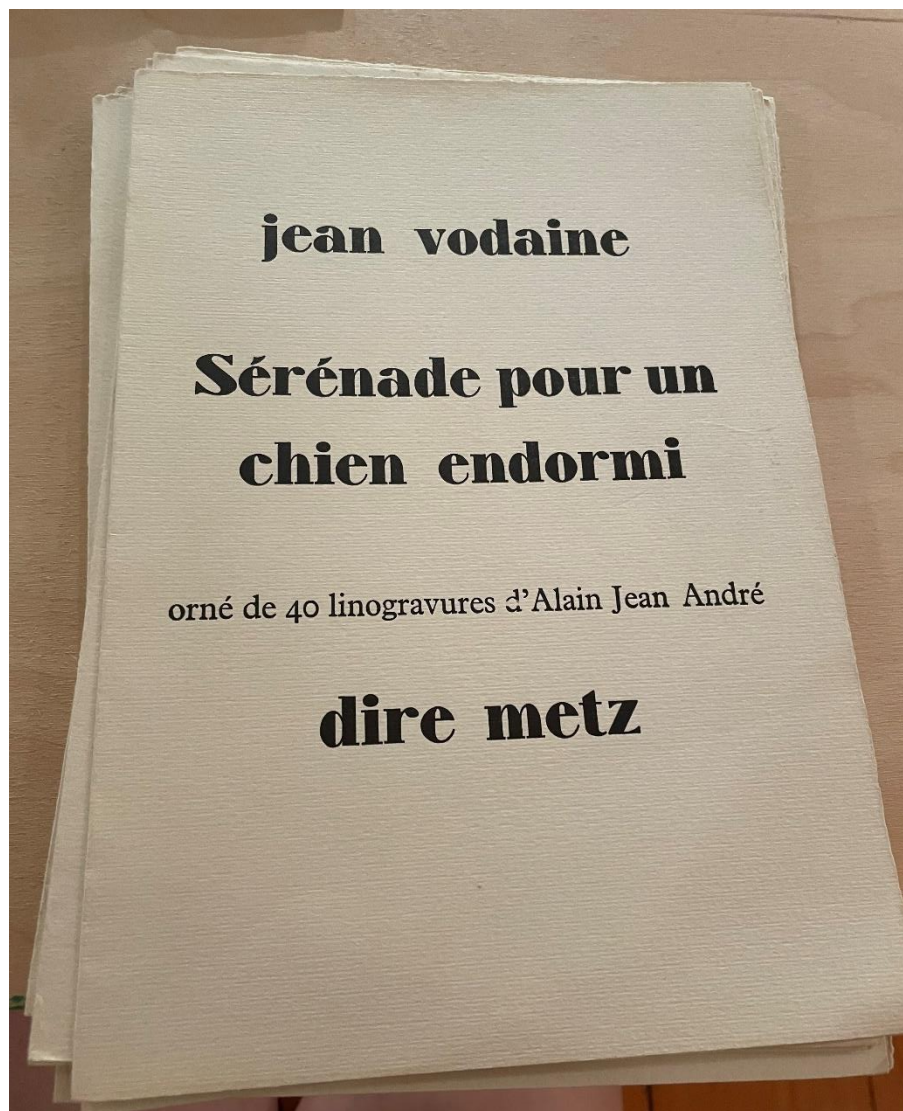
L'oubli ce jour de pluie tombe vache rousse ton fer dans ses tonnes comme ton regard s'étonne à voir le train où je ne voyage jamais beugle mon mois de mai. Je m'endors avec la pluie sur mon dos je me plie et je rêve de toi édelweiss âmes rocheuses c'est toi bergère si vieille d'être la même pain sur la table seau plein de lait et dormir à même dans l'étable. Mais voilà nulle part je ne suis chez moi de nulle part je n'arrive à toi. Avec des tonnes de sable je m'endors tout me sépare de toi beugle encor mois de mai. La lune tricote vers le réveil ne passe jamais sans nous saluer elle nous cible bien tous les deux tu es la terre moi ce paysan de ses rêves. Si la radio m'ouvre de grands yeux d'été déverse ses étoiles à travers mon angoisse dormeuse beugle rien ne vaut le silence. Plus de fenêtres sur tes souvenirs je pioche je crouse je cimente je lie ma naissance avec da date rouillé qui saigne encor dans tes montagnes à la guerre crevant les villages mouillés et tu bèles mêles l'éternité. Si je te clame mal si je râle à travers les espaces brouillés où tu broutes vache rousse de l'obli mon mois de mai se met à chanter en slovène.

Skozi zbirke zrelega opusa lahko opazujemo prehod Vodaina iz mladostnega romantičnega pesnika do sodobnega pesnika z izvirnim izrazom. Če smo prvim zbirkam očitali neizvirnost in repetitivnost, so pesmi zrelih zbirk izvirne, kvalitetnejše, bolj hermetične in simbolistične. Prvič objavljene pesmi v Malih skladih zastarelih besed predstavljajo enega najkvalitetnejših, hkrati pa bolj hermetičnih skupkov Vodainove poezije, kar odpira možnosti večpomenskosti verzov in več možnim interpretacijam.

Sérénade pour un Chien Endormi

Zbirka *Sérénade pour un Chien Endormi* je izšla leta 1979, s to letnico je zadnja zbirka zrelega pesniškega opusa. Vsebuje enainpetdeset pesmi, od tega so skoraj vse prvič objavljene. Ponatisnil jih je le osem, in to iz zbirk *Les Chants de Yutz*, *A travers la Lucarne* in *Le Bon Dieu à Crédit*. V zapisu na koncu knjige (Postface) pravi, da gre za stare pesmi, ki so nastajale v zadnjih dvajsetih letih in govorijo o »železni deželi«, kjer je odrasel in delal. Obenem se bralcu opraviči za njihovo neskladnost (Au lecteur d'excuser le disparate de leur suite). Opravičilo je na mestu, saj so si pesmi med sabo različne, sicer pa to ni edina pesniška zbirka, kjer je rdeča nit

med pesmimi odsotna. V zbirkah zrelega obdobja smo neko rdečo nit lahko pravzaprav našli le v *Les Chants de Yutz*. Tudi naslov se zdi izbran naključno. Knjiga je obilno likovno opremljena, saj ji je pridanih štirideset linorezov Alaina Jeana Andréa. Zbirka je v obliki samostojnih grafičnih listov, vloženi v mapo brez vezave. Pesmi so nenaslovljene in niso členjene na kitice, nekaj jih je oblikovanih kot pesmi v prozi. V vseh Vodainovih samozaloženih zbirkah številke strani niso označene, zato je nemogoče ugotoviti, kako si je pesnik prvotno zamislil vrstni red pesmi. Primerjal sem izdajo, ki jo hrani pesnikov sin, s tisto, ki jo hrani arhiv Tolminskega muzeja, pa je vrstni red povsem različen. Ta za bralca in analizo ni bistven, jaz pa se bom na pesmi skliceval z njihovimi prvimi verzi (pri pesmih v prozi pa s prvo vrstico) in ne z zaporedno številko v zbirki, kot sem to počel pri ostalih zbirkah z nenaslovljenimi pesmimi.

Slika 17 Naslovnica zbirke. (Arhiv Jeana–Luca Kaucica)

Zbirka je v primerjavi s prejšnjimi precej obsežna in ker je njen tematski diapazon širok, lahko na podlagi pesmi naredimo povzetek Vodainovega ustvarjanja v zreli dobi. Tako imamo v zbirki del pesmi, ki so vsebinsko podobne tistim, ki prevladujejo v zbirkah *Pas de Pitié pour les Feuilles Mortes*, *Le Bon Dieu à Crédit* in *Les Pauvres Heures*, torej pesmi obupanega in prestrašenega lirskega subjekta, ki ga trejo temačna čustva, smrt ter krivice sveta, izgubljena mladost in tovarna. Nekatere od teh pesmi se iz čustvovanja iztečejo v družbeno kritiko. V pesmi *Entre l'écarlate du feu* je izpostavljeno nasprotje med bolnimi delavci in birokrati, ki s polnimi kozarci rdečega vina trkajo na zdravje človeštva:

Les ouvriers tirent
Ce bleu vicié de leurs peines
Ils comptent leur salaire
De leurs doigts morts
/.../
Et les bureaucrates des idées sublimes
Lèvent leur verre de gros rouge
Pour trinquer à la santé de l'humanité.

Primer iz *Ces matins perdus à penser*:

Les gens évanouis le passé
Les portes gravement tirées
Mes doigts alignés sans décor sans lieu
Prêts à 6 une tragédie au corps las.

Primer iz *Qu'est-ce la tristesse le non-espoir*, prvi verzi in zadnji:

Qu'est-ce la tristesse le non-espoir
La colline toujours dévalée
Puis une autre colline dévalée
Avec toujours l'horizon à recommencer
Mais sans élan
/.../
La rose espoir sur les épines de la mort.

Vztraja tudi motiv mrtvih listov:

Il fait grand vent dans les feuilles mortes
Aucun antécédant ne dévoile mon échec (*Messieurs l'heure du destin*)

Ali:

De la pluie de longs mois c'est l'ennui

Et puis change la lune aux feuilles mortes (*De la pluie de longs mois c'est l'ennui*)

V to skupino lahko umestimo tudi *Tu ne parles plus humanité*, kjer lirski subjekt nagovarja človeško občestvo in pravi, da so umetniki zadnji branik pred preveliko hitrostjo in norostjo sveta nasploh:

La folie vendange les cœurs

Tout le monde danse sur le doute

/.../

Dans la fureur de la vitesse

Les peintres les poètes les artistes

Nous sommes ton dernier rempart.

Tri pesmi v zbirki eksplicitno omenjajo lorenske kraje obenem pa imajo industrijske motive. Gre torej spet za tip pesmi, ki prikazuje žalostno industrijsko Loreno (glej zadnji verz *L'avoine passe sur l'eau verte*), obenem pa se izrazijo močna čustva, ki jih ima pesnik do te dežele, kjer je preživel skoraj vse svoje življenje. Tako *L'avoine passe sur l'eau verte*:

L'avoine passe sur l'eau verte

L'ondée a l'arc-en-ciel dans les yeux

Les places claquent les joies offertes

Il glisse de la suie sur la Moselle

Où j'ai vu se noyer une fleur

Chien j'en ai ressenti de la peine

La douleur aboie après mon cœur

Plus loin cet étrange chemin mène

Entre les fers les fumées et hauts-fourneaux

Je n'ai jamais vu rire la Lorraine.

V *Chauffe son ombre au soleil* o osvoboditvi delavcev:

Chauffe son ombre au soleil

Une mouette sille la Moselle

Sa tache grise traîne du nord

/.../

Les larmes essuyés cette nuit

Les petites pierres roulées de la berge

Et ce frimas de liberté tant mal à supporter

Les usines sont orphelines ce matin

L'oxyde de carbone rythme les pieds.

Spet bolj zasanjano industrijska je *Ce n'est qu'un sommeil sans pardon*, ki omenja lorensko mesto Hayange:

Ce n'est qu'un sommeil sans pardon
Tu dances en vain dans hayange
/.../
T'as noué devant une larme
L'usine perd ses yeux rouges
Tout brille du nouvel acier
Ce minerai de nuit bouge
Ouvrier t'asservit et disparaît.

Ena dominantnih tem v zbirki je železnica in polagalci tirov, njen izvor najdemo v pesnikovem življenjepisu. Vodaine je nekaj časa delal kot električar na železniških gradbiščih in bil v tej službi tudi huje poškodovan. Čeprav ga je poškodba za dalj časa onesposobila, se je prav zaradi nje odločil, da opusti fizično delo in se posveti zgolj umetnosti. Nekateri pesmi so precej podobne že večkrat omenjenemu industrijskemu tipu, le da so tovarne, plavže in železo zamenjali tiri in vlak. Primer take pesmi je *Rail dans l'homme*:

Rail dans l'homme
Infatigable tourneur
Tu glisses autour du monde
Quelquefois le cœur ou la mort
Te donne un autre visage
/.../
Mille ouvriers ont forgé une seule balle
Pour te touer ils te nomment les désirs
Qui se sont brûlés à l'espace

V podobnem tonu je pesem *Rails au cœur brille l'attente*, le da je v njej bolj izpostavljena kritika napredka, ki si po vodainovsko ironično brezbrizno peče krompirček na žerjavici:

Rails au cœur brille l'attente
Départ départ à hurler d'envie
Le train à vingt-deux heures trente
Entre deux étoiles vers l'infini
Roule riche de paysages
/.../
Le progrès chaque nuit cuit ses pommes

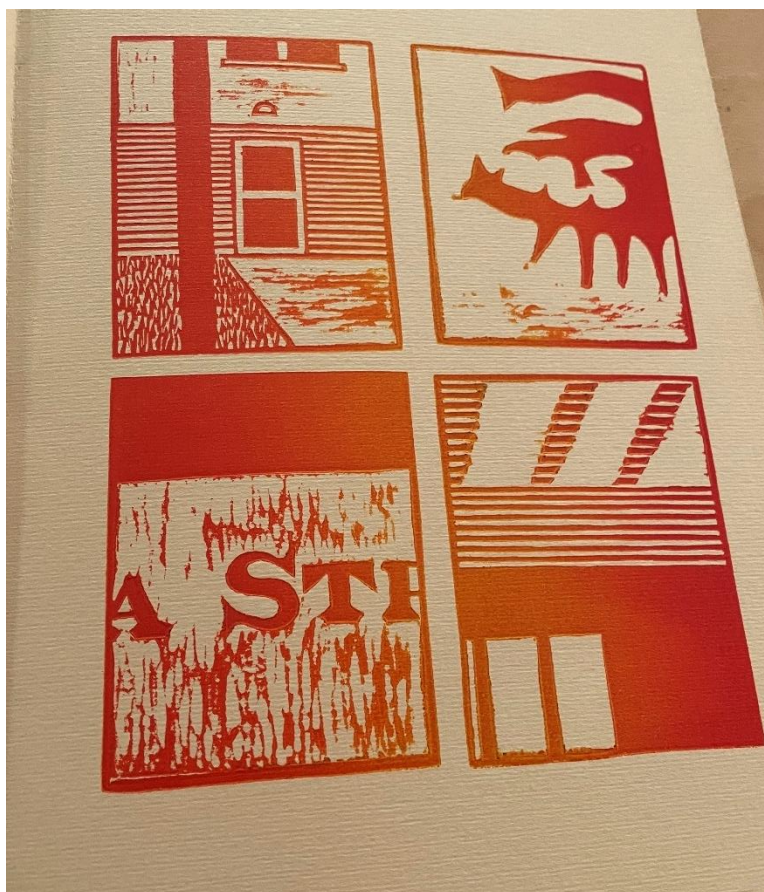
Sous la braise et nous devenons plus vieux

Kritika napredka se pojavi tudi v *Ah remplir les stades de corps*:

Ah remplir les stades de corps
Mettre les âmes au vestiaire
Le train roule dans son dimanche
Des kilowatts à vol d'oiseau
La rive pour le ciel a cessé voir l'eau
Et l'ouvrier las s'il boite sur sa hanche.

Za nekakšno bolj dekadenco nadgradnjo že omenjenih industrijskih pesmi lahko označimo *O vous les machines à tension*. Interpretiramo jo lahko kot odmev hude nesreče, ki se je zgodila v tovarni, ponazarjajo pa jo ob tovarniškem zidu rastoče marjetice brez listov, ki so zaradi visoke napetosti naprav v notranjosti izgubile liste. Grozljivo vzdušje se skozi pesem stopnjuje, kriki zaradi nesreče še gorijo, govori o »slabo ugasnjenih dušah«, torej delavci še niso niti dobro umrli, pomembna pa sta le statistika in proizvodnja. V več pesmih so motivi poškodb pri delu, ki spet zrcalijo Vodainovo nezgodo iz resničnega življenja.

O vous les machines à tension
Marguerites effeuillées du haut voltage
Avec toutes ces âmes mal éteints
Quatre-cent-quatre-vingt-dix-neuf
/.../
Rosaire perdu étreintes marée noire
Distribués les casques les masques
Bien sûr le matériel est trop vieux
Tant pis pour la casse ouvriers ébouillantés
L'éternité zigzague comme un clochard ivre
Qui a surpris la mort sereine
Ciselant un beau sein meurtri.
Gratte gratte rouille et révolte
Statistique et production
Sur ce mur d'usine où les cris
Brûlent encore
Oh vous les fleurs à haute tension.

Slika 18 Ena od Andréjevih grafik. (Arhiv Jeana–Luca Kaucica)

Prav ironično učinkuje v isti zbirki objavljena pesem *Communiqué société des chemins de fer*, ki spominja na obvestilo, kakršnega železniško podjetje pošlje delavcem ob smrti njihovega tovariša in jih ob tem še »prijazno« opomni, naj bodo pozorni, čeprav je on umrl prav zaradi neustrezne varnostne opreme, ker je zaradi hrupa pnevmatičnih kladiv preslišal prihajajoči vlak.

Communiqué société des chemins de fer service de la voie et des bâtiments alerte aux protecteurs un de vos camarades vient de se faire tuer il s'est approché d'une voie principale en un point où la visibilité était réduite le bruit des marteaux-piqueurs l'empêchait d'entendre l'arrivée des mouvements il a été heurté par un train rapide. ne relâchez jamais votre attention.

Les poseurs de rails upesnjuje socialni razkol med delavci na železnici, ki svoje dneve preživljajo v hrupu, in tistimi, ki si lahko privoščijo potovanje z vlakom v prvem razredu:

Nous sommes sur les rails ouvriers du fer
 Poseurs sous le soleil rire ou sous la pluie
 Sur le ballast rêve au long séjour de feu
 Nos dos crient et crquent
 Une guitare de miel ne chante pas pour nous

C'est les roues qui tournent les rythmes
Qui claquent plus gong que le jazz
Ou les tam-tams de nos Afriques
C'est les roues qui braquent et virent
Sous la fumée blonde d'une cigarette
Allumée dans un wagon de première
Qui se paie le paysage.

Pesem *Le PN 133 irrigue la respiration* govori o preprostem motivu, prav gotovo spet iz enega od Vodainovih lorenskih spominov. Gre za zaprtje železniškega prehoda (PN je kratica za passage à niveau, torej prehod, kjer se na isti ravni križata cesta in železnica). V času nastanka pesmi so po Franciji iz varnostnih razlogov zaprli veliko takih prehodov. Verjetno ne sklepamo napak, če pomislimo, da gre za edino pesem v zgodovini književnosti, kjer je glavna tema poosebljeni železniški prehod, ki je opisan, kakor da se v zadnjih izdihljajih zaman bori za življenje.

Le PN 133 irrigue la respiration
/.../
Ô sécurité saccagée amour démobilité
La blessure du mouvement lutte pour
sa liberté mais c'est piège du mal
c'est mépris pourtant bleu
ces derniers soubresauts quand
le PN s'est fermé.

Tematsko sorodna je *Latitude boréale 46 ° 8' longitude 14 ° 43'*. Pesem je natisnjena v prozi, v dveh odstavkih. Po navedbi koordinat in časa izvemo, da je umrl (segel po zvezdah) železniški zaporničar in da bo treba odslej bolj paziti pri prečkanju železnice. Nadaljuje z opisom železniške nesreče, našteva dele telesa, omenja hrup, gramoz z železniških tirov, reševalno vozilo, mrtvašnico in pokopališče, potem pa pesnikova domišljija podivja v ekspresivnih podobah. Edini drobec, ki ga lahko z gotovostjo še povežemo z zaporničarjem so »utrujeni tiri«. Pesem se zaključi s pomiritvijo, da se bo z disko glasbo vse uredilo, sonce pa bo vedelo, da ne bo sijalo nekaznovano. Če se navežemo na prejšnje Vodainove pesmi o nesrečah, lahko to interpretiramo, da se vsaka nesreča, pa čeprav s smrtnim izidom, pozabi, posledice pa ostanejo. V *O vous les machines à tension* so marjetice ostale brez listov, zidovi pa so gričali, v *Latitude boréale 46 ° 8' longitude 14 ° 43'* je posledice utrpelo sonce.

Latitude boréale 46 ° 8' longitude 14 ° 43' à l'est de Greenwich, 6 juillet, 18h 13 le garde-barrière capte ses étoiles. Avenir, il faut être vigilant bien avant le passage du train. Tête bras jambe corps Tête bras jambe corps Tête bras jambe corps ballast signaux rails, roues fumées bruit, ambulance morgue cimetière – tête bras jambe corps passage à niveau – les montagnes ont un vol plus blanc ce matin dans les espaces /.../ les rails sont fatigués.

/.../ zèbre ses effets de cartes postales et lessives—le à la poudre la plus féroce, brosse lui les dents à la menthe et au fluor comme le calme bégayera dans les maisons /.../ sur un chant disco tout rentrera dans l'ordre, il savait pourtant le soleil qu'il ne devait pas luire impuni.

Arthur Rimbaud je bil eden najpomembnejših Vodainovih pesniških vzornikov. Na podlagi anekdote iz njegovega življenja je napisal pesem v prozi *Demande d'explication écrite à un flic*.²⁰ Lirski subjekt sprašuje policista, zakaj je na vlaku iz Charlevillea za Pariz aretiral velikega pesnika. Ta pojasni, da ni aretiral Rimbauda, temveč nekega umazanega nebodigatreba, ki je delal nered na vlaku. Trdi, da bi vedno prepoznal pesnika, saj oči pesnika *Pijanega čolna* modro poplesavajo, nebodigatreba pa ima nesramne in neumne oči. Pesem domiselno opozori na način, kako si družba predstavlja pesnike kot zasanjane in urejene ljudi, ki jih spoznamo že na daleč. Pesem je tako družbenokritična, spomni pa nas tudi na dejstvo, kako pomemben je videz v sodobni družbi.

Demande d'explication écrite à un flic des chemins de fer

Pourquoi avez vous arrêté Arthur Rimbaud Je n'ai pas arrêté Arthur Rimbaud, mais un voyou mal peigné, mal lavé qui se faisait passer pour lui, il n'avait pas de billet de train pour Paris. Venant de Charleville avec sur le dos un costume de communiant qui craquait de toute part et des godasses de campagne colutées avec lesquelles il donnait de violents coups contre les parois du compartiment. Vous pensez bien on voit la différence – on reconnaît toujours un grand poète.

A quels signes reconnaissez-vous Rimbaud

Le voyou a des yeux méchants et stupides tandis que dans les yeux du poète des bateaux ivres dansent tout bleu.

Vous persistez ? je persiste.

Vous signez ? je signe.

Naslednjih nekaj pesmi se tematsko navezuje na mesto. Vodaine je sicer o mestu pisal že v svojih pariških pesmih v *Les Pauvres Heures*, a je bil tam do mesta izrazito kritičen. Metz kot glavno mesto francoske Lorene je bil pomemben kraj v pesnikovem življenju, nekaj časa je v mestu tudi živel. Očitno se je v mestu dobro počutil, saj ga v poeziji opisuje naklonjeno. Ton

²⁰ Prevod pesmi v slovenščino je objavljen v Ferlež, 2020, 69 in *Besedoholik* 10 (2021), 28.

teh pesmi je pomirljiv, mestoma melanholičen. Tematsko sorodne pesmi so dominantne v zbirki *Les Maixines*, ki sem jih umestil v pozno obdobje. V njih je več drobcev iz vsakodnevnega mestnega življenja, več meških ulic je omenjenih s pravim imenom. V *On ne connaît rien des vieilles villes* je omenjena ulica, kjer je pesnik stanoval in svojčas načrtoval odprtje hiše poezije.

On ne connaît rien des vieilles villes
Le papier à tabac le papier à bonbon
Chacun veut une histoire bien tranquille
Des chats des chiens des ronrons
On a peur de l'ombre du soleil
De l'homme basané du stop vermeil
/.../
Rue des allemands à rouge défaut
Le soleil dort sous l'se
Et se réveille à coups de marteau
Et lice de pluie seille la brume.

Pesem s kratkimi verzi *Tisse la ville la foule* kljub omembam reševalnega vozila in grobov v svojem zgoščenem slogu izpade lahkotno:

Tisse la ville la foule
Salue l'avion les toits
Voici le ciel bleu qio roule
Un vieux rêve entre ses doigts
/.../
L'ambulance d'astres passe
Arcanes blessées par la vie
/.../
Il reste les bras du bruit
Un tombeau d'ailes tranquilles
D'amis sans retour partis.

Prav nenavadno v primerjavi z dotedanjim Vodianovim opusom delujeta dve pesmi, ki ju prav tako lahko povežemo z Metzom. Govorita o mamilih in vsem kar sodi zraven, o neverjetnih občutkih, ki so jih njihovi uživalci doživeli, o policijskem dosjeju in podobno. Tako se je drogiranec iz dosjeja VN8654 obenem počutil kot ameriški predsednik, Stalin, Mao, Hitler, poslednji Mohikanec in papež. Pesem je napisana v prozi:

Le drogué dossier VN8654 est sur la voie puissant de la dernière dose il est à la fois le président des Etats-Unis et Staline et Hitler Mao le dernier des Mohicans et le Pape. Il est puissant comme Superman et les dents de la mer, Kong Kong, l'Orca. De sa main droite brandie en avant il va repousser le rapide 751 qui fonce sur lui à toute allure. On ramasse à la cuillère la barbaque humaine qui a éclaboussé la ballast de petites étoiles roses et rouges.

Druga taka pesem je *LSD rue des clerks* z omembama dveh meških ulic:

Hasch encre de shine tabac de virginie
Ils fumeront l'espoir de se retrouver
Un jour dans les étoiles
LSD rue du wad-billy.

Zadnjo tematsko skupino v analizi bi lahko poimenovali družbenokritične pesmi. V vsaki od treh pesmi pesnik kritizira en vidik moderne družbe. Prva, *Par les flics qui m'ont tabassé*, se nanaša na pesnikovo realnost, saj je skoraj celo življenje živel v Franciji, državljanstvo pa je dobil pozno. Tako našteva, da je v Franciji doživel vse dobro in slabo, svojo poanto pa štirikrat ponovi v refrenu »sem iz vaše dežele«, na koncu pa sklene, da bo tukaj tudi umrl. Anaforično ponavljanje »par les« daje pesmi poseben učinek, zato pesem navajam v celoti.

Par les flics qui m'ont tabassé
Par les patrons qui m'ont exploité
Par les soldats qui m'ont gardé
Par les maîtres qui m'ont éduqué
Je suis de votre pays
Par les filles qui m'ont fait danser
Par les nuits d'amour qui m'ont vidé
Par les épouses qui m'ont rompu
Par les villes qui m'ont fatigué
Je suis de votre pays
Par les enfants qui m'ont bafoué
Par les parents que j'ai enterrés
Par les souffrances les rires
Par les camarades et les insultes
Je suis de votre pays
Par le chômage que je partage
Par les blessures les privations
Par ma mort qui est dans votre terre
Je suis de votre pays

V *Dis vodaine tu donnes un poème* pesnik zopet nagovarja »dobre meščane Metza« vključi tudi samega sebe. Gre za kritiko šole, ki otroke drži na zemlji, namesto da bi jim dovolila sanjati in poleteti. Vodaine iz pesmi za domačo nalogo napiše pesem o zvezdah, ki zvonijo v cerkvenih stolpih, v šoli pa pravijo, da je to nemogoče. Sklene, da je treba »nemogoče« izgnati iz šole, njegova pesem pa bo šolo »prešpricala« med zvezdami.

Dis vodaine tu donnes un poème
Pour Noël les enfants doivent apporter
Des poèmes à l'école
Donne-moi du papier et un crayon
Les étoiles sonnent dans les clochers
Réveillez-vous réveillez-vous
Bonnes gens de metz
/.../
Ils ont dit quoi à l'école
Les étoiles ne sonnent jamais aux clochers
Il faut supprimer l'impossible à l'école
Alors ton poème vodaine ira faite
L'école buissonnière dans les étoiles.

Pesem *A la colline marche le temps* je ironična distopija o modernem svetu, kjer dizel nežno dišavi človeštvo, policist je žrtev družbe, posekali smo skoraj vsa drevesa in celo dobri Bog si v predpražniku osnaži čevlje, preden vstopi v človeški razum.

/.../le gas-oil
Parfume tendrement l'humanité
/.../
Le ministre renversé de son trône
Le policier victime de la société /.../
Fleur blanche et bleue s'est épanouie
Au fin fond d'une forêt car on n'a pas
Abattu tous les arbres et même le bon dieu
S'essuie les pieds sur le paillason avant
D'entrer dans la raison de l'homme.

Pesmi, ki so izšle v literarnih revijah

V obdobju med 1955 in 1984 je Jean Vodaine nekaj svojih del objavil v literarnih revijah. Leta 1964 je v reviji *Le Pont de L'Epée* izšlo osem njegovih pesmi, dve iz *Les Chants de Yutz*, tri iz *Le Bon Dieu à Crédit* in tri prej neobjavljene (*Soleil*, *Pourquoi* in *La Fille du Soleil*). V *La Fille du Soleil* lirski subjekt nagovarja dekle, ki se češe, glavna tema je nesrečna ljubezen. Lirski subjekt v *Pourquoi* je tovarniški delavec, ki med delom razmišlja o čustvih, smrti in bivanjskih problemih. V delavski tematiki ostaja *Soleil*, ki opisuje sivino proletarske realnosti, večkrat se ponovi, da se je treba večkrat cel dan smejati na »več kvadratnih metrih«, ki ob ostalem izpade groteskno. Izstopa motiv plakata privlačne filmske zvezde, ki je sicer pogost v delavskih garderobah, a ga ne najdemo v nobeni drugi Vodainovi pesmi.

Soleil douce réalité de ce réveil
La fenêtre s'ouvre sur le premier regard
Le ciel se pique aux poteaux télégraphiques
Aux cheminées téméraires des usines de Beauregard.

Il faut sourire sex–appeal, placer cette poésie
À côté de la star du cinématographe
Pin–up girl qu'on clue qu–dessus du lit
Ou dans l'armoire au vestiaire des hauts fortuneaux.
/.../
Qu'il fait bon de rire un jour entier
Sur plusieurs kilomètres carrés.

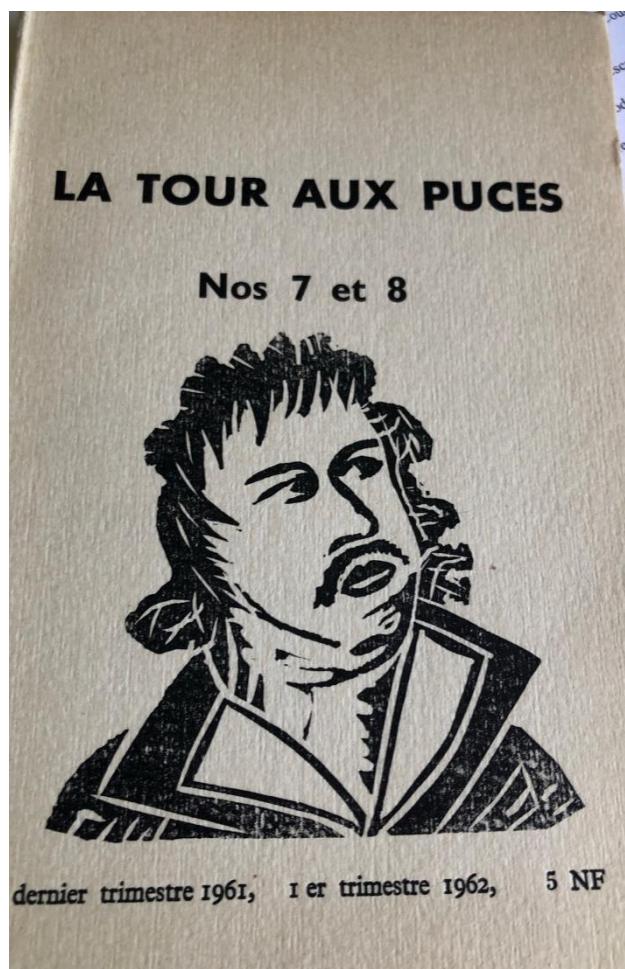
Med letoma 1958 in 1962 je s sodelavci izdajal revijo *La Tour aux Puces* (Boljši stolp, sicer ime stolpa mestnega obzidja v mestu Thionville). Izšlo je osem števil, od tega dve dvojni. V uvodu prve številke je pojasnil namen revije, ki je, kot pri vseh revijah poprej, skrb za kulturni razvoj delavcev. Nekoliko šaljivo zapiše primer prigovarjanja o pomenu poezije delavcu. Slednji odgovori, da bo danes gledal nogometno tekmo in boksarski dvoboj, jutri kolesarsko dirko in vpraša, kakšne vrste šport je poezija, da o njej nikoli ne bere v časopisu, potem pa prosi, naj mu raje kak drug dan razložijo, kaj je to. V prvi številki je poleg uvoda objavil pesem *Idylle*, ki jo že poznamo iz zbirke *Les Pauvres Heures*. V drugi je objavil dolgo pesem v prozi *Salle d'attente*, v kateri se spominja svoje najstniške ljubezni, govori o smrti (življenje kot čakalnica na smrt), spomni pa se tudi na tujca – priseljenca, ki ga brutalno pretepejo na policijski postaji, nato pa mu dajo službo ter dovoljenje za bivanje, pri tem se delno nasloni na spomine svojega

očeta. Pesem je mišljena tudi kot kritika negostoljubnega sprejemanja in asimilacije priseljencev v Franciji.

Le commissaire fit introduire l'étranger. /.../ Apportez—moi quatre photos de profil et vous aurez accès à la fiche de police, aux crachats et à toutes les vexations que nous réservons à la vermine. Quitter son pays est le plus grand des crimes. Humblement, l'homme sortit de son portefeuille sa photo de communiant, son permis de conduire et quatre médailles qu'il avait gagnées à la guerre. —Une preuve de plus que êtes notre ennemi, grommela le commissaire. Les policiers de la ville X. passèrent l'individu à tabac. Quand ils lui eurent cassé trois dents, arraché l'arcade sourcilière et fendu la lèvre inférieure, ils la lachèrent ... »L'étranger a été assimilé aujourd'hui«, inscrivit le secrétaire dans son rapport. Pour consoler le »nouvel immatriculé« du sang versé, on lui a donné du travail et une carte de séjour.

/.../

Salle d'attente blanche de la vie— trottoir, chaises, ornières, impatience brisant les ponts, incendiant les bois, draps blancs ou linceuls mortuaires, lente procession de la Fête—Dieu, cortège fleuri des mariages, sourd passage des enterrements. J'entends battre la porte infatigable.

Slika 19 Naslovnica La Tour aux Puces, številka 7–8. (Pilonova galerija)

V tretji številki je objavil tri pesmi, in sicer *Tisse la ville la foule* iz *Sérénade pour un Chien Endormi* in *Les Morts ...* ter *Hirondelles ...* iz *Les Chants de Yutz*.

Sledi še seznam pesmi in proznih del, ki jih je objavil v *Dire*:

- Številka 1, pomlad 1962 (str. 55), *Suite en prose*
- Številka 2, poletje 1962, *Le roi* (prozno besedilo)
- Številka 3–4, pomlad–poletje 1963, dve nenaslovljeni pesmi in *Le Char d'Assaut* (prozno besedilo)
- Številka 2, poletje 1966, *Les huîtres portugaises* (prozno besedilo)
- Številka 3, jesen–zima 1966–1967, *La guitare*
- Številka 8–9, 1969, *L'Œillet*
- Številka 17, pomlad 1973, sedem nenaslovljenih pesmi
- Številka 21, poletje 1976, *Poème à voix basse*, štiri nenaslovljene pesmi (ena je enaka kot v Številka 17, pomlad 1973, pesmi *On ne connaît rien de vieilles villes*, *Galaxie noire*, *A l'affût d'une étoile ou d'un remords* in *Douai sur la nuit le silence épelle* so pozneje izšle tudi v *Sérénade pour un Chien Endormi*)
- Številka 29, jesen 1980, osem nenaslovljenih pesmi (od tega tri enake kot v Številka 17, pomlad 1973)
- Številka 40, zima 1980, štiri nenaslovljene pesmi (vse so izšle že v Številka 17, pomlad 1973)
- Številka 41–42, 1984, dve nenaslovljeni pesmi

Slika 20 Nekaj števil *Dire*. (Fotografija: Urh Ferlež)

Pozni pesniški opus

Življenje Jeana Vodaina med letoma 1984 in 2006

Zadnje pesnikovo obdobje oklepata letnici 1984, ko je zadnjič izšla revija *Dire*, in 2006, ko je preminul. Vodaine je ta leta stanoval v hiši v Baslieuxu. Obdobje zaznamuje veliko število razstav po Franciji in drugod (Euskirchen 1991, Lozana 1990, Mainz 1987 ...), obsežno razstavo njegovih del sta leta 2002 pripravila tudi Pilonova galerija in Tolminski muzej. Leta 1985 je končno dobil francosko državljanstvo. Prav tako je v tem obdobju dobil več nagrad, med njimi je najpomembnejša nagrada Victor Otto Stomps, ki jo vsaki dve leti podeljujeta mesto Mainz in muzej Gutenberg za delo na področju tipografije. Leta 1999 je dobil še medaljo in naziv viteza umetnosti in literature, ki jo podeljuje francosko ministrstvo za kulturo. Vodil je več umetniških delavnic grafike in tiskarstva. Ker ni več izdajal svoje literarne revije, je več del objavil v reviji *Travers*, ki je bila kot Vodainov *Dire* ročno tiskana revija v minimalnih nakladah in posledično danes težko izsledljiva. V okviru revije je leta 1996 izšla njegova zbirka spominskih zgodb *Contes de mon Haut-Fourneau* (Zgodbe iz mojega plavža). V Yutzu in Baslieuxu so še za časa življenja po njem poimenovali ulici. Še vedno je slikal, pesnil, grafično ustvarjal in urejal knjige. Njegovo zadnje večje umetniško delo je bila revija *Dyra* iz leta 2000. Gre za skupek lepljenih kolažev, ki jih obkrožajo pesmi. Vpogled v njegovo življenje v zadnjih letih nam nudi dokumentarni film Jasne Hribernik in Tomaža Letnarja, ki je bil prvič predvajan leta 2007, leto dni po Vodainovi smrti. Po nekajmesečni bolezni je umrl 8. avgusta 2006 v domu starejših v mestu Pont-à-Mousson.

Slika 21 Pogled skozi lupo. (Arhiv Pilonove galerije)

Leta 2002 je ob razstavi v Tolminu s sinom še enkrat za dlje časa obiskal Slovenijo. Ob tej priložnosti je bil z njim v *Nedelu* objavljen intervju, v katerem se je oklical za »dobrega pesnika« in potožil, da nobena njegova pesem ni prevedena v slovenščino in povedal, da se mu zdi, da njegove pesmi med slovenskimi pesniki po slogu najbolj spominjajo na dela Cirila Kosmača.²¹ V drugem intervjuju, ki je bil objavljen v reviji *Plein Chant* leta 1995, je delil nekaj svojih misli o poeziji. Po njegovem v zahodnem amerikaniziranem svetu poezija zaradi množične kulture nima več nobene vloge. Poezija ni več nič svetega, ni nekaj, s čimer bi se delo služiti kruh ali preganjati osamljenost. Je pa nekaj, kar lahko pustimo za sabo, nekaj, s čimer se lahko izrazimo, če si vzamemo to pravico.²²

V zrelem obdobju bom analiziral Vodainovi zadnji dve pesniški zbirki, *Les Maixines* in *Quatre photos du profil droit*. Čeprav je število analiziranih zbirk precej nižje kot v prejšnjih dveh obdobjih, sta ti analizirani obsežni in kažeta izvirne poteze, zaradi katerih sem se ju odločil umestiti v ločeno, pozno obdobje ustvarjanja.

Les Maixines

Leta 1985 je Jean Vodaine izdal zbirko *Les Maixines*. Enako kot v *Petits Agglos de Mots Périmes* je tudi ta zbirka nevezana, strani niso oštevilčene, pesmi pa so brez naslovov, zato jih zopet navajam s prvimi verzi. Zbirka je opremljena z avtorjevimi linorezi, deset jih je. Besedo »maixine« je nemogoče najti v slovarjih francoskega jezika, saj jo je skoval pesnik sam. V pesmi *J'ai fait la guerre j'ai fait la paix*, govori o življenju Karla Velikega in omenja več mest, kjer so se zgodili pomembni dogodki v času njegovega vladanja (Worms, Roncevalles, Poitiers itd.). Eno od teh mest je Metz oziroma Maix, kot naj bi se nekoč imenoval. Pesem je zanimiva, ker nam pesnik v opombi pove, da moramo Maix prebrati kot »meks«. Glavno mesto Lorene ima kontinuiteto od rimskih časov dalje, zato je večkrat spremenilo svoje ime. Tudi francoska izgovorjava »mes« je v siceršnji francoski pravorečni normi izjema. Kljub temu se po zgodovinskih virih mesto nikoli ni imenovalo »Maix«, kot ga je poimenoval Vodaine. V slovenščino bi zbirko lahko prevedli kot *Meksine*.

²¹ Roš, 2002, 11.

²² Ryczko, 1995, 61–63.

Zbirka vsebuje petdeset pesmi, od tega so bile tri že prej objavljene v *Sérénade pour un chien endormi*, to so *LSD rue des clercs*, *Messieurs l'heure du destin* in *On ne connaît rien des vieilles villes*. Že pri analizi te pesniške zbirke sem poudaril povezavo z Metzom.

Večina pesmi zbirke je tematsko osredotočena na motive, povezane z Metzom. Mesto je bilo pomembno za pesnikovo življenje, saj je večino časa stanoval v njegovi bližini, nekaj časa pa tudi v mestu samem, in sicer na Rue des Allemands, ulici Nemcev, kjer je želel ustanoviti hišo poezije.

Drugi, manjši del pesmi je povezan z bivanjsko tematiko, ki pa je večinoma zastavljena ironično. Ironiji ne ubeži niti smrt, tako je v pesmi *Chrysanthèmes c'est votre fête* dan vseh svetih hkrati praznik krizantem:

Prend fin le le jour de la Toussaint
Chrysanthèmes c'est votre fête
Mes poèmes ne sont pas des saints

Podobna občutja vladajo v pesmi *Comme on connaît ses morts*:

Comme on connaît ses morts
On les honore. De chryanthèmes
De marbre noir ou bien d'oubli
Le doux jésus sur le désir vagit
Dérouté par deux noms murmurés.

V *Autrefois pour la route c'était d'une barque* zopet s hladno ironijo izvemo, kaj se zgodi ob smrti, ki nima v pesmi nobene duhovne dimenzije več.

Pompes funèbres la société anonyme marche
La caisse mortuaire règle le dû
Fonctionne le progrès et dans les machines
On enregistre le pouls fatal
/.../
Les décibels le cerveau dansent le plomb
Le sablier tourne en supplice
Dans l'orage violet qui n'arrête rare
La vie en bouteille a ses délices
Étiquetée et vérifiée au glas

S človekom ne umre le njegovo telo, umreta tudi njegov um in njegov jezik. O izginjanju narečij v Franciji govori pesem *L'homme me regarda de travers et dit*:

Le patois est en décri, c'est vrai
Tout parle pointu ou bien carré
Chaque guerre a ses frontières
Le douanier et le cimetière
/.../
Pas toi le moselan
Mais berlingot et parigot
Nous montons sur nos ergots.

Pesnikove metafore za smrt so domiselne in raznolike. V *L'exil n'est pas fier il s'accommode* smrt primerja s prehodom meje. Očitna bo njegova smrt mirna, saj nima ničesar prijaviti carinikom.

Je passe tout nu la frontière
Les douaniers n'ont rien trouvé
Une feuille de vigne une pomme de terre
Je n'avais rien à déclarer.

Les pièges me suivent en silence govori o lirskem subjektu, ki je prestal težko življenje, zdaj pa se to končuje v negativnih, grotesknih podobah tigrov v kletkah, požarov in hiš v obliki pasjih glav. V zadnjih verzih konec življenja primerja z zadnjim novcem v žepu, smrt pa bo, zopet ironično vodainovsko, kupila vstopnico za kino, naslov filma je Upanje.

Je serre le dernier sou dans ma poche
Les bistrots ferment tard ce soir
La mort paie le dernier cinoche
Le grand film s'appelle l'espoir.

Prisrčna in v optimističnem tonu je pesem *On pêche à la ligne*, ki govori o ribarjenju na »mostu mrtvih«, kar lahko razlagamo kot metaforo za življenje. Ribiči iz vode potegnejo vse mogoče, kakor v življenju so to lahko dobre ali slabe stvari. Včasih je to par starih čevljev, včasih piškur, jegulja, staro puško ali celo nekoga, ki je imel dovolj življenja in je pod mostom končal svoje življenje.

Quelquefois un goujon
Une anguille en nasse
Ou un vieux tromblon
/.../
Et l'on tire les pieds
D'un vieux vivant
Qui en avait assez.

Velika večina preostalih pesmi je torej vsebinsko povezanih z mestom Metz. Motivi so raznoliki, pogosto so ubesedeni domiselno, komično ali ironično. Gre za lahko berljivo poezijo, ki je v svojem bistvu bolj pripovedovanje anekdot, zanimivosti in veselih ter žalostnih zgodb iz zgodovine ter sodobnega življenja mesta, kot pa resna poezija iz pesnikovega zrelega obdobja. S polnim imenom so omenjene razne zgodovinske osebnosti, meške ulice in drugi kraji. Vodaine se je strastno zanimal za zgodovino mesta, dobro je poznal njegove ulice in ljudi, v *Maixines* so dobili svoje pesmi. Bralec mora poznati dobršen del te zgodovine poznati, da si v pesmih naštetih osebna in geografska imena osmisli. Za ponazoritev bom v nadaljevanju navedel nekaj odlomkov takšnih pesmi in za vsakega podal za razumevanje potreben kontekst.

Pesem *Rabelais, François de Nomé, Didier Barras* govori o znanih zgodovinskih osebnostih ki so nekaj časa živele v Metzu. Komični učinek ustvarja naštevanje teh ljudi, ki se skupaj s kraljico mirabele²³ dobijo v neki gostilni, kjer se dobro najedo in napijejo. Med njimi je tudi Vodaine, ki je edini od njih prepričan, da se v Metzu splača ostati.

Rabelais, François de Nomé, Didier Barras
Corneille Agrippa, Rouget de l'Isle,
Lafayette, le duc de Gloucester,
Attila, Brunehaut, Voltaire,
Ausone, Jean–Etienne Muller,
Suivis de la reine de la Mirabelle,
Se sont donnés rendez–vous chez Moitrier.
Ils mangent bien, ils boivent bien.
Rabelais dit: »Vodaine a tort de tout
Ramener à Metz, moi, je vais aller mourir
à Paris.²⁴

²³ Najznačilnejši lorenski sadež je sliva mirabela. V Metzu vsako leto poteka festival mirabele, na katerem izbirajo kraljico.

²⁴ François de Nomé (baročni slikar, rojen v Metzu, deloval predvsem v Italiji), Didier Barra (renesančni slikar, rojen v Metzu, deloval prav tako v Italiji, Vodaine je njegov priimek zapisal neobičajno), Corneille Agrippa (Heinrich Cornelius Agrippa, polihistor s preloma iz 15. v 16. stoletje, nekaj časa deloval v Metzu), Rouget de l'Isle (francoski častnik, avtor *Marsejeze*), Markiz Lafayette (vojaška osebnost, pomemben pri organizaciji francoske vojaške pomoči ob osamosvajanju Združenih držav Amerike), hunski poglavar Atila je leta 451 uničil rimski Metz, Brunehaut (Brunhilda, merovinška kraljica Avstrazije), Ausone (Decimus Magnus Ausonius, rimski pesnik, med drugim napisal pesnitev o reki Mozeli), Jean-Etienne Muller (slikar, umrl v nesreči leta 1959, Vodainov prijatelj).

V 16. stoletje sega pesem *Un reste de glas vibre envore*. V mestu se tresejo stekla od leta 1552, ko je mesto izgubilo svoj status mestne države in postalo del Francije, istega leta pa ga je oblegala tudi vojska Karla V. Habsburškega:

Un duvet de pigeon
Une crotte de chien
Et ce reste de glas qui vibre encore
Dans les murs de la rue des Minimes
Depuis quinze cent cinquante deux.

Quand il a faim lahko šaljivo označimo za romarski vodič po sakralni dediščini Metza. Pesnik, ki v mestu težko preživi, v vsaki cerkvi prosi k določenemu svetniku, in sicer za stvari, ki jih pesnik stereotipno potrebuje; vino, cvetje, mater in rdeče ustnice svoje ljube:

Quand il a faim
Il va prier
C'est vrai qu'à Metz
Le poète ne mange pas toujours
À Saint-Eucaire il a prié pour sa mère
À Notre-Dame de la Chèvre pour les rouges lèvres de sa bien-aimée
À Saint-Vincent pour la route nationale 74 où les villages changent en bouteilles
À Sainte-Thérèse il a demandé une rose
À Sainte-Étienne deux ou trois Cailloux
À Sainte-Ségolène une laine
À Saint-Livier un Œillet rouge
À Saint-Genest du vind de Metz
Et un chapon doré
Pout fêter Saint-Rabelais !

Nekaj pesmi se tematsko osredotoča na prvi pogled povsem banalne teme, kot so mestni stadion, avtobus, kavarna ali brezdomec, pa vendar je vsaka od teh pesmi družbenokritična. V pesmi *Et le clochard chanta* se devetkrat ponovi verz »rue des trois Boulangers«. V Ulici treh pekov je zmanjkalo kruha in kvasa, zakoni so zgnili, vljudnost je zgorela, pomagati pa ne more niti Božiček, ki ima zvezane roke, ironija je torej vseprisotna.

Rue des trois Boulangers
il n'y a plus de pain
rue des trois Boulangers
il n'y a plus de levain
rue des trois Boulangers

ça sent le code civil moisi
rue des trois Boulangers
/.../
rue des trois Boulangers
toute politesse brûlée
rue des trois Boulangers
/.../
rue des trois Boulangers
même le père Noël a des menottes
rue des trois Boulangers.

Pesem *L'autobus de la régie municipale* kot v refrenu našteva vsa postajališča avtobusa, ob tem pa v busu vozeči lirski subjekt našteva svoje asociacije ob teh krajih.

Place de la Comédie, Place de la Préfecture
Ricane inquiétante
L'âme subite des feuilles mortes
Prochain arrêt, Gare Centrale
Quoi la mort est lourde à payer
Non c'est la mer toute rivière
Bon-Secours, Montigny
Rue de Pont-à-Mousson
Toute arrivée et peut-être tout départ
Terminus, tout le monde descend
Pour la Porte des Allemands
Il faut prendre le neuf ou le onze.

Pesem, ki omenja meški nogometni stadion, *Stade Saint-Symphorien*, se dotika teme, ki jo je Vodaine upesnil tudi v zbirki *Les Chants de Yutz* in v uvodu k prvi številki revije *La Tour aux Pucés*. Gre za nasprotje med nedeljskim »kruha in iger« na nogometnem igrišču in mislijo na trdo tovarniško delo med tednom, ki se med navijaško evforijo pojavi kot misel na »drevo, ki bo izkašljalo svoja pljuča v rjasto rdeči jeseni«.

Stade Saint-Symphorien
Footbal quand il décroche le soleil
Dans ses bois le printemps marque
Ses juges de touche crient à la terre
Quand un sourire manque le but
Stade Saint-Symphorien
/.../

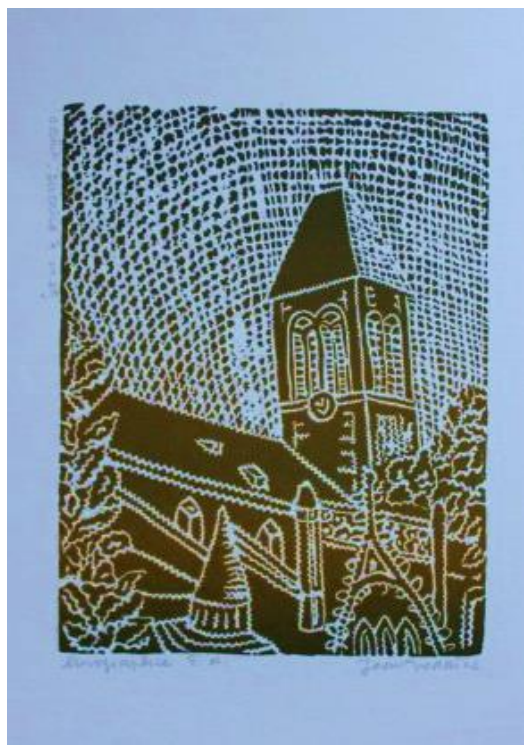
Stade Saint–Symphorien
 Appels de brume le long du canal
 Le long de l'oxyde des cieux
 Le carbone le chlore du travail
 L'arbre qui crache ses poumons
 Dans l'automne de rouille rouge
 Stade Saint–Symphorien.

Mesto ima torej tudi svoje napake. V pesmi *Je balaie la ville depuis trente ans* si ga pesnik kritično privošči. Zasneženo in ivjasto mesto z razbitimi steklenicami, pasjimi iztrebki, človeškimi izbljuvki in prevrnjenimi smetnjaki, ki ne drži svojih obljub. Vodaine niti v poznem ustvarjalnem obdobju ne pozabi na motiv mrtvega lista, ki se pojavi – tokrat v paru z zelenim listom. Pesnikov Metz je torej sestavljen iz številnih podob, tako pozitivnih kot negativnih, pa vendar tudi v teh slednjih lahko razberemo, da se je tukaj počutil dobro in mu je naklonjen.

Je balaie la ville depuis trente ans
 On a changé de fournisseur
 Je balayerai encore dix ans
 Bleu rouge ou supra vert terreur.

Le givre la neige le papier bonbon
 La feuille morte la crotte l'électorale
 La feuille verte la bouteille cassée
 Les poubelles renversées tout est bon

Pas besoin d'aller au saulcy²⁵
 Pour devenir philosophe
 La clef perdue ou le parapluie
 Le porte–monnaie ou le dégoillis
 De la ville qui serre ses promesses.

Slika 22 Vodainova grafika z motivom cerkve Sv. Evkarija (St. Eucaire) v Metzu. (Arhiv Jeana-Luca Kaucica)

²⁵ Predel Metza, kjer je mestna univerza.

Quatre photos du profil droit

Zbirka *Quatre photos du profil droit* (Štiri fotografije desnega profila) je izšla leta 2000 pri založbi Voix éditions. Zbirka vsebuje petdeset nenaslovljenih pesmi, krasi pa jo devetnajst reprodukcij avtorjevih likovnih del. Dopolnjujejo jih tri spremna besedila. Joe Ryczko je poudaril samosvoj značaj umetnika, ki se pri delu opira na svoja prepričanja, ne sledi uveljavljenim umetniškim smerem in skuša ta pogoj družbene in umetniške sprejemljivosti preseči. Označil ga je za radovednega, odprtega človeka, ki je angažiran, ima mnoge talente in izviren pesniški izraz. Njegovega opusa se ne da popredalčkati, saj je obširen, v njem pa se spajajo izštevanka, fablioji, filozofske zgodbe, pesmi v prozi in besedne igre.²⁶ Louis Arti, ki je nekaj Vodainovih pesmi uglasbil, je v svoji spremni besedi poudaril Vodainov »delavski« način ustvarjanja. Iste roke, ki so delale v tovarni, so mojstrsko slikale, vrezovale grafike, tiskale in pisale pesmi. Njegova poezija je politična, ker je delavska, poezija malih ljudi, plavžev, po drugi strani ostaja poezija s patino, v kateri se lahko najde vsak človek.²⁷

V zbirki je zopet ponatisnjenih nekaj pesmi iz prejšnjih zbirk in dve pesmi, ki sta bili objavljeni v reviji *Le Pont de L'Épée* leta 1964. Del pesmi se ozira v prejšnja ustvarjalna desetletja, z urbanimi in zgodovinskimi pesmimi iz *Les Maixines* ta zbirka nima veliko skupnega. V tej skupini pesmi, ki motivno spominja na bolj zgodnje vodainovske, čeprav izpadejo modernejša, je glavna tema smrt. Lirski subjekt o njej razmišlja na več načinov, a vsakič pride do istega sklepa; da bo prišla in ji ni moč ubežati. Zato jo v pesmi *Mort quand tu viendras travailler* prosi, naj bo nežna z njim:

Mort quand tu viendras travailler sur moi, sois douce, douce, moi aussi j'ai les yeux bleus, souvent je t'invite avec des arguments étranges à venir me chercher par les chemins non mûris.

Pesnik smrt večkrat poveže z osamljenostjo, kot denimo v pesmi *Je vous demande pardon*:

Je vous demande pardon, distraitement versé vers la mort, d'être un des quatre milliards de gens qu'il y a sur la terre, ni crachat, ni injure, ni suicide ne peuvent m'annuler, seule la solitude m'effacer encore.

Osamljeni in pokopani pa ljudje niso nujno le po smrti. Slovo je treba jemati večkrat v življenju, za slovesom pa nastopi tišina, ki za lirski subjekt v *Il y a de la peur autour de mon dire* predstavlja zapor.

²⁶ Ryczko, 2000, 3–4.

²⁷ Arti, 2000, 79–82.

Nous voici prisonniers de ce silence plus bleu que l'acier, car on ne répond pas dans ma rue, enterrés les uns contre les autres, nous ne nous connaissons pas...

Človek ne ve, kaj ga čaka po smrti. S tem dejstvom in s strahom, kaj bo prinesla prihodnost in kdaj bo nastopila smrt, mora živeti. V tem duhu je napisana pesem *Il est étrange de vivre sans savoir*.

Il est étrange de vivre sans savoir où l'on va, de souffler sur la fumée que le feu devienne limpide, de haler son âme vers l'horizon. Jeune fille, tu comptes le nombre de morts par surprise, les rayons surgis d'un passé, à travers le corps, homme, je compte le nombre de fois qu'à souhait je ne suis pas mort.

Jasno pa je, kaj se bo zgodilo s človekovim telesom. Pokril ga bo prah milijonov let in pridružil se bo prednikom (kromanjoncem) pod zemljo, tako v pesmi *La conquête, ça marche*.

Le dernier homme séché par le soleil, le crâne rit, édenté, attend la poussière d'un million d'années, pour être fiché à côté du Cro-Magnon, le soleil na plus d'ombre, ça marche.

Z navezavo na Vodainove starejše delavske pesmi se lahko lotimo branja pesmi *Au nom de l'homme, extraction système*. V pesmi se ponavlja fraza »au nom de l'homme«, v imenu človeka, kateri sledi naštevanje raznih tovarniških strojev, števila njihovih konjskih moči, jakost električne napetosti ali teže, končno pa kam bo tovarniški izdelek namenjen (Argentina, Hainaut, La Ciotat ...). Pesem sklenejo besede »Konzorcij, koncern, delniška družba, družba z omejeno odgovornostjo, prosite za nas ... Bodi tako«. Ponavljanje in zaključek nam pokažeta, da je pesnik napisal parodijo molitve za sodobnega človeka, namesto katerega delajo stroji, njegov bog pa so postala podjetja. Številčno naštevanje tehničnih podatkov strojev in nizanje različnih oblik organizacije kapitala nam skupaj s končnim »bodi tako« kažejo, da je človek s sistemom popolnoma sprijaznjen in ne podvomi v dobronamernost kapitala in strojev, ki naj bi delali »v imenu človeka«. Uporni duh, ki veje iz mnogih ostalih Vodainovih delavskih pesmi, je tukaj povsem odsoten.

Au nom de l'homme, extraction système »L«, machine à commande automatique, de 1450 à 2900 chevaux vapeur, 30 tours minute, avec poulie »K« de 6 mètres de diamètre pour les charbonnages du Hainaut. /.../ Au nom de l'homme, groupe de compact turbo alternateur de 750 Kilowatts, à 12000 volts, 1500 tours minute, avec condensateur pour pétrolier de 32000 tonnes, aux chantiers navals de la Ciotat, et locomotive diesel électrique BB, 1000 chevaux vapeur, autotransformateur monophasé de 100 MVA... Consortium, Trust, Société anonyme, Société à responsabilité limitée, priez pour nous... Ainsi soit-il...

Druga obsežna skupina pesmi, ki jo najdemo v zbirki, lahko poimenujemo ludistične. Gre za povsem nov tip, ki ga prej nismo srečali v nobeni zbirki. Pesnik je namreč delno opustil

tradicionalni tip pesmi, ki bralcu nekaj pove in mu skuša zbuditi čustva. Še vedno lahko prepoznavamo besede, ki spominjajo na značilne Vodainove motive, kot so narava, industrija in smrt, vendar je njihov pomen skrčen na vlogo v besednih igrah. Kar nekaj pesmi je na meji med tradicionalnim in ludističnim, kjer še prepoznamo glavno poanto pesmi, njeno glavnino pa vendarle predstavlja jezikovna igra. Takšna je na primer pesem *Des comptines pour compter les cailloux*, v kateri prepotujemo kopico lorenskih industrijskih krajev, obenem pa lahko prepoznamo pesniku ljubo temo, zapiranje plavžev.

Des comptines pour compter les cailloux blancs dans le sable de la Moselle, des fumées, des hiboux, des choux, Uckange, Hagondange, je prends une usine, je la mange, Hayange, Sérémange, si tu la devines camomille, tu seras pâtissier pignon à Thionville, avec de la farine, du soleil, et de la bière, deux trois litres de miel, tu feras des gâteaux pour les ouvriers, Algrange, Knutange, les usines le patron les mange, le fer descend en vrille, plus de hauts-fourneaux à Thionville, il faut chasser les étrangers.

Teoretično podstat za tak igriv način ustvarjanja lahko najdemo v avantgardni skupino Oulipo. Eden glavnih poudarkov v ustvarjanju članov skupine je bilo krhanje toge definicije literarnega jezika. Posledično je to literatura raznih jezikovnih poskusov oziroma »potencialna literatura«, kot so jo imenovali sami. Tovrstno zgledovanje Vodaina ne preseneča, saj je poznal Raymonda Queneauja, ki je bil eden ustanoviteljev skupine, in Jeana Dubuffeta, ki je bil njen član.

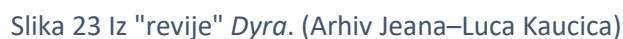
Blizu oulipojevskim pesniškim eksperimentom sta na primer *Nom, prénom, naissance, pays* in *Circulation bien faite, enterrement*.

Nom, prénom, naissance, pays, j'ai honte, j'ai peur, je mendie, tire-moi par la chevelure, espérance, humanité, j'enlumine l'usine matinale du poing, du premier pardon, la paix fait grandir les maisons, mais l'injure corrode l'écho, j'ai renoncé à faire de toi un frère, homme frappé, dieu comme incendie, écoute mieux le silence, plante jusqu'à la garde les mots que tu dis, ils n'auront raison de personne, regarde, ils tricotent la révolte, poisson d'avril, poisson d'avril, c'est un ballon rouge...

Circulation bien faite, enterrement, vache à lait, les morts, sirène dirigée, replie tes os vers le garage, ton regard s'élargit encore, la pleine lune, ferveur, décline, devient une pluie sonore, il fait noir, le vent a des nouvelles, Léopold sort de ses rêves de troïka, légende moquée, les étoiles rincées, du rock à rac, craque un déluge de vie et d'herbe, un rôle obscène, avec une serpe, incline l'équinoxe vers le vrac.

Zelo posrečeno pa je uspel Vodainov izvirni jezikovni eksperiment, poigral se je z velikimi imeni iz francoske književnosti.

Nekaj pesmi iz *Quatre photos du profil droit* je Vodaine vključil v enega svojih zadnjih umetniških izdelkov. Gre za spoj likovne in pesniške umetnosti, ki spominja na revijo *Dire*, s to razliko, da ne gre za prodajno revijo. Kolaže iz časopisov in reklamnih prospektov velikega formata, obkrožene s pesmimi, je pomenoval *Dyra*.

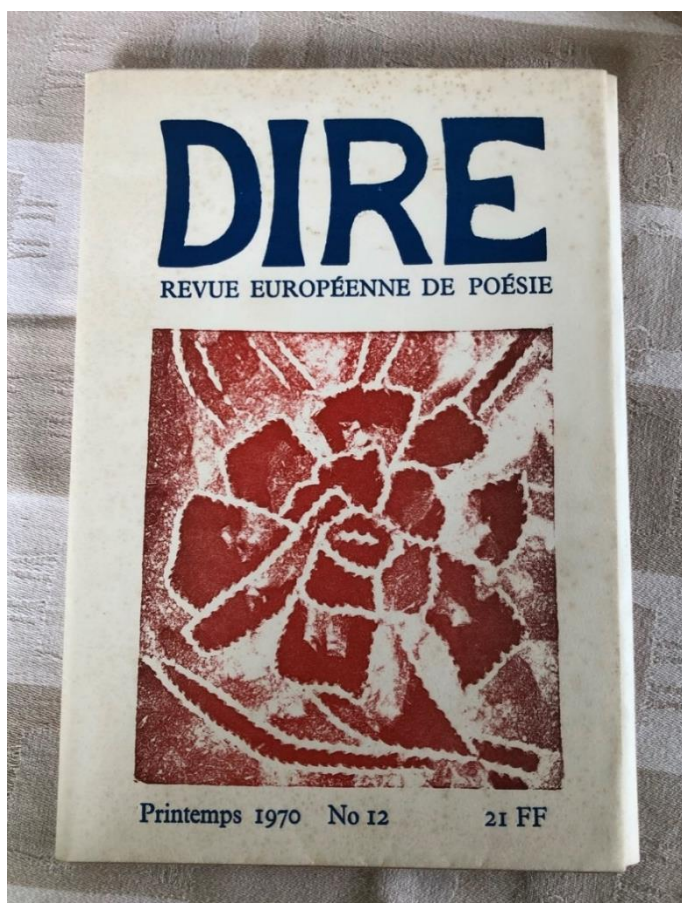
Vezi s slovensko poezijo

Jean Vodaine je slovenske kraje zapustil v zgodnjem otroštvu, potem pa je obiskoval le francosko šolo. Njegov materni jezik je bila slovenščina, v krogu družine so govorili slovensko, vendar jezikovne možnosti ni nikoli razvil do te mere, da bi lahko razpravljal o zahtevnejših temah. Kljub temu se je loteval prevajanja slovenske poezije. Za to ga je navdušil slikar in pesnik Veno Pilon, ki se je na starost veliko ukvarjal s prevajanjem. Veno Pilon je z Jeanom Vodainom prišel v stik okrog leta 1950, ko je dobil knjižico *Poésie slovène, Présentation de Jean Vodaine (Slovenska poezija, Uredil Jean Vodaine)*. Gre za dvanajststranski zvežčič s kratko spremno besedo Jeana Vodaina, enim Prešernovim sonetom, po eno pesmijo Frana Levstika in Simona Gregorčiča, dvema Kajuhovima in petimi Župančičevimi. Izšel je v Parizu v zbirki *Escales*. V spremni besedi je Vodaine pojasnil, od kod mu ljubezen do slovenske poezije, in z zanosom razložil, kakšen je pomen poezije za ohranitev slovenskega jezika skozi zgodovino. V času avstrijskega gospostva, je zapisal, so v slovenskih domovih poleg razpela in blagoslovljene vejice viseli portreti Cankarja, Gregorčiča ali Stritarja, in prepričan je bil, da podobni portreti visijo tudi danes – le da tokrat med križem in portretom maršala Tita. Zapisal je tudi, da je njegova mati, ki je bila sicer tudi sama pesnica, v predalu varovala zvezek, v katerega si je prepisala najlepše pesmi iz slovenske literature. Prav ta zvezek je bil Vodainov prvi stik s slovensko poezijo.²⁸

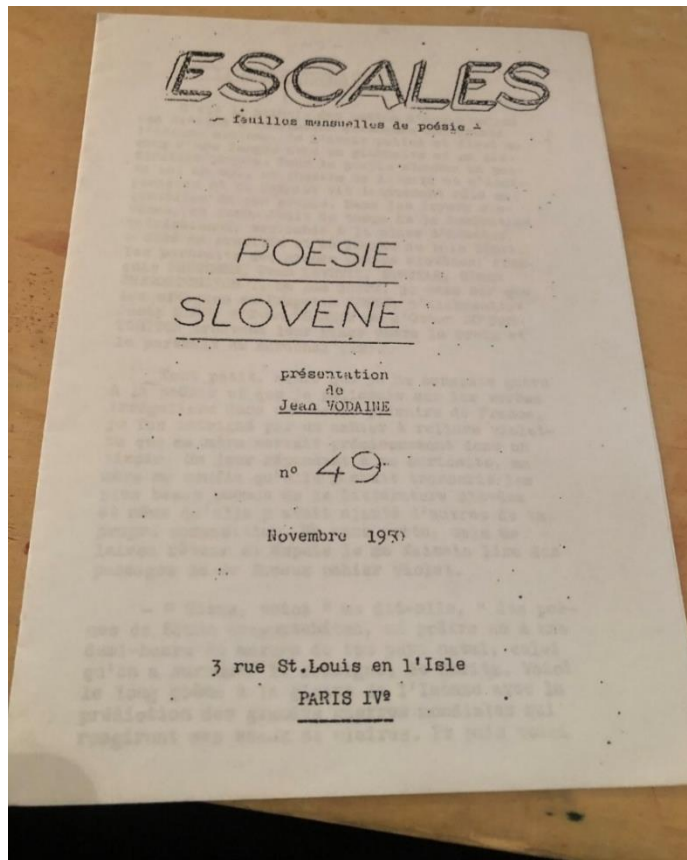
Publicist Božidar Borko je v *Slovenskem poročevalcu* in potem *Delu* ves čas dokumentiral delo Jeana Vodaina in Vena Pilon ter z njim seznanjal slovensko javnost. Iz kratke kritike Vodainove *Poésie slovène* je očitno, da ga še ni poznal, saj ga je označil za naturaliziranega Francoza in predvideval, da je Jean Vodaine postal iz Ivan Voden. Vrednost prevodov bolj kot v njihovi kakovosti vidi v »dobri volji« in »ljubezni do domače besede«. (Borko 1951: 2) Tudi Pilon je prevode ocenil za precej povprečne in dobil idejo, da bi sam izdelal kaj boljšega. Kasneje se je izkazalo, da Vodaine sploh ni avtor teh prevodov, da jih je, anonimne, dobil od jugoslovanskega konzula v Metzu z namenom, da jih spravi v red, kolikor je to pač mogoče, in jih izda.²⁹

²⁸ Vodaine 1950: 3–4.

²⁹ Borko 1971: 65–66.

Slika 24 Revija *Dire* "slovenska številka" z rdečim nageljnomo na naslovnici. (Arhiv Jeana-Luca Vodaina)

Slika 25 Naslovnica zbirke *Poésie slovène*. (Arhiv Dominiqua Piloni)

Pilon in Vodaine sta se seznanila na Sejmu pesnikov leta 1950 na pariškem Place des Vosges. V času Vodainove službe v Parizu sta se redno srečevala, potem pa sta ostala v rednem pisemskem stiku. Pilon je prepoznal Vodainov talent in pomen njegovega ustvarjalnega dela ter si zelo prizadeval, da bi ga povezal s slovensko kulturo. Predstavil ga je slovenskim intelektualcem, ki so prihajali v Pariz, med drugim Kocbeku, Kozaku in Borku. Leta 1966 ga je povabil v slovenski PEN, a se zaradi poškodbe vabilu ni mogel odzvati. V domovino se je prvič vrnil leta 1969, takrat so ga sprejeli v PEN-u, obiskal je sorodnike, Veno Pilon ga je peljal po Sloveniji. Pilon in Vodaine sta sodelovala pri prevodih slovenske poezije v francoščino. Njuno največje skupno delo je *L'Oracle peintres à Paris, Devinettes pour les amis curieux et connaisseurs* (slov. *Orakelj slikarjev, Uganke za radovedne prijatelje in poznavalce*). Gre za zbirko 130 ugank, katerih rešitve so največja slikarska imena 20. stoletja. Zbirka je izšla leta 1968, tipografsko jo je oblikoval Vodaine in je dragocena tako po vsebini kot po bibliofilski plati. Pilon je pozneje pripravil še slovensko izdajo, ki pa je izšla le v petdeset izvodih in z manj ugankami (enaindevetdeset prvotnih in osem dodanih slovenskih slikarjev).³⁰

Pilon je načrtoval obširno antologijo slovenske poezije v francoščini po vzoru zbirke prevodov v italijanščino *Sempreverde e Rosmarino* (slov. *Zimzelen in rožmarin*), ki je izšla v Rimu. Pripravil je množico prevodov, a nikakor ni mogel najti založnika. Računal je na Vodaina, ta pa je hotel pripravo take publikacije finančno zavarovati z vsaj dvesto prednaročniki. Antologiji je dal naslov *Même un petit peuple chante* (slov. *Tudi malo ljudstvo prepeva*), Vodaine je odtisnil njen naslov na ščitni ovitek *Oraklja slikarjev* s pripombo »v pripravi«. Pilonova bolezen je izdajo preprečila, zato se je Vodaine odločil natisniti knjižico *Œillets rouges pour Paris* (slov. *Rdeči nageljni za Pariz*) z izborom slovenske poezije šestnajstih pesnikov, povezanih s Parizom. *Nageljni* so bili natisnjeni julija 1970, Pilon je izvod dobil na svoji smrtni postelji.³¹

Spremno besedo k *Œillets rouges pour Paris* je napisal pesnik in tipograf Arthur Praillet, sodeloval je tudi pri korekturi prevodov. V spremni besedi je pisal o Vodnikovem slavospevu *Ilirija oživljena* in o spomeniku neznanemu francoskemu vojaku v Ljubljani. Poudari, da niso bile Ilirske province nič drugega kot Napoleonova »domislica« za izmenjavo z Avstrijo. Vseeno pa, nadaljuje, je »Napoleon Iliriji vrnil njen jezik«, pesniki pa se »ne zmenijo za zgodovino in

³⁰ Mislej 2002: 26–45.

³¹ Borko 1969: 6; Pilon 1965.

kujejo to legendo« naprej. Legenda o Franciji in Napoleonu z razsvetlenskimi, idealističnimi in svobodomiselnimi idejami je po Prailletovo še vedno navdih in sen za marsikaterega pesnika. Prevode je označil za »zveste in preproste«, namen zbirke pa je predvsem, da lahko bralec »povoha« nageljne slovenske poezije in potem, če mu ugajajo, nadaljuje z raziskovanjem slovenske kulture.³² Za pesmi lahko rečemo, da so bile izbrane reprezentativno, njihova rdeča nit pa je načeloma povezava s Parizom. Tako so lahko frankofoni prebrali pesem bukovnika Miha Andreaša, Valentina Vodnika, Josipa Stritarja, Srečka Kosovela, Antona Aškerca, Otona Župančiča, Pavla Golie, Mileta Klopčiča, Boža Voduška, Mateja Bora, Kajetana Koviča, Lojzeta Krakarja, Janeza Menarta, Tomaža Šalamuna, zbirko pa skleneta pesmi prevajalcev Vodaina in Pilona. Njuni prevodi so tehnično dovršeni in vsebinsko zelo točni, dopustila si nista nikakršne prevajalske svobode, zato so mestoma prevodi v francoščini nekoliko trdi.

Kljub neuresničeni antologiji je Vodaine v *Dire* večkrat objavil svoje in Pilonove prevode slovenske poezije (včasih vzporedno tudi originale) in tako uspel z njo seznaniti svoje naročnike. V sedmi številki tretje serije je nekaj strani posvečenih Kosovelu (osem prevodov, med njimi *Ekstaza smrti* in *Brinjevka*), leta 1966 ena Gradnikova in ena Zajčeva pesem, v jesensko–zimski številki leta 1967 pa sta izšli dve Gradnikovi in ena Krakarjeva pesem. Prevode Kosovelovih pesmi je pozneje izdal tudi kot samostojno knjižico.

Vodaine je prevajal tudi iz nemščine v francoščino in obratno. Prevedel, izdal in likovno opremil je dva izbora pesmi Rainerja Marie Rilkeja, in sicer leta 1992 *Les Dauphins* ter leta 1998 *Sept Poèmes. Automne Tardif*. V nemščino je prevajal dela francosko pišočega luksemburškega pesnika, sicer tudi dolgoletnega prijatelja, Edmonda Duna (1914–1988). Svojčas se mu je zdelo, da bi se nemški prevod v Luksemburgu dobro prodajal, a se je to pozneje izkazalo za zmoto in so prevodi ostali v rokopisu.³³ Čeprav prevodi (predvsem prevodi Rilkeja) predstavljajo le minimalni del Vodainovega opusa, s svojo kvaliteto kažejo tudi na njegov prevajalski talent.

³² Praillet 1970: 2–3.

³³ Sunnen 2018a: 27.

Vprašanje nacionalne in umetniške identitete

Jean Vodaine je bil rojen v slovenski družini, a je skoraj vse življenje preživel v Franciji. Tam je pridobil osnovnošolsko izobrazbo in ustvaril umetniško kariero. Trdil je, da se ni nikoli asimiliral v Francoza, a se vendar ni nikdar v Franciji počutil tujca. Ponosno je govoril, da je Slovenec, po drugi strani pa je bila njegova jezikovna zmožnost v francoščini razvitejša kot v slovenščini; znal je tudi nemško in lokalno narečje Yutza, ki je bilo podobno luksemburščini. Slovensko narodnost omenja vsa tujejezična literatura o njem. Da bo pesnil v francoskem jeziku, se je odločil zavestno, z utemeljitvijo, da se slovensko v šoli nikdar ni učil in da zna knjižno le francoščino.³⁴ Vodainov prijatelj, belgijski pisatelj Marcel Hennart, je zapisal: »Naučil me je tudi nekaj verzov, polnih slovanske sladkosti, iz njegove države Slovenije: Moja duša moli nocoj ...«. ³⁵ Pilon je zapisal, da je Vodaine s francoskimi prijatelji večkrat pel *Mi se 'mamo radi*.³⁶ Leta 1955 je v pismu Edvardu Kocboku zapisal »Verjemite mi, da mi bo v veliko veselje, ko vas bom srečal v lepi deželi, o kateri so mi toliko govorili in ki je konec koncev tudi moja.« Dokazov, da se je počutil Slovenca, je še več.

Slika 26 Pilonova risba Janeza Negra, Ivana Potrča in Jeana Vodaina v baru v pariškem Montparnassu. (Arhiv Pilonove galerije)

³⁴ Bortignon 1988: 241.

³⁵ Hennart 1955: 2, prevedel Urh Ferlež.

³⁶ Pilon 1965: 2.

Družina Kaučič je vložila več prošenj za pridobitev francoskega državljanstva, a neuspešno, zaradi rapalske meje je bilo njihovo državljanstvo italijansko. Vodaine je ostal italijanski državljan vse do leta 1985, ko je dobil francoskega. Že prej mu je bilo ponujeno jugoslovansko, a ga ni sprejel. Dolgoletno bivanje v Franciji s tujim državljanstvom je vplivalo na njegovo življenjsko pot, saj je nekaj časa kot suplent poučeval likovno vzgojo, kot tujec pa stalnega mesta v javni šoli ni mogel dobiti.³⁷

Jean Vodaine je bil torej po družini Slovenec, po državljanstvu večino življenja Italijan, po jeziku Francoz, po prepričanju pa svetovljan. K svetovljanstvu je pripomoglo življenje v večnacionalni regiji Loreni, kjer se križajo francoski, nemški, luksemburški, belgijski in priseljenški vplivi.³⁸ Vodaine se je v literarnih, spominskih in likovnih delih večkrat dotaknil teme identitete, narodnosti in meja, predvsem v kontekstu večnacionalnosti območja, kjer je živel. Spominjal se je diskriminacije, ki jo je kot priseljenec doživljal v francoski šoli,³⁹ kako so člane njegove družine večkrat imenovali »sale étranger«,⁴⁰ policijske legitimacije in večkratne spremembe postopkov za podaljšanje dokumentov.⁴¹ Nanj je torej mogoče gledati z več perspektiv. Jean Vodaine je slovenski izseljenski umetnik, čigar družina se je izselila iz političnih razlogov in postala del lorenskega proletariata, tudi Vodaine je bil fizični delavec. V njegovem umetniškem udejstvovanju se to kaže s sodelovanjem v krogu pesnikov delavske poezije (Vodaine kot pesnik čevljar), življenje delavcev in značaj industrijske regije sta bili pogosti temi njegove poezije. Iz druge perspektive je Vodaine umetnik svoje regije, torej Lorene z okolico, v katero si je prizadeval pripeljati več kulturnega življenja. To mu je uspelo z založništvom in kulturnimi prireditvami. V tem okolju sta njegovo ime in ustvarjanje še danes najbolj poznana in cenjena. Sodeloval je z umetniki različnih narodnosti, za slovensko književnost pa je najbolj pomembno sodelovanje z Venom Pilonom, pri čemer lahko govorimo o Vodainu kot promotorju slovenske poezije in kulture v Franciji.

³⁷ Ryczko 1995a: 161–162.

³⁸ Vodaine 1996: 27–33. V zgodbi *Faiseurs des frontières* je razmišljal o vplivih meja na Loreno in Lorence in se spominjal svojih prvih »poskusov« prečkanja meja v otroštvu.

³⁹ Bortignon 1988: 239. Vodaine se spominja, kako so bili v šoli njegove risbe dvakrat ocenjene za najboljše, potem pa sta ga učitelja postavila na drugo mesto, ko sta videla, da je tujec. V *Faiseurs des frontières* se spominja, kako je hotel s kolesom prečkati luksemburško mejo, pa so ga graničarji vrnili nazaj, ker ni imel potnega lista in ker je bil umazan tujec (kljub temu da sem se vsak dan umil, je pripomnil Vodaine). Vodaine 1996: 27–33.

⁴⁰ Bortignon 1988: 239. Takšne žaljivke so bile del priseljenškega vsakdana. Enkrat se je zaradi tega stregel s fantom svojih let.

⁴¹ Med drugim so se spreminjala pravila, kakšno fotografijo je treba priložiti za pridobitev dokumentov. Spomin na to se skriva v zbirki *Quatre photos du profil droit*.

Ena glavnih potez Vodainove umetniške filozofije je prav gotovo misel na delavca, na njegovo umetniško ustvarjanje in njegovem umetniškem užitku. To najbolj pride do izraza pri prvih treh Vodainovih literarnih revijah (*Courrier de Poésie*, *Poésie avec nous*, *La Tour aux Puces*), kjer so zaveze o pravicah delavca do umetnosti manifestno zapisane v uvodih. Ravno tako imajo te revije ta bratski, delavski značaj po svoji fizični plati. Na papirju skromne kvalitete s šolsko prešo tiskani zvezki, financirani zvečine s prostovoljnimi prispevki so krožili iz rok v roke. Vodaine si je v teh letih ustvaril veliko poznanstev iz delavskega sveta. Svoje kolege je spodbujal k pisanju in tiste že pišoče k objavljanju. Povezan je bil z drugimi podobnimi gibanji in delavskimi avtorji po Franciji (na primer z drugim francoskim pesnikom–slikarjem–čevljarjem Gastonom Chaissacom). Z mnogimi, ki jih je spoznal v svoji ustvarjalni mladosti, je ohranjal stik celo življenje, z nekaterimi je tudi na daljši rok umetniško sodeloval. Po drugi strani je Vodaine od leta 1961 izdajal revijo *Dire*. Revijo ročno tiskano na kvalitetnem papirju velikega formata, z razkošno likovno opremo, tipografijami, včasih tiskano v normalni in v »luksuzni« verziji. Še vedno je objavljal pesmi nekaterih neuveljavljenih, tudi delavskih pesnikov, obenem si je prizadeval priobčiti pesmi uveljavljenih imen, pokriti je moral konec koncev svoje stroške in s tem preživeti. Vseeno pa ne moremo reči, da gre tukaj za obliko delavske umetnosti. *Dire* je imela v Loreni in med delavstvom malo naročnikov, česar se je Vodaine zavedal. Med delavsko umetnost prav tako ne moremo šteti knjig, ki jih je Vodaine uredil, likovno opremil in ročno natisnil v nizkih nakladah. To velja za njegove lastne pesniške zbirke in tiste, ki so mu jih v urejanje zaupali drugi avtorji. Pri Vodainu lahko torej razmišljamo o socialni identiteti njegove umetnosti, ki niha od delavske do elitistične.

Vodainova rojstna hiša na Čiginju ne stoji več. V vasi so oktobra 2021 so ob stoletnici njegovega rojstva na stavbi krajevne skupnosti odkrili spominsko ploščo.

Slika 27 Mojster pri delu, fotografija Vena Pilona. (Arhiv Pilonove galerije)

Sklep

Francoski literarni zgodovinar Robert Sabatier je Jeana Vodaina umestil v svoje obsežno delo *Histoire de la poésie française, La poésie du vingtième siècle* v poglavje o Poésie populaire. Sabatier zapiše, da na Vodaina pri pesniškem ustvarjanju vpliva njegovo socialno poreklo. Njegova poezija se po njegovem izmika kakršnikoli intelektualizaciji, je naravna in zaznamovana s spreminjanjem letnih časov, tudi tistih v človekovem življenju in ljubezni. Dotika se delavske in bratske izkušnje, a jo je nemogoče umestiti samo v skupino delavske poezije. V njegovi poeziji se najdemo v prisotnosti zaljubljenca v stvari in v živa bitja, njegovo poetiko pa zaobjame stavek: »Je fais pas de l'art. Je fais des choses. Je fais des choses pour mieux servir la poésie« (Ne delam umetnosti. Delam stvari. Delam stvari, da bi bolje služil poeziji).⁴²

Sabatierju lahko delno pritrdimo. Poezija zgodnjega obdobja in dela zrelega lahko prav gotovo pojasnimo z naravo, ljubeznijo in bratsko izkušnjo. Zbirke zrelega in poznega obdobje pa so dokaz, da je Vodainov opus vendarle kompleksnejši, kot bi morda prehitro sodili po njegovih prvih pesmih. Ko pesnik enkrat razvije svoj polni ustvarjalni potencial, se v svoji poeziji dotika širšega spektra tem, kot so tema urbanega, izseljenstva, policijskega nasilja, zgodovine – naštevanje bi lahko nadaljevali. Od tradicionalne poezije se je razvil k moderni, vse do ludističnih pesmi iz njegove zadnje objavljene zbirke. Pesmi so pestre tudi z vidika oblike, kar je v tesni zvezi z njegovim tipografskim delom.

Sklenem lahko, da je analiza dobršnega dela pesniškega opusa Jeana Vodaina pokazala, da gre za obsežen in kvaliteten opus, ki je vreden branja, prevajanja in nadaljnje raziskovalne pozornosti.

⁴² Sabatier, 1988, 324–325.

Priloga

Vodainovo Pismo Edvardu Kocbeku

Basse–Yutz, 23. avgust 1955⁴³

Dragi prijatelj,

Vozovnico sem od vas pričakoval že veliko prej, prejmite torej tole pismo kot neke vrste potrditev prejema in v zahvalo za vaše prijazno povabilo. Veno Pilon mi je povedal, da je od vas prejel pismo in vaše pesmi (pokazal mi jih je), vendar od vas ni dobil nobenega sporočila v zvezi z mano, tako da sem že mislil, da ste popolnoma pozabili name. Zaradi tega sva se z ženo odločila, da bova preživela počitnice v Alzaciji. Ona je že šla tja z otroki. Trenutno ne moremo iti kam dlje, ker je moja mama, ki pazi otroka doma, za tri tedne šla, po 31 letih odsotnosti, obiskat svojo rojstno deželo na Čiginj blizu Volč s posebnim vlakom Metz–Ljubljana, ki je peljal 400 Slovencev 14. avgusta. Tako da je najino potovanje v Slovenijo prestavljeno na naslednje leto spomladi.

Pustil sem delo pri Editions Caractères. Tam se nisem več počutil prijetno. Pa še grozno sem pogrešal ženo in otroka. Pariz je zelo utrujajoče mesto, treba je igrati njegovo igro, če hočeš, da te sprejme. Jaz tega ne morem. Poleg tega je mesto najboljši primer pasti, ki te privabi s svojim bliščem.

Zdaj sem doma z družino v Loreni. Iščem delo, s katerim se bom preživljal. Rad bi se uveljavil kot tiskar. Durocher mi je podaril majhno tiskarsko prešo, veliko boljšo kot tisto, ki sem jo prej imel. Trenutno varčujem, da si bom lahko kupil tiskarske črke in papir. Jeseni bom začel izdajati novo pesniško revijo »LE STRAPONTIN«, kjer bom poskusil zbrati novo avantgardo, ki je popolnoma zanemarjena. Kot je že rekel Rimbaud: »Igra plesni. Trajala je dva tisoč let.« Vendar je poezija veliko starejša od tega. Je, kar je. Senca je včasih svetloba Boga. Poezija JE. Bog je bil tisti, ki je ustvaril prvo metaforo. Mi poskušamo ves čas zbrati raztresene drobce te prvotne govorice. A smo šli preveč iz samih sebe, da bi se vrnili v primitivno stanje čistosti. In iz enotne zemlje smo naredili države, jezike, prijatelje in sovražnike in treba bi se bilo vrniti k enotni zemlji, k enotnemu jeziku!

⁴³ Izvirnik je napisan v francoščini, prevedel Urh Ferlež.

Ampak naši prijatelji, teoretiki, kritiki nam bodo rekli nekaj drugega. Odprite svoje knjige pa boste razumeli vsa ta Babilon besed okrog te praznote. »Danes mladih pesnikov ni več strah,« smo sklenili. »Vse za dobro najboljšega možnih svetov!« Pa kaj potem?

Vsi ti ljudje, ki jih ni več strah, ne morejo biti več pesniki. Saj je strah najbolj sigurna pot naproti poeziji, k trajni poeziji, k tisti, katere prva pesem je najprej pesem življenja in hkrati smrti. Strah uniči z vsemi predpisi in vzgojami serijsko izdelanega človeka. Strah je priča ločitve med posameznikom in družbo, ki mu je vsiljena. Strah nas dela drugačne od drugih in obogati notranje življenje z vsemi pretresi, ki včasih privedejo celo do norosti. Človeška industrija hoče ustvariti model človeka, ki ne bo nikoli presenečen. Pesnik je velik samo, ker ima svojo energijo, ki izhaja iz strahu in svoj dar ljubezni. Ampak kjer se naredi pesnik, je stalen upor.

Je čista neznanka. Človek, o katerem ne vemo ničesar in ki lahko postane karkoli. Meje zavesti so razmajane, tradicije potlačene, mir je ogrožen. In rušilec miru mora umreti. Skuhamo ga, nato se ne zmenimo zanj, ampak potem mnogo pozneje ga posedemo na Parnas in ga razglasimo za velikega človeka. Oh, brezup reda in sanje o novi sreči, ki jih sanjamo, ko nam v obraz sije trda realnost, osamljenost brez upanja na vrnitev, elan naproti prvotni govorici, ki ne bo nikoli več dosežena.

Ah, slišim jih, ko mi govorijo o poeziji na višini človeka. Kakšna žalost! Ko pa bi poezija morala biti na višini Boga in vsega njegovega stvarstva. Ne, ne izdajate človeka, ne omamljajte ga po svojih potrebah, o katerih skušam kričati. Ampak strah uničuje matrice in s poezijo vrača malo tega drobca, tega dostojanstva izgubljene božanskosti.

Pisal bom Le Quintrecu in Sabatieru o vaših pariških vtisih, ki jih želite objaviti v knjigi, dovolite mi, da jima kar čimprej pišem, da boste karseda hitro dobili odgovor in vas ob pričakovanju izdaje ne bodo mučili dvomi. Potrpežljivo boste počasi zbrali drobce, ki vam bežijo.

Pozdravite Jožeta Udoviča. Jeseni vam bom poslal svojo novo zbirko, ki jo ravno tiskam, in ki bo precej pomembna. Dragi prijatelj, iz vsega srca se vam zahvaljujem za tako srčno pismo in za vse dobre želje. Želim vam vse najboljše pri vašem delu in dobro zdravje vam in vaši družini. Verjemite mi, da mi bo v veliko veselje, ko vas bom srečal v lepi deželi, o kateri so mi toliko govorili in ki je konec koncev tudi moja.

Ostajam z vsem srcem vaš, Jean Vodaine (16, rue Sainte-Elisabeth, BASSE-YUTZ, Moselle)

Viri in literatura

REPÈRES, 1995: *Plein Chant* 57–58. 5–17.

Recenzija A Travers la Lucarne. *La Quinzaine Littéraire*. Oktober 1949. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Vodaina)

Spletni arhiv Moderne galerije. [Na spletu](#).

Louis ARTI, 1996: Jean Vodaine, le radieux. *Quatre Photos du Profil droit*, Voix édition. 79–82.

Neznan avtor, 1951: Novice iz Slovenije, Ajdovščina. *Svobodna Slovenija–Eslovenia Libre* 12/223. 3.

Neznan avtor, 1964: Kavčič – Kosovel – Pilon. *Primorski dnevnik* 20/178. 3.

Neznan avtor, 1995: Življenjepis Jeana Vodaina (Repères). *Plein Chant* 57/58. 5–17.

Neznan avtor, 2002: Življenjepis Vladimir (Frédéric) Kaučič Jean Vodaine. *Bad adn: Jean Vodaine*. Ur. Irene Mislej. Ajdovščina: Tolminski muzej in Pilonova galerija. 62–67.

Neznan avtor, 2015: Tisočletnica Volčan 1015–2015, Stoletnica vasi med frontama. *Novi Matajur* 20. 9.

Antonia BERNARD, 1997: Slovenski izseljenci v Franciji. *Traditiones* 26. 319–323.

Jacques BERTRAND (psevd. Jean Markale), 2008: *Geslo v spletni enciklopediji Larousse*. Pariz. [Na spletu](#).

Alenka BOGOVIČ in Borut CAJNKO, 1983: *Slovenci v Franciji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Božidar BORKO, 1951: Kulturni paberki. *Slovenski poročevalec* 12/14. 2.

Božidar BORKO, 1951: Še o francoskih prevodih iz slovenske lirike. *Slovenski poročevalec* 12/262. 4.

Božidar BORKO, 1951: Veno Pilon kot slovenski prevajalec. *Slovenski poročevalec* 12/223. 2.

Božidar BORKO, 1964: Dosežki francoskega pesnika Slovenca. *Delo* 6/84. 6.

Božidar BORKO, 1966: Odmevi naše poezije v Franciji. *Delo* 7/301. 7.

Božidar BORKO, 1967: Odmevi slovenske poezije v tujini. *Delo* 8/2. 7.

Božidar BORKO, 1969: Jean Vodaine v domovini. *Delo* 11/172. 6.

Božidar BORKO, 1970: Odmevi slovenske književnosti. *Delo* 12/212. 5.

Božidar BORKO, 1971: *Srečanja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Elia BORTIGNON, 1988: *Les Passagers du Solstice, Mémoire et itinéraires en Lorraine du fer*. Thionville: Editions Serpenoise.

Marijan BRECELJ, 1983: Grafik, slikar in tipograf ter pesnik Jean Vodaine s svojimi deli na rodnem Tolminskem. *Primorski dnevnik* 39/99. 3.

Raymond BRIANT, 1995: Vodaine existe. Il a prouvé. *Plein Chant* 57/58. 19–20.

Petra ČERNE OVEN, 2002: Črkoslovje kot orodje poezije. *Bad adn: Jean Vodaine*. Ur. Irene Mislej. Ajdovščina: Tolminski muzej in Pilonova galerija. 6–25.

Petra ČERNE OVEN, 2010: Grafično razkošje Jeana Vodaina. *Tolminski zbornik* 4. 490–492.

Lev DETELA, 1999: Francija, Nemčija, Španija, Avstrija. *Slovenska književnost I*. Ur. Janja Žitnik. Ljubljana: Založba ZRS in Rokus.

Lev DETELA, 1999: Povojna slovenska zdomska književnost v Evropi. *Slovenska izseljenska književnost I*. Ur. Janja Žitnik. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

La disparition de Jean Vodaine. Le Monde. [Na spletu](#).

Tit DOBERŠEK, 1969: Ponovno rojeni čevljarjev sin. *Delo* 11/175. 5.

Marie–Paule DONCQUE, 1997: »Bod eden« : sois un. *Jean Vodaine Le passeur des mots*. Metz: Bibliothèque de Pontfroy in Luxembourg: Bibliothèque Nationale. 9–26.

Marie–Paule DONCQUE, 1997: Un horizon de plomb ou une certaine idée de la poésie. *Jean Vodaine Le passeur des mots*. Metz: Bibliothèque de Pontfroy in Luxembourg: Bibliothèque Nationale. 27–40.

Marie–Paule DONCQUE, 1997a. Un horizon de plomb ou une certaine idée de la poésie. *Jean Vodaine Le passeur des mots*. Metz: Bibliothèque de Pontfroy in Luxembourg: Bibliothèque Nationale. 27–40.

Marjan DRNOVŠEK, 2012: *Slovenski izseljenci in zahodna Evropa v obdobju prve Jugoslavije*. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Edmond DUNE, 2021: *Correspondence (Tome 4, M–Z)*. Mersch: Centre national de littérature.

Fadil EKMEČIĆ, 1981: *Poslednjih sto godina Jugoslovena u Francuskoj (Exposé préliminaire, Thèse et chronologie succincte)*. Pariz: Yougofranc.

Fadil EKMEČIĆ, 1985: *Poslednjih sto godina Jugoslovena u Francuskoj 2 1946–1984*. Pariz: Yougofranc.

Urh FERLEŽ, 2020. *Francija in slovenska književnost. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Urh FERLEŽ, 2021: Nekaj poudarkov iz življenja in dela Jeana Vodaina ob stoti obletnici njegovega rojstva. *Vestnik Za Tuje Jezike* 13/1. 297–307.

Urh FERLEŽ, 2022: Jean Vodaine in njegove vezi s slovensko poezijo. *Jezik in Slovestvo* 67/1–2. 223–233.

Marie FERNANDEZ PISLAR, 2006: *Slovenci v železni Loreni (1919–1939) skozi družinske pripovedi*. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Bruno GUICHARD, 1997: La typographie hysée au rang d'art contemporain. *Jean Vodaine Le passeur des mots*. Metz: Bibliothèque de Pontfroy in Luxembourg: Bibliothèque Nationale. 101–103.

Marcel HENNART, 1995: Un nom qui compte. *Plein Chant* 57/58. 88.

Jasna HRIBERNIK (režija) in Tomaž LETNAR (scenarij), 2008: *Bod edn – Bodi Jean Vodaine, dokumentarni portret*. Dokumentarni program Televizije Slovenija.

Slovenska izseljenska matica. [Na spletu](#).

François JANGEORGES, 1967: C'est un petit cordonnier qui a eu ... beaucoup à dire. *Lorraine magazine* 146. 22–23.

Liza JAPELJ CARONE, 2016: *Mi, ki smo odšli. Pričevanja pariških Slovencev povojne generacije (Korenine, posebna številka, februar 2016)*. Pariz: Društvo Slovencev v Parizu.

ASSOCIATION JEAN VODAINÉ. [Na spletu](#).

Association Jean Vodaine. [Na spletu](#).

Marjeta KLINAR, 2000: *Prevodi slovenske proze v francoščino v letih 1965–1999*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Marjeta KLINAR, 2008: *Sodobna slovensko–francoska književna izmenjava: Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Renata LAPANJA. Vladimir Kavčič (Jean Vodaine). *Primorski biografski leksikon*.

Philippe MARCHAL, 2009: Spremna beseda k Les chants de Yutz. *Les Chants de Yutz*. Fougerolles: Travers. 70–71.

Jean MARKALE, 1951: Introduction. Vodaine, Jean. *Le jour se fera*. Pariz: Escales. 2–3.

Jean MARKALE, 1951: Spremna beseda. Jean Vodaine: *Le jour se Fera*. Pariz: Escales. 1–2.

Irene MISLEJ, 2002: Pilon in Vodaine, ustvarjalno prijateljstvo. *Bad adn: Jean Vodaine* Ur. Irene Mislej. Ajdovščina: Tolminski muzej in Pilonova galerija. 26–45.

Veno PILON, 1965: *Na robu*. Ljubljana: Slovenska matica.

Marie PISLAR FERNANDEZ, 2006: *Slovenci v železni Loreni (1919–1939) skozi družinske pripovedi*. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Sept poèmes: automne tardif. Sieben Gedichte: Spaetherbst. [Na spletu](#).

Arthur PRAILLET, 1970: Spremnna beseda. *Oeillets rouges pour Paris*. Basse-Yutz: Vodaine. 2–3. *Oeillets rouges pour Paris*. Basse-Yutz: Vodaine.

Katja ROŠ. Barbar s tolminskega in pariškega obrobja, intervju z Jeanom Vodainom. *Nedelo* 28. april 22/11.

Joe RYCZKO, 1995: Entretien. *Plein Chant* 57–58. 61–64.

Joe RYCZKO, 1996: Spremnna beseda. *Quatre Photos du Profil droit*, Voix édition. 3–4.

Robert SABATIER, 1988: *La poésie du XXe siècle*. Parigi: Albin Michel.

Myriam SUNNEN, 2018: Jean Vodaine ou la poésie dans tous ses états. *Texte et image dialogues entre arts visuels et littérature*. Ur. Claude D. Conter in Myriam Sunnen. Mersch: Centre national de littérature. 15–26.

Myriam SUNNEN, 2018a: Vodaine et les écrivains Luxembourgeois. *Texte et image dialogues entre arts visuels et littérature*. Ur. Claude D. Conter in Myriam Sunnen. Mersch: Centre national de littérature. 27–43.

Jernej ŠVAB, 2007: *Slovenski izseljenci v Franciji. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Pismo Vodaina Kocbeku 23 avgusta 1966. Arhiv rokopisov NUK, Ms 1421 II 4.2.1 (Zapuščina Edvarda Kocbeka).

Jean VODAINÉ (ur.), 1949–1950: *Poésie avec nous* (številke 1, 3). (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ (ur.), 1951–1954: *Courrier de poésie* (številke 1, 2, 3, 4, 5–6, 7). (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ (ur.), 1958–1962: *La Tour aux Puces* (številke 1, 2, 3–4, 5, 6, 7–8). (Pridobljeno v Pilonovi galeriji, Ajdovščina)

Jean Vodaine se vrača v rodno Slovenijo. [Na spletu](#).

Jean VODAINÉ, 1949: *A travers la lucarne*. Koblenz: Vent debout. (Pridobljeno v arhivu Tolminskega muzeja)

Jean VODAINÉ, 1951: *Le jour se fera*. Pariz: Escales. (Pridobljeno v osebni arhivu Dominiqua Piloni)

Jean VODAINÉ, 1951a: *L'arbre retrouvé*. Basse-Yutz: Courrier de poésie. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1951b: Pesem brez naslova. *Iô* 4. 10. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1954: *Pas de pitié pour les feuilles mortes*. Basse-Yutz: Courrier de poésie. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1955: *La fille de l'orage*. *Caractères* 11. 79. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1955: *Le Bon Dieu à Crédit*. Samozaložba. (Pridobljeno v arhivu Jean–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1957: *Les Pauvres Heures*. Pariz: Caractères. (Pridobljeno v Pilonovi galeriji, Ajdovščina)

Jean VODAINÉ, 1959: *Le Bon Dieu à Crédit*. La Tour aux Pucés. (Pridobljeno v Pilonovi galeriji, Ajdovščina)

Jean VODAINÉ, 1961: *Les Chants de Yutz*. Samozaložba. (Pridobljeno v Pilonovi galeriji, Ajdovščina)

Jean VODAINÉ, 1964: Pesmi. *Le Pont de L'Épée* 25. 29–36.

Jean VODAINÉ, 1966: *Quatre Photos du Profil droit*, Voix édition. (Pridobljeno v Tolminskem muzeju in v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1972: *Petits Agglos pour les Mots Périmés*. Samozaložba. (Pridobljeno v Tolminskem muzeju in v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1979: *Sérénade pour un Chien Endormi*. Samozaložba. (Pridobljeno v Tolminskem muzeju in v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1983: *Fête de la Poésie*. Ob razstavi 1983. Bibliothèque Municipale de Thionville.

Jean VODAINÉ, 1985: *Les Maixines*. Samozaložba. (Pridobljeno v Tolminskem muzeju in v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1995: Lettre à Raymond Briant du 9 janvier 1963. *Plein Chant* 57–58. 22. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Jean VODAINÉ, 1995: Les faiseurs des frontières. *Plein Chant* 57/58. 76–78.

Jean VODAINÉ, 1995a: Pismo Raymondu Briantu z dne 9. 1. 1963. *Plein Chant* 57/58. 22.

Jean VODAINÉ, 1996: *Contes de mon Haut–Fourneau*, Travers.

Jean VODAINÉ, 2002: Tu in tam, Odlomki iz Popotniki solsticija. *Bad adn: Jean Vodaine*. Ur. Irene Mislej. Ajdovščina: Tolminski muzej in Pilonova galerija. 46–49.

Jean VODAINÉ, 2009: *Les Chants de Yutz*. Fougerolles: Travers. (Pridobljeno v Pilonovi galeriji, Ajdovščina)

Jean VODAINÉ, 2016: *Poèmes*. Metz: Association Jean Vodaine.

Jean VODAINÉ, 2019: *Rose et noir – Le toron noir*. Metz: Association Jean Vodaine.

Jean VODAINÉ. *Le dernier poème à Luc Duvot*. Lettres Nouvelles.

Jean VODINE, 1951c: Poème. *Le Goéland* 7/100. 3. (Pridobljeno v arhivu Jeana–Luca Kaucica)

Pogovor z Dominiquom Pilonom, 25. november 2020 v Melunu.

Janja ŽITNIK SERAFIN, 2008: *Večkulturna Slovenija. Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: ZRC.

✱
2022

Lucija Karničar, *Variacija na samokolničarja*, mešana tehnika, 2022.